

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTO

KAMILĖ BLAŽEVIČIŪTĖ
(MEDIACIJOS MAGISTRO IŠTĚSTINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA)

SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE KAIP KONTRAINDIKACIJA PRIVALOMAI
MEDIACIJAI ŠEIMOS GINČUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr.,
Agnė Tvaronavičienė

Vilnius, 2023 m.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEORINIAI ASPEKTAI.....	11
1.1. Smurto artimoje aplinkoje samprata ir rūšys.....	11
1.2. Smurto artimoje aplinkoje poveikis asmenims sprendžiant tarpusavio ginčus	20
2. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS TAIKYMO MODELIAI IR JŲ VYSTYMASIS UŽSIENIO ŠALYSE SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE KONTEKSTE	25
2.1. Privalomosios mediacijos taikymo modeliai	25
2.2. Jungtinės Amerikos Valstijos ir Australija	29
2.3. Europos valstybės	36
3. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS PROCESO TAIKYMO PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI ŠEIMOS GINČUOSE ESANT SMURTINIO POBŪDŽIO KONFLIKTUI.....	42
3.1. Privalomosios mediacijos taikymo galimybės esant smurto artimoje aplinkoje atvejams.....	42
3.2. Privalomosios mediacijos taikymo probleminiai aspektai, turintys neigiamą įtaką šio instituto funkcionavimui smurto artimoje aplinkoje kontekste	48
4. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS TAIKYMO ŠEIMOS GINČUOSE, TARP GINČO ŠALIŲ BUVUS SMURTUI, EMPIRINIS TYRIMAS.....	54
4.1. Tyrimo metodologija	54
4.2. Tyrimo rezultatai	56
4.2.1. Pusiau struktūruotas interviu su privalomosios mediacijos paslaugas teikiančiais mediatoriais.....	56
4.2.2. Pusiau struktūruotas interviu su specializuotos kompleksinės pagalbos centro atstovais.....	68
IŠVADOS.....	78
PASIŪLYMAI	80
LITERATŪRA.....	82
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	96
SANTRAUKA	97
SUMMARY	98
PRIEDAI	99
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	103

IVADAS

Darbo aktualumas ir tirama problema. Šeima yra viena iš svarbiausių saugomų vertybių tiek tarptautinės, tiek ir nacionalinės teisės lygmenyje. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje nurodyta, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“¹. Vis dėl to puoselėjant tokią vertybę yra neišvengiamos konfliktinio pobūdžio situacijos, kurios dažniausiai sprendžiamos teismų pagalba, kas lemia ilgai trunkančius ginčo nagrinėjimo procesus ir negrįžtamai sugadintus santykius². Dėl paminėtų aplinkybių, Lietuvos teisinėje sistemoje pradėjo vystytis teisminiam bylinėjimuisi alternatyvūs ginčo nagrinėjimo būdai. Vienas iš jų – mediacija (toliau – ir tarpininkavimas). Nuo 2020 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikoje mediacijos procedūra šeimos ginčiuose, kurie nagrinėjami ginčo teiseną Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, pradėta taikyti privalomai³. Svarbu pastebėti, kad nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2021 m. balandžio 29 d. buvo taikoma privalomoji mediacija šeimos ginčiuose, kurie yra nagrinėjami ginčo teiseną, net ir tais atvejais, kuomet viena iš ginčo šalių yra nukentėjusi nuo smurto artimoje aplinkoje. Jau tuomet visuomenėje kilo daug savotiškų interpretavimų ir išgąščio dėl šio instituto taikymo teisinėje sistemoje⁴. Dar tik rengiant privalomosios mediacijos įgyvendinimo projektą, Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė pateikė Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo (toliau – ir Mediacijos įstatymas) 20 straipsnio 1 punkto pataisą, kuria pasiūlė, jog privalomoji mediacija nebūtų taikoma, „kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje, arba teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje, arba yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje, arba yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgaliojimo teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto

¹„Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>.

² Miglė Pavliukovičienė, „Teismams patikėti šeimų likimai ir tėvų keršto įrankiais tapę vaikai: kodėl ir kaip to išvengti?“, *TEISMAI.LT* 4, 24 (2016): 17, https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2020/12/teismai_lt_nr4_gruodis.pdf.

³„Privalomoji mediacija“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, žiūrėta 2023 m. vasario 11 d., <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/mediacija/privalomoji-mediacija>.

⁴ Pavyzdžiui: Laima Vaigė, „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose – inovacija ar žingsnis atgal?“, *Mano teisės*, žiūrėta 2023 m. kovo 15 d., <https://manoteises.lt/straipsnis/privalomoji-mediacija-seimos-gincuose-inovacija-ar-zingsnis-atgal/>; Rūta Kupetytė, „Kritikuoja privalomąją mediaciją: sugniuždyta smurto auka turi inicijuoti ginčo sprendimą?“, Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija, žiūrėta 2023 m. kovo 7 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1140591/kritikuoja-privalomaja-mediacija-sugniuzyta-smurto-auka-turi-inicijuoti-ginco-sprendima>.

artimoje aplinkoje“⁵. Taip pat daugeliu atveju buvo svarstoma, kad privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose tarp smurtą patyrusių šalių prieštarauja Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto (angl. *Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, žinomo, kaip CEDAW komiteto) nuomonei, nes jų atžvilgiu, mediacija smurto atvejais yra smurtą įteisinanti priemonė⁶. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau - Stambulo konvencija) taip pat vienareikšmiškai pasisako prieš privalomą mediaciją tokio pobūdžio ginčiuose⁷. Visuomenės aktyvistai svarsto, kad privalomoji mediacija yra kaip antrinė viktimizacija, kuomet auka verčiama bendrauti su pačiu smurtautoju⁸. Moterų teisių gynėjų organizacijos laikosi pozicijos, kad šeimos narių tarpusavio smurtą patyrę asmenys neturėtų privalomai pasinaudoti privalomąja mediacija, kadangi tarpininkavimas yra neabejotinai neteisingas sprendimo būdas, kai santykiuose egzistuoja smurto dinamika⁹. Taigi, 2021 m. balandžio 24 d. Lietuvos visuomenę pasiekė žiniasklaidos pranešimas, kad Lietuvos Respublikos Seimas nusprendė apriboti galimybę taikyti privalomąją mediaciją, kuomet yra sprendžiami civiliniai ginčai, kai ginčo šalys yra smurto artimoje aplinkoje subjektai, nebent savo noru siekia spręsti ginčą mediacijos būdu¹⁰. Atsižvelgiant į šią išimtį matyti, kad jos taikymas atleidžia tam tikrus asmenis nuo pareigos pradėti privalomosios mediacijos procesą, taip sukuriant prielaidas minėtą teisinį reguliavimą įgyvendinti tik iš dalies, tačiau žvelgiant iš kitos pusės, toks teisinio reguliavimo pokytis buvo įstatymo leidėjo atsakas į visuomenėje kilusias diskusijas dėl galimos privalomos mediacijos taikymo žalos tais atvejais, kai minėtą ginčo sprendimo procedūrą naudoja smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo¹¹. Nors toks privalomosios mediacijos taikymo apribojimas ir patenkina dalies visuomenės bei tam tikrų organizacijų interesus, tačiau Lietuvos mediatoriai (toliau – ir tarpininkai), kaip prof. dr. Agnė

⁵ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f56454d08c8e11eb998483d0ae31615c>.

⁶ Dalia Leinartė, „Smurtas artimoje aplinkoje: vietoje Stambulo konvencijos Lietuvos šeimos gaus mediaciją“, Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija, žiūrėta 2023 m. vasario 11 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1110227/dalia-leinarte-smurtas-artimoje-aplinkoje-vietoje-stambulo-konvencijos-lietuvos-seimos-gaus-mediacija>.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

⁹ Leight Goodmark, *Domestic Violence and the Legal System: A Troubled Marriage* (New York: New York University Press, 2012), 113, <https://search.ebscohost.com/skaietykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=411978&site=ehost-live>.

¹⁰ „Smurto artimoje aplinkoje atveju nebus taikoma privalomoji mediacija“, LRS, žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35403&p_k=1&p_t=275917.

¹¹ „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaitos 1 priedas“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, žiūrėta 2023 m. sausio 20 d. <https://tm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas>.

Tvaronavičienė ir prof. dr. Natalija Kaminskienė, įžvelgė tinkamas privalomos mediacijos funkcionavimo galimybes šeimos ginčiuose esant smurto atveju, kadangi, mediacijos procese nėra siekiama spręsti atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje klausimai, taip pat mediacijos metu ginčo šalys nėra konsultuojamos, tad daugeliu atveju mediatoriai nesieks poros sutaikyti tiek, kad jos nuspręstų santuoką išsaugoti, t. y., mediatoriaus tikslas yra padėti šalims taikiai rasti sprendimus tiems klausimams, kurie yra susiję su jų santuokos nutraukimu¹². Be to, privalomosios mediacijos taikymo statistiniai duomenys atskleidžia, kad 2020 m. pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos priimtus sprendimus buvo baigtos 1983 bylos ir iš jų 1045 bylose buvo pasiektas taikus susitarimas¹³. Tokie statistiniai rezultatai patvirtina, kad privalomosios mediacijos taikymas yra veiksmingas. Be to, žvelgiant į užsienio šalių privalomosios mediacijos praktiką, svarbu paminėti, kad mediacijos pradininkė Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – ir JAV) iki šiol skatina privalomosios mediacijos praktiką šeimos ginčiuose. Vakarų Europos šalyse, mediacijos pagalba, sprendžiami įvairūs šeimos ginčo klausimai, kurie yra kartu susiję ir su smurto artimoje aplinkoje problemineis aspektais¹⁴, tačiau ne visose šalyse tokia ginčų sprendimo specifika pasiteisino. Todėl, apibendrinus pateiktą informaciją, manytina, kad visuomenės ir praktikų nuomonė dėl privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje yra itin skirtinga.

Būtina akcentuoti ir tai, kad konfliktai, kurie susiję su šeimyniniais santykiais, turi savo specifiką: jie yra sudėtingi ir lydimi ypatingai stiprių emocijų. Valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų teikiama pagalba šeimoms, kuriose yra buvę smurto, suvaržo ir ne visada padeda rasti visapusiškai tinkamą sprendimą šioje problemoje, dėl to vis dar yra keltini probleminiai klausimai ar Lietuvoje yra įmanoma įgyvendinti privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose tarp smurto artimoje aplinkoje subjektų, užtikrinant tinkamą saugumą bei antrinės viktimizacijos negalimumą smurtą patyrusiam asmeniui? O gal vis dėlto teismo pagalba yra veiksmingesnė sprendžiant tokio pobūdžio šeimos ginčus, nei privalomosios mediacijos taikymas? Pažymėtina ir tai, kad smurtas artimoje aplinkoje kaip kontraindikacija privalomai mediacijai šeimos ginčiuose išlieka aktualia tema, kadangi privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio

¹² Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose“, iš *Lietuvos teisė 2019 Esminiai pokyčiai*, Vytautas Sinkevičius, Lyra Jakulevičienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019), 57, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16251/2019%20Teise_2.2._Tvaronavic%cc%8ciene%cc%87%2c%20Kaminskiene%cc%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

¹³ „Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2021 m. veiklos ataskaita“, LRV, žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d., <https://vgtp.lrv.lt/lt/veikla/planavimo-dokumentai-1/veiklos-ataskaitos>.

¹⁴ Jolanta Sondaitė, „Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis“, *Socialinis darbas* 5, 2 (2006): 24, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13249/2085-8561-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

reguliavimo reformos - 2021 m. balandžio 22 d. priėmus Lietuvos Respublikos Seimui Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymą, sukėlė naujas ir įvairiapusiškas diskusijas tiek visuomenės, tiek valstybės institucijų ir teismų jurisprudencijos atžvilgiu.

Temos mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Lietuvoje privalomą mediaciją reglamentuojantis teisinis reguliavimas įsigaliojo tik 2020 m. sausio 1 d., todėl jos taikymo rezultatų nėra pakankamai daug. Nors 2022 metų pabaigoje Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija paskelbė privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaitą (toliau – ir Ex post vertinimo ataskaita) bei jos priedus, kuriuose pristatyti ir tyrimo metu atliktų mediatorių, teisėjų, advokatų ir mediacijoje dalyvavusių asmenų apklausų rezultatai apie privalomosios mediacijos taikymo pasiekimus Lietuvoje per pastaruosius trejus metus, tačiau iki šiol nėra aiškiai atskleisti šio instituto teigiami ir neigiami funkcionavimo bruožai, kuomet sprendžiami šeimos ginčai esant smurto artimoje aplinkoje atveju. Tai įrodo, kad mokslinėje doktrinoje ši tema yra skurdžiai ištirta tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu. Ir nors pastaraisiais metais valstybė ėmėsi reformų, viena iš ankščiau paminėtų - 2021 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Mediacijos įstatymo pataisas, kuriomis buvo apribota galimybė taikyti privalomąją mediaciją sprendžiant šeimos ginčus, jei asmuo, kuris patyrė smurtą artimoje aplinkoje, tiesiogiai su ieškiniu nori kreiptis į teismą, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas, vis dėl to nebuvo aiškiai išanalizuoti šių pokyčių motyvai¹⁵. Ex post vertinimo ataskaitoje pažymėta, kad 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojusių nuostatų atveju vertinimo laikotarpis yra 2 metai ir 5 mėnesiai, bet išimtį dėl smurto šeimoje numatančių įstatymo nuostatų, kurios įsigaliojo tik 2021 m. balandžio 29 d., atveju vertinimo laikotarpis būtų trumpesnis nei dveji metai, kas leidžia spręsti, jog bendrasis privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose sistemos vertinimas jau gali būti atliekamas, bet dėl trumpo vertinimo laikotarpio teisinio reguliavimo poveikis dar gali būti pasireiškęs ne visais svarbiais aspektais, o vertinti nuostatų, numatančių išimtį dėl smurto šeimoje, poveikį yra dar per anksti¹⁶, todėl dar pakankamai nėra aišku, ar minėti pokyčiai turėjo realų poveikį ginčų sprendimo sistemoje. Be to, iki šių dienų vyksta nuolatinės mokslininkų diskusijos dėl privalomosios mediacijos taikymo

¹⁵ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2de9d334a37211ebb458f88c56e2040c?ifwid=-icnj7abbr>.

¹⁶ „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., <https://tm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas>.

galimybės, kuomet šeimos ginčas yra susijęs su galimai smurto apraiškomis - nesutariama dėl šio specifinio privalomosios mediacijos formos taikymo galimumo, kuriamos naudos bei galimos rizikos ir žalos.

Analizuojant esamus literatūros šaltinius, susijusius su šio rašo darbo tema, svarbu pastebėti tai, jog didžiausią indėlį apie privalomosios mediacijos taikymo specifiką įnešė prof. dr. Agnė Tvaronavičienė¹⁷, doc. dr. Natalija Kaminskienė¹⁸, dr. Miglė Žukauskaitė – Tatorė¹⁹, prof. dr. Jolanta Sondaitė²⁰. Taip pat priešingą poziciją išreiškė ir Jungtinių tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto narė prof. Dalia Leinartė²¹. Vis dėlto lietuvių autorių darbuose privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje subjektams tematika nėra plačiai nagrinėta, tačiau 2023 m. paskelbta privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita, kurioje atliktas empirinis mokslinis tyrimas, leidžiantis išvelgti ir konstatuoti, kad privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimas prisidėjo prie mediacijos sistemos plėtros, socialinės taikos, taip pat ginčo šalims padėjo sutaupyti laiko ir lėšų, sumažino teismų darbo krūvį. Minėtas tyrimas suformulavo rekomendacijas dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo, jo stebėsenos ir (ar) įgyvendinimo tobulinimo²².

Tarptautinėje teisės sistemoje privalomosios mediacijos taikymo klausimas mokslinėse publikacijose analizuojamas plačiau nei Lietuvoje. Vieni teoretikai išvelgia privalomosios mediacijos taikymo potencialą, kiti nurodo jos trūkumus ir dvejoja, ar toks alternatyvus ginčo sprendimo būdas atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 6 straipsnio nuostatas²³. Ypatingai reikšminga privalomosios mediacijos kritika (pavyzdžiui, dėl savanoriškumo principo ar teisingumo pasiekimo) yra išsakyta Jacqueline Nolan

¹⁷ Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, *supra note*, 12.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Miglės Žukauskaitės-Tatorė, „Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos“, (daktaro disertacija, Vilniau universitetas, 2021), https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija_Migle%cc%87_Z%cc%8cukauskaite%cc%87-Tatore%cc%87_leidybai.doc.pdf.

²⁰ Sondaitė, *supra note*, 14.

²¹ Leinartė *supra note*, 6.

²² „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaitos 1 priedas“, *supra note*, 11.

²³ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, LRS, žiūrėta 2023 m. kovo 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

- Haley²⁴ ir Stella Vettori²⁵ darbuose. Taip pat, privalomosios mediacijos šalininkė dr. Christa Pelikan²⁶ atliko tyrimą, išskiriant tris kategorijas porų santykiuose, kuriose pasireiškia smurtas šeimoje ir kuriai iš šių klasifikuotų kategorijų yra įmanomas privalomosios mediacijos taikymas. Vicki Waye²⁷ analizavo privalomosios mediacijos taikymo galimybes šeimos ginčiuose, esant smurto artimoje aplinkoje atvejui, ginčo subjektus ir tam tikrus probleminius aspektus. Šeimos mediacijos klinikos direktoriai Jane Murphy ir Robert Rubinson²⁸ yra dviejų knygų apie šeimos konfliktų sprendimą bendraautoriai, kurie didelį dėmesį skyrė atlikdami empirinius tyrimus, įskaitant ir dvejų metų trukmės smurto šeimoje tyrimą, siekiant pagerinti teisinėje sistemoje šeimos ginčų sprendimo būdus. Apie privalomosios mediacijos perspektyvas ir kokie ginčai tinkamiausi privalomai mediacijai pasisakė Melissa Hanks²⁹. Teisininkas Richard McCutcheon³⁰ savo publikacijoje išreiškė įžvalgas dėl kylančių problemų, teikiant privalomosios mediacijos paslaugas smurtiniuose šeimos ginčiuose. Dr. Alexandra Crampton³¹ nagrinėja teorinius aspektus, susijusius su šeimos mediacija ir alternatyviais ginčų sprendimo būdais Australijoje ir JAV. Dr. Jennifer Maxwell³² taip pat pasisakė dėl privalomosios mediacijos taikymo smurto artimoje aplinkoje atveju. Privalomosios mediacijos taikymo užsienio valstybėse analizavo Dorcas Quek³³

²⁴ Jacqueline M. Nolan - Haley, „Is Europe Headed down the Primrose Path with Mandatory Mediation“, *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation* 37, 4 (2012): 981–1012, <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1967&context=ncilj>.

²⁵ Stella Vettori, „Mandatory mediation: An obstacle to access to justice?, *African Human Rights Law Journal* 15, 2 (2015): 355–377, <http://www.scielo.org.za/pdf/ahrj/v15n2/07.pdf>.

²⁶ Christa Pelikan, „Victim-Offender Mediation in Domestic Violence – A Research Report“, pranešimas Jungtinių Tautų nusikalstamumo kongreso susitikime Atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas tarptautiniame kontekste, Austrija, 2010 m. balandžio 10-17 d., <https://www.un.org/en/contact-us/index.html>.

²⁷ Vicki Waye, „Mandatory mediation in Australia's civil justice system“, *Common Law World Review* 45, 2/3 (2016): 214-235, <https://journals-sagepub-com.skaitykla.mruni.eu/doi/epub/10.1177/1473779516645455>.

²⁸ Jane C. Murphy ir Robert Rubinson, „Domestic Violence and Mediation: Responding to the Challenges of Crafting Effective Screens“, *Family Law Quarterly* 39, 1 (2005), 53-85, <https://www.jstor.org/stable/25758277>.

²⁹ Melissa Hanks, „Perspectives on Mandatory Mediation“, *University of New South Wales Law Journal* 3, 35 (2012): 929–952, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/2012/39.pdf>.

³⁰ Richard McCutcheon, „Addressing Domestic Violence in Mediation: The Need for More Uniformity and Research“, *Harvard Negotiation Law Review*, žiūrėta 2023 m. kovo 7 d., <https://www.hnlr.org/2021/05/addressing-domestic-violence-in-mediation-the-need-for-more-uniformity-and-research/>.

³¹ Alexandra Crampton, „Troubling Solutions Through Anthropological Fieldwork: Mediation Research in Ghana, Australia, and the United States“, *Qualitative Social Work* 20, 6 (2021): 1441-1460, <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1177/14733250211039515>.

³² Jennifer Maxwell, „Mandatory mediation of custody in the face of domestic violence: Suggestions for courts and mediators“, *Family and Conciliation Courts Review* 37, 3 (1999): 335-355, <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/fmlcr37&type=Text&id=333>.

³³ Dorcas Quek Anderson, Eunice Chua, ir Yilin Ning, „To Negotiate, Mediate or Litigate? Examining the Durability of Divorce Outcomes in the Singapore Family Courts“, *Family Court Review* 60, 3 (2022): 434–457, <https://doi.org/10.1111/fcre.12661>.

bei kiti mokslininkai. Paminėti aspektai įrodo, kad šio rašto darbo keliami klausimai yra iki šiol aktualūs įvairių Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų darbuose.

Darbo reikšmė. Privalomosios mediacijos instituto taikymas šeimos ginčiuose, kuomet tai sietina su smurto artimoje aplinkoje požymiais, Lietuvoje teisininkų tarpe išlieka, kaip minėta anksčiau, diskutuotinu klausimu. Baigiamajame darbe atskleidžiama smurto artimoje aplinkoje samprata ir poveikis asmenims sprendžiant tarpusavio ginčus, taip pat, privalomosios mediacijos taikymo mechanizmas ir teisinis reguliavimas. Nustatomos praktinės ir procedūrinės privalomosios mediacijos įgyvendinimo Lietuvoje problemos, kuomet tai liečia šeimos ginčų subjektus, tarp kurių yra pasireiškęs smurtas. Baigiamasis darbas aktualus tiek teoriniu aspektu, kadangi tai bus vienas iš pirmųjų darbų, kuriame išsamiai nagrinėjamos privalomosios mediacijos įgyvendinimo galimybės Lietuvos spektre, kai šeimos ginčai yra sietini su smurto išraiškomis, tiek praktiniu aspektu, nes darbe bus pateikti atsakingų institucijų atstovų, kurie teikia prevencinę pagalbą smurto artimoje aplinkoje aukoms, pozicijos dėl privalomosios mediacijos taikymo galimybės, išsamiai išanalizuojamos privalomosios mediacijos taikymo praktinės problemos smurto artimoje aplinkoje kontekste su kuriais galimai susiduria profesionalūs mediatoriai, teikiantys privalomosios mediacijos paslaugas, taip pat identifikuojami galimi minėtų problemų sprendimo būdai, kurie būtų aktualūs mediatoriams, įstatymų leidėjui ir su mediacijos valdymu susijusiems subjektams.

Tyrimo tikslas – ištirti privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose galimybes ir probleminius aspektus, esant smurto artimoje aplinkoje atvejui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti smurto artimoje aplinkoje sampratą ir poveikį šalių tarpusavio santykiams;
2. Palyginti užsienio šalyse privalomosios mediacijos proceso įgyvendinimo ypatumus šeimos ginčiuose, kurie yra spręstini ginčo teisenai, esant smurtinio pobūdžio elementui;
3. Nustatyti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo privalumus ir trūkumus smurto artimoje aplinkoje kontekste;
4. Empirinio tyrimo pagrindu atlikti privalomosios mediacijos taikymo galimybių šeimos ginčiuose, esant tarp ginčo šalių buvus smurtui, vertinimą.

Mokslinio tyrimo metodai. Moksliniame darbe naudojamas mokslinės literatūros analizės metodas, dokumentų analizės metodas, lyginamasis metodas, kokybinis mediatorių ir specializuotos kompleksinės pagalbos centro (toliau – ir SKPC) atstovų interviu metodas, apibendrinimo metodas ir daugelis kitų. Mokslinės literatūros analizės metodas taikomas nagrinėjant esamus mokslo darbus, siekiant detaliai atskleisti smurto artimoje aplinkoje sampratą

bei šios nusikalstamos veikos pasekmes aukos atžvilgiu. Dokumentų analizės metodas naudojamas analizuojant teismų praktiką, teisinius dokumentus, aktualius teisės aktus, atliktus tyrimus ir jų rezultatus, statistinius duomenis, kurie atspindi privalomosios mediacijos įgyvendinimo šeimos ginčiuose tam tikrus kitimus. Lyginamuoju metodu naudojama lyginant privalomosios mediacijos taikymo praktiką šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje apraiškoms skirtingose užsienio šalyse. Šiame darbe taip pat buvo atliktas empirinis tyrimas, taikant kokybinį metodą, kurio gauti ir susisteminti rezultatai leidžia identifikuoti procedūrinės ir praktinės problemas, kurios galimai turėtų neigiamą įtaką privalomosios mediacijos vystymuisi šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje atvejui. Apibendrinimo metodas naudojamas reziumuojant baigiamojo darbo skyrius, poskyrius, formuluojant empirinio tyrimo išvadas, taip pat pateikiant šio baigiamojo darbo koncentruotas išvadas ir pasiūlymus, kurie gali būti naudingi tolesniems moksliniams tyrimams ir praktinei veiklai.

Ginamasis teiginys. Lietuvoje privalomoji mediacija šeimos ginčiuose, kuomet šalys yra smurto artimoje aplinkoje subjektai, susiduria su praktinėmis ir procedūrinėmis problemomis, susijusiomis su mediatorių kvalifikacijos ir finansavimo išteklių trūkumais, kurie trukdo tinkamai taikyti šį sprendimo būdą.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, kurie pagal analizuojamus klausimus skirstomi į poskyrius. Pirmajame skyriuje nagrinėjama smurto artimoje aplinkoje teorinis turinys ir tokio reiškinio galimos pasekmės. Antrajame skyriuje aptariami privalomosios mediacijos taikymo modeliai ir jų vystymasis užsienio šalyse smurto artimoje aplinkoje kontekste. Trečiajame skyriuje pateikiami privalomosios mediacijos proceso įgyvendinimo ypatumai esant smurtinio pobūdžio konfliktui šeimos ginčiuose. Ketvirtame skyriuje pristatomas empirinio tyrimo (mediatorių ekspertų ir SKPC atstovų pusiau struktūrizuotas interviu) rezultatas. Darbas baigiamas suformuluotomis išvadomis ir siūlymais, pateikiamas naudotos literatūros sąrašas.

1. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Smurto artimoje aplinkoje samprata ir rūšys

Smurtas artimoje aplinkoje yra itin aktuali socialinė problema ne tik Lietuvos, bet ir pasaulyje. Žvelgiant iš Lietuvos pusės ir remiantis Lietuvos statistikos departamento 2022 m. pateiktais duomenimis, 2022 m. „dėl smurto artimoje aplinkoje buvo užregistruotas 5 872 nusikaltimas, kas sudarė 14,4 proc., visų užregistruotų nusikaltimų (2021 m. – 15,1 proc.)“³⁴. Pagal statistiką, „dauguma (5,5 tūkst., arba 94,1 proc.) 2022 m. dėl smurto artimoje aplinkoje užregistruotų nusikaltimų – nesunkūs sveikatos sutrikdymai, kurie sudarė 60,9 proc. visų šalyje užregistruotų nesunkių sveikatos sutrikdymų (2021 m. – 62,7 proc.), taip pat 2022 m. 29 proc. padaugėjo seksualinės prievartos nusikaltimų smurto artimoje aplinkoje“³⁵. Iš duomenų taip pat pastebėtina, kad 26,6 proc. daugiau užregistruota ir sunkių sveikatos sutrikdymų, taip pat padidėjo nužudymo atvejų – 2021 m. nužudymų artimoje aplinkoje užregistruota – 21, o 2022 m. – 25³⁶. Šie duomenys parodo, kad smurtas artimoje aplinkoje lieka iki šiol itin aktualia problema, reikalaujančia išsamaus dėmesio, detalizuojant praktinius ir teorinius jos aspektus. Analizuojant tiriamą tematiką, šioje darbo dalyje bus siekiama išsamiai atskleisti smurto artimoje aplinkoje sampratą ir esamas šio reiškimo rūšis.

Pagal Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą, smurtas artimoje aplinkoje samprata yra detalizuojama kaip žmogaus teisių ir laisvių pažeidimas³⁷. Įstatymų leidėjas smurto artimoje aplinkoje sampratą susieja su artimu ryšiu tarp smurtautojo ir nukentėjusiojo, taip pat su bendru ūkiu, kas leidžia suponuoti, kad minėto įstatymo nuostatos yra taikytinos tiek nuo smurto nukentėjusiems suaugusiems, tiek vaikams³⁸. Irma Šideikaitė ir Virgilijus Januška smurto artimoje aplinkoje sampratą aiškina, kaip agresyvų fizinį, psichologinį, seksualinį smurtą, kuris pasireiškia artimiausiojo žmogaus aplinkoje, kaip namų ar šeimos ribose,

³⁴ „Smurtas artimoje aplinkoje“, Oficialiosios statistikos portalas, žiūrėta 2023 m. sausio 31 d., <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10572074>.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

³⁷ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334/asr>.

³⁸ Gintaras Chomentauskas, Edita Dereškevičiūtė ir Dovilė Murauskienė, *Smurtas artimoje aplinkoje. Atpažinimas, pagalba, prevencija* (Vilnius: UAB „Žmogaus studijų centras“, 2017), 9, <https://bukstipri.lt/doclib/i8hljxfbnage1mgk11fryfnsxwmmzx6t>.

kuomet auką ir smurtautoją sieja artimi ryšiai³⁹. Kiti teoretikai tokią smurto sampratą detalizavo, kaip galimai „pasikartojantis ir dažnėjantis fizinio, žodinio, dvasinio ir ekonominio įžeidimo, tikintis kontroliuoti, gąsdinti, bauginti, ciklas“⁴⁰. Doc. Ilona Michailovič smurtą artimoje aplinkoje aiškina, kaip destruktivią socialinę žalą, kuri kenkia tiek šeimų santykiams, tiek pačių žmonių gerovei,⁴¹ taip pat tam tikrose situacijos yra ne visada aiškiai pastebimas, kadangi tai sistemingas psichologiniais, fiziniais, seksualiniais ir ekonominiais smurtinis veikimas⁴². Režiuuojant išdėstytą teoriją, galima pažymėti, kad smurto artimoje aplinkoje sampratos reikšmės, kurios pateiktos tiek mokslinėje literatūroje, tiek teisės aktuose, yra panašios, t. y., smurtas artimoje aplinkoje yra išreiškiamas, kaip neigiamas reiškinys, kuris gali pasireikšti sistemingai ir skirtingomis smurto rūšimis, taip pat įtvirtintas teisės aktuose, kaip nusikalstama veika, kuri yra naudojama artimoje aplinkoje tarp asmenų, kurie sietini glaudžiais tarpusavio ryšiais.

Žvelgiant į užsienio valstybių teisinį reglamentavimą, programinius dokumentus bei mokslinę doktriną, matyti, kad smurto artimoje aplinkoje samprata ir čia aiškinama skirtingai, priklausomai nuo kultūros, laikmečio, socialinės ar tam tikros ekonominės situacijos⁴³, tačiau tokio reiškinio prasmė lieka panaši. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo yra pateikta panašus paaiškinimas: tai tam tikrais veiksmais (tiesioginiais ar netiesioginiais) sukeliamas skausmas ir pavojus kitam sutuoktiniui arba vaikui, kuris turi neigiamą poveikį ir pasekmes tiek aukos emocinei, psichinei ar fizinei sveikatai, tiek formuojantis tam tikrą sistemingą prievartos ciklą⁴⁴. Joseph Then mano, kad smurto artimoje aplinkoje reiškinys turi sinonimišką prasmę su buitiniu smurtu arba sutuoktinio prievarta ir tokių veiksmų pradėjimą lemia šeimos narys, partneris ar buvęs partneris, kuris bando fiziškai ar psichologiškai dominuoti

³⁹Irma Šideikaitė ir Virgilijus Januška, „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“, iš *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos*, Mykolas Dromantas, Renata Veršinskienė, Kristina Matuzevičiūtė, Saulius Vaivada, Liudvikas Kaklauskas, Dalius Vaičiulis, Eglė Šimkevičienė, Kristina Vaitkuvienė ir Audronė Rimkevičienė (Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija, 2015), 5, https://www.slk.lt/sites/default/files/leidinys_mokslo_taikomieji_tyrimai_2015.pdf.

⁴⁰ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *Kriminologija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 415, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16708/9789955192107.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁴¹ Ilona Michailovič, „Smurtinio elgesio kaitos svarba užkertant kelią smurtui artimoje aplinkoje“, *Teisė* 114 (2020): 8, <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.114.1>.

⁴² Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 26, <https://doi.org/10.15388/Teise.2012.0.115>.

⁴³ Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011), 220, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14840/Urbonas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁴⁴ „2009 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl smurto prieš moteris panaikinimo“, *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* C285, (2010), 54, <https://publications.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/dbdcbbae-9bec-4aea-8943-a789c5b48840/language-en>.

priešingo partnerio atžvilgiu⁴⁵. Jungtinės Tautos minėtą reiškinį apibrėžia, kaip elgesio modelį bet kuriuose santykiuose, kuriuo naudojamosi siekiant įgyti ar išlaikyti tam tikrą šeimos valdžią bei intymaus partnerio kontrolę⁴⁶.

Taigi, analizuojant pateiktus apibrėžimus, galima teigti, kad smurto artimoje aplinkoje samprata susideda iš kelių tam tikrų dalių: smurtas, artima aplinka ir smurto akte dalyvaujantys asmenys. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtoje nusikalstamoje veikoje privalo būti visi paminėti požymiai, kadangi tik tokiu atveju bus pripažintas smurtas artimoje aplinkoje. Aiškinant kiekvieno šio reiškinio dalį, pirmiausia pažymėtina, kad smurto sąvoka konkrečiai ir aiškiai yra pateikta Stambulo konvencijoje, kuri šiuo metu yra vienas iš daugiausia galios turinčių teisiškai privalomų Europos Tarybos dokumentų, skirtų smurto problemai spręsti, tačiau iki šiol Lietuva nėra ratifikavusi minėtos konvencijos, kuri nustato pagrindinius standartus, kaip kovoti su smurtu prieš moteris. Vieni kritikai teigia, kad minėtos konvencijos ratifikavimas jokių pokyčių neatneš į šių dienų teisinę sistemą, kiti laikosi pozicijos, kad tokie pokyčiai pakeistų viską - nuo vienalyčių santuokų iki smurto apsaugos⁴⁷. Taigi, Konvencija apibrėžia smurtą, kaip žmogaus teisių pažeidimą ir nurodo, kad jis gali pasireikšti įvairiomis rūšimis⁴⁸. Konkretizuojant tokį išaiškinimą, galima teigti, kad smurtas apima tiek psichologinę, fizinę, seksualinę ar ekonominę prievartą, tiek žmogaus nepriežiūrą.

Kita analizuojama sąvoka - artima aplinka. Jos apibrėžimas tiesiogiai įtvirtintas minėtame Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme, todėl remiantis šiuo įstatymu, artima aplinka aiškinama kaip vieta, „kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį“⁴⁹. Pažymėtina, kad toks išaiškinimas leidžia teigti, jog Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo taikymo sritis yra praplečiama ir išeina už šeiminių teisinių santykių ribų, numatytų Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) ribų, kadangi CK 3.229 straipsnio nuostatoje šeimieniais santykiais yra laikomi tokie

⁴⁵Joseph Then, „Domestic Violence“, Ezine articles, žiūrėta 2023 m. kovo 15 d., <https://ezinearticles.com/?Domestic-Violence&id=1128602>.

⁴⁶„What Is Domestic Abuse?“, United Nations, žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d., <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>.

⁴⁷Laima Vaigė, „Stambulo Konvencija nieko nepakeis ir ji pakeis viską?!“, Mykolo Romerio Universitetas, žiūrėta 2023 m. kovo 15 d., <https://www.mruni.eu/news/laima-vaige-stambulo-konvencija-nieko-nepakeis-ir-ji-pakeis-viska/>.

⁴⁸„Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo“, Mano teisės, žiūrėta 2023 m. sausio 4 d., https://manoteises.lt/wp-content/uploads/2017/05/STAMBULO-KONVENCIJA_OFICIALUS.pdf.

⁴⁹„Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *supra note*, 37: 2 straipsnio 1 dalis.

santykiai, kai tarp asmenų, įregistravusių santuoką, partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, „bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius“⁵⁰. Galima susidaryti nuomonę, kad šeimą sudaro tik susituokę asmenys, tačiau žvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau - LR KT) doktrinos⁵¹ išaiškinimus ir į Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo nuostatas, pastebėtina, kad santykių išraiškos forma esminės reikšmės neturi, kadangi gyvenimas nesusituokus (partnerystės atveju) taip pat laikomas šeima ir gali sukurti artimą aplinką. LR KT konstatavo, kad „konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi“⁵². Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – ir LAT) išaiškino, kad vien tik tai, jog bendrai gyvenusių asmenų partnerystė neįregistruota, netrukdo pripažinti nukentėjusį asmenį kaltininko (su kuriuo šis asmuo gyvena) šeimos nariu⁵³. Panašus išaiškinimas yra išplėtotas ir Europos Žmogaus Teisių teismo doktrinoje, kurioje nurodoma, kad šeimos gyvenimo samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis, tai gali apimti ir kitus de facto santykius⁵⁴. Taigi, smurto akte dalyvaujantys asmenys yra smurtautojas ir nukentėjusysis arba auka. Smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo yra tas asmuo, prieš kurį panaudotas bet kurios rūšies smurtas artimoje aplinkoje⁵⁵.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, darytina išvada, kad ne bet koks konfliktas tarp žmonių gali būti suprantamas, kaip smurtas artimoje aplinkoje, kadangi minėta sąvoka susideda iš kelių dalių: iš smurto, kurį sudaro tam tikras tiesioginis ar netiesioginis veikimas dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą, taip pat artima aplinka, kurioje gyvena asmenys, turintys glaudų, artimą ryšį bei asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą šeimos ūkį.

⁵⁰ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.

⁵¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. 118-5564 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRS, žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.407449>.

⁵² *Ibid.*

⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2013“, eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 15 d., <https://eteismai.lt/byla/246444331639634/2K-327/2013>.

⁵⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje Marckx prieš Belgiją, Nr. 6833/74“, ECHR, žiūrėta 2023 m. balandžio 13 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57534%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57534%22]}).

⁵⁵ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *supra note*, 37: 2 straipsnio 4 dalis.

Svarbu pažymėti, kad praktikoje smurtas pasireškia įvairiomis rūšimis, kurios sistemingai turi skirtingą poveikį aukai, todėl nagrinėjant šio rašto darbo tematiką yra tikslinga apžvelgti, kokiomis formomis gali pasireikšti smurtas artimoje aplinkoje.

Lilija Henrika Vasiliauskienė ir kiti autoriai metodinėse rekomendacijose, kurios skirtos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams, apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams, išskiria praktikoje pasitaikančias tokias smurto rūšis: fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis⁵⁶. Rokas Uscila, Valerija Reikertienė ir Ūla Uscilaitė nurodo šias dažniausiai pasitaikančias smurto rūšis: fizinis, psichinis (emocinis), seksualinis, ekonominis⁵⁷. Tokia pati pozicija yra nurodyta tiek Jungtinių Tautų⁵⁸, tiek Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklalapiuose⁵⁹, tačiau kartais paminima literatūroje ir nepriežiūros rūšis. Siekiant pažeisti auką, gali būti naudojamas vienos rūšies smurtas, tačiau sistemingo smurto atveju, dažniausiai pasitaiko ir keleto jų kombinacija, dėl to ypač svarbu tinkamai išanalizuoti kiekvienos smurto rūšies išraiškos bruožus.

Fizinis smurtas gali pasireikšti tam tikrais kūno sužeidimais ir dažniausiai tokiu veikimu yra siekiama sukelti tiesioginį skausmą aukai (pavyzdžiui: kratymas, tampymas už plaukų, stūmimas, kumščiajimas, smogimas ir pan.)⁶⁰. Tokie fiziniai veiksmai nukreipti tyčia „prieš asmens valią, jo organizmui daromas fizinis poveikis, keliamas pavojus asmens gyvybei, žalos sveikatai padarymą, fizinio skausmo ar kitų fizinių kančių, laisvės suvaržymą arba bejėgiškos būklės sukėlimą“⁶¹. Pažymėtina ir tai, kad fizinis smurtas dažniausiai palieka žymes ant asmens

⁵⁶ Lilija Henrika Vasiliauskienė, Evelina Dirmotaitė ir Zuzana Vasiliauskaitė, *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams* (Vilnius: 2017), <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Methodin%C4%97s%20rekomendacijos%202018.pdf>.

⁵⁷ Rokas Uscila ir kt., *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje* (Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004), 8-12.

⁵⁸ „What Is Domestic Abuse?“, *supra note*, 46.

⁵⁹ „Smurto artimoje aplinkoje prevencija“, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, žiūrėta 2023 m. vasario 2 d., <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/smurto-artimoje-aplinkoje-prevencija?lang=lt>.

⁶⁰ Ramunė Jakštienė, „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2019), 37, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15758/Disertacija_R_%20Jakstiene.pdf?sequence=2&isAllowed=y

⁶¹ „Smurto prevencija“, Valstybinis psichikos sveikatos centras, žiūrėta 2023 m. kovo 15 d., https://vpssc.lrv.lt/uploads/vpsc/documents/files/Informacija%20psichikos%20sveikatos%20klausimais/Leidinys_smurto_prevencija.pdf.

kūno⁶². Vienas iš pavyzdžių - Vilniaus apylinkės teismas išnagrino baudžiamąją bylą, kurioje buvo nustatyta, kad kaltinamasis žodinio konflikto su žmona metu, jai gulint lovoje, tyčia viena ranka suėmė už burnos, kita ranka – už dešinės rankos žasto ir stipriai suspaudė, po ko paleido ir išėjo iš kambario, o grįžęs viena ranka užspaudė burną, kita ranka suspaudė jai kaklą, taip sukeldamas jai fizinį skausmą bei padarydamas poodines kraujosruvas dešinio žando ir dešinio žasto srityse, tokiais savo veiksmais nežymiai sutrikdė nukentėjusios sveikatą⁶³. Taigi, darytina išvada, kad fizinis smurtas atliekamas sąmoningais fiziniiais veiksmais, sukeltiant kitam asmeniui skausmą, bei padarant fizinę žalą, kurie dažnai palieka tam tikras žymes ant nukentėjusio kūno.

Psichologinis (emocinis) smurtas pasireiškia šaukimu, žeminimu, įžeidinėjimu, kaltinimu, gėdinimu, atirbojimu nuo kitų žmonių, įbauginimu ar grasinimu⁶⁴. Tokią smurto rūšį ypatingai sunku nustatyti. Vienas iš precedentinių pavyzdžių - LAT išnagrino baudžiamąją bylą pagal nuteistojo R. N. (toliau – ir kaltinamasis) kasacinį skundą dėl Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. gegužės 18 d. nuosprendžio, kuriame nurodė, kad kaltinamasis yra nuteistas dėl to, kad dvejus metus vykdė tam tikrą psichinę prievartą prieš savo šeimos narius. LAT nutartyje pažymėjo, kad tokia psichologinė prievarta pasireiškė „tiesioginiais grasinimais atimti gyvybę (grasinimas išmesti iš šešto aukšto kartu su klausimu, ar jau nusipirko parašutą, ir liepimu jį nusipirkti, grasinimas, kad vieną dieną L. N. su dukromis išlėks į orą, kad ji nevaikščios ant žemės), kitu atveju – dviprasmiškais įspėjimais apie neva grėsiantį pavojų (kad lauke slidu, kad galima paslysti, susižeisti), trečiu atveju – bauginančios atmosferos kūrimu (sekiojimas, filmavimas mobiliojo ryšio telefonu, šaukimas, įžeidinėjimai, tyčiojamas, stumdymas, šaldytuve buvusių maisto produktų sugadinimas, melagingas pranešimas L. N. darbdaviams neva ši vagia iš darbovietės, piktdžiugiavimas, kad ją atleis iš darbo ir ji su dukterimis badaus ir t. t.)“⁶⁵. LAT įvertino, kad iš paminėtų aplinkybių matyti, jog tai buvo sistemingas veikimas ir buvo siekiama sąmoningai sudaryti savo šeimos nariams nepakenčiamas gyvenimo sąlygas⁶⁶. Tiek iš teorinės pusės, tiek iš teismų praktinės pusės galima pastebėti, kad psichologiniu smurtu yra siekiama

⁶² „Dėl Rekomendacijų mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo ir veiksmų, įtariant galimą smurtą artimoje aplinkoje patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. vasario 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9d0d0d91840611eaa51db668f0092944?jfwid=-brx0ubjh8>.

⁶³ „Vilniaus miesto apylinkės teisme 2020 m. liepos 2 d. išnagrinta baudžiamoji byla Nr. 1-1162-1034/2020“, eteismai, žiūrėta 2023 m. vasario 10 d., <https://eteismai.lt/byla/68679595513135/1-1162-1034/2020>.

⁶⁴ Michailovič, *supra note*, 42: 29.

⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“, eteismai, žiūrėta 2023 m. vasario 10 d., <https://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>.

⁶⁶ *Ibid.*

asmenį įbauginti, sukurti neigiamą atmosferą, priversti suvokti aukos priklausomybę nuo skriaudėjo.

Seksualinis smurtas pasireiškia tuo, kad tam tikrais veiksmais pažeidžia kito asmens teisę į seksualinę laisvę, autonomiją, kontrolę ir saugumą, taip pat teisę patirti malonumą ir gyventi sveiką, saugų seksualinį gyvenimą⁶⁷. Seksualinio smurto pavyzdžiai apima, bet neapsiriboja, išžaginiu⁶⁸. Toks smurtas išreiškiamas ir tokiais veiksmais – seksualinis prievartavimas, seksualinis priekabiavimas, vertimas nusirengti ar patenkinti smurtautojo seksualinius poreikius, ypač žiaurus lytinis santykiavimas, seksualiniai santykiai su asmenimis, kurie dėl ligos, neįgalumo, amžiaus, sunkaus apsvaigimo, negali pasipriešinti⁶⁹. Tokių veiksmų visuma pažeidžia aukos seksualinio apsisprendimo laisvę. Seksualinio smurto atveju svarbu įvertinti, ar asmuo yra sulaukęs tinkamo amžiaus, t. y., pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, ne jaunesnis nei šešiolikos metų asmuo, taip pat ar asmuo buvo pajėgus duoti sutikimą lytiniams santykiams, t. y., nepajėgus, kuomet asmuo yra mažametis, neveiksnus ar sunkiai apsvaigęs⁷⁰. Šiuo atveju svarbu vertinti ir tai, ar asmuo atsimena įvykius ir ar nebuvo peržengtos asmens ribos⁷¹. Vienas iš pavyzdžių, esančių teismų praktikoje - Kauno apygardos teismas išnagrinėjo atskirąjį skundą dėl Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2018 m. kovo 9 d. nuosprendžio ir nustatė, kad kaltinamasis A. G. nepilnametei rašė amoralius seksualinio pobūdžio pranešimus, siuntė ne mažiau du pornografinio turinio failus, prašė ir įkalbinėjo ją pozuoti apsinuoginus, tačiau nukentėjusioji atsisakė atlikti prašomus veiksmus, t. y., nesifotografavo nuoga ir nedemonstravo savo lytinių organų per internetinę kamerą, tačiau mažametės seksualinis neliečiamumas buvo pažeistas⁷². Galima teigti, kad seksualinis smurtas nėra susijęs vien su išžaginiu, tai labiau paliečiama asmens seksualinio apsisprendimo laisvė, kuomet asmuo verčiamas dalyvauti seksualiniuose veiksmuose.

Ekonominis smurtas sietinas su ekonomine prievarta, tačiau sukeliama padariniai nėra akivaizdžiai pastebimi išorėje⁷³. Tokio smurto rūšies veiksmai sietini su pinigų ar kito turto atiminėjimu, draudimu dirbti, siekiu auką padaryti priklausomą nuo smurtautojo, aukai nėra

⁶⁷ „Seksualinis smurtas“, Europos lyčių lygybės institutas, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1384>.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Jakštienė, *supra note*, 60:38.

⁷⁰ „Ką reikia žinoti apie seksualinį smurtą?“, Mano teisės, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://manoteises.lt/straipsnis/ka-reikia-zinoti-apie-seksualini-smurta/>.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² „Kauno apygardos teismo 2018 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byla Nr. 1A-432-478/2018“, eteismai, žiūrėta 2023 m. balandžio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/147590006808112/1A-432-478/2018>.

⁷³ Michailovič, *supra note*, 42: 26.

duodami pinigai reikalingoms išlaidoms, kontroliuojamas šeimos biudžetas, atsisakoma išlaikyti vaikus tiek santuokoje ar tiek skyrybų atveju⁷⁴. Galima pastebėti, kad ekonominis smurtas yra glaudžiai susijęs su psichologiniu smurtu. Moterų teisių asociacijos direktorė Vilija Žukauskaitė teigia, kad ekonominio smurto situacijos vyksta „gražia forma“, t. y., vyras gali moteriai su šypsena sakyti, jog jai neverta eiti į grožio saloną, nes ji ir taip graži ar priminant, kad ji vis tiek niekur nedirba ar nedirbs, todėl išlaidauti, norint, pavyzdžiui, pakeisti plaukų spalvą, neverta⁷⁵. Žvelgiant į teismų praktiką, Panevėžio apygardos teismas išnagrinėjo civilinę bylą, kurioje nustatė, kad iš šalių ir jų vaikų paaiškinimų, matyti, jog atsakovas vienas kontroliavo šeimos finansus, jo žinioje buvo ir jo sutuoktinės mokėjimo kortelė, taip pat atsakovo nepasitikėjimą ieškove, perdėtą taupumą ir kontrolę patvirtina jo veiksmai: perkant - parduodant turtą, akcijas su ieškove nebuvo derinama, ji nebuvo informuojama apie tai, kaip ir kur jis ketina investuoti pinigus, ką įgyti, ar parduoti⁷⁶. Taigi, galima pastebėti, kad pagrindinis ekonominio smurto formos bruožas yra susijęs su turtiniais nusikaltimais, taip pat siekiant disponuoti ne tik savo turimu turtu ir pinigais, bet ir kito asmens, su kuriuo turimi glaudūs, artimi ryšiai.

Nepriežiūra yra apibrėžiama, kaip nuolatinis šeimos nariui būtinų poreikių netenkinimas ar aplaidus tenkinimas, neatsakinga priežiūra, kuri galimai sukelia žalą ar pavojų jo gyvybei, taip pat sveikatai, raidai⁷⁷. Vienas iš pavyzdžių - Šiaulių apylinkės teismas nustatė, kad tėvai savo vaikų nepriežiūrėjo: plaukai susivėlę, rūbai purvini, patys nenuprausti, vienas iš vaikų vaikščiojo be kojinių, vaiko kojos buvo purvinos, vaikų rūbų namuose nebuvo, trūko elementarių higienos priemonių. Be kita ko, namuose buvo rūkoma ir išgėrinėjama, rasta alaus ir cigarečių pėdsakų⁷⁸. Ši smurto rūšis pasireiškia ir tuomet, kai pilnamečiai vaikai netinkamai slaugo savo ligotus tėvus. Viena iš situacijų, kuomet sunkiai serganti ir nevaikščiojanti moteris mirė kraujo krešuliui patekus į plaučius, kaltinimą baudžiamojoje byloje palaikę prokurorė, kuri teigė, kad moteris mirė dėl nepriežiūros, nes visa moters lova buvo permirkusi nuo pūlių ir išmatų, žmogus puvo ir visas kūnas

⁷⁴ Jakštienė, *supra note*, 60: 39.

⁷⁵ „Ekonominis smurtas šeimoje: kaip atpažinti ir su tuo kovoti?“, *lrytas*, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/psichologija/2016/11/18/news/ekonominis-smurtas-seimoje-kaip-atpazinti-ir-su-tuo-kovoti--776206>.

⁷⁶ „Panevėžio apygardos teismo 2011 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-679-212/2011“, *eteismai*, žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d., <https://eteismai.lt/byla/63356319710471/2A-679-212/2011>.

⁷⁷ „Smurto rūšys“, Specializuotos kompleksinės pagalbos centras, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/smurto-rusys/>.

⁷⁸ „Šiaulių apylinkės teismo Pakruojo rūmų 2018 m. rugpjūčio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1109-284/2018“, *eteismai*, žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d., <https://eteismai.lt/byla/128304628237768/1-1109-284/2018?word=kambariuose%20tr%C5%ABko%20te>.

buvo nusėtas pragulomis⁷⁹. Mirusios senolės dukra pripažino tą faktą, kad netinkamai prižiūrėjo motiną⁸⁰. Taigi, tokia smurto forma gali būti nukreipta tiek prieš vaikus, tiek prieš neveiksnius žmones, kuomet nesuteikiama tinkama pagalba, aplaidus gydymas, tam tikras išnaudojimas.

Kaip ir paminėta anksčiau, ne visos smurto rūšys yra lengvai atpažįstamos. Dar 2017 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos inicijuotame tyrime buvo teirautasi visuomenės apie smurto rūšis ir jų atpažinimą. Rezultatai parodė, kad dažniausiai smurtas buvo asocijuojamas su fiziniu smurtu (72 proc.), kitokios smurto rūšys buvo paminėtos rečiau, pavyzdžiui, tik 1 iš 4 apklaustųjų pagalvoja apie psichologinį ir 6 proc. pamini seksualinį smurtą⁸¹.

Šiuo atveju, svarbu pasisakyti ir dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo smurto artimoje aplinkoje kontekste. Baudžiamoji atsakomybė smurto šeimoje atžvilgiu daugelyje valstybėse taikoma skirtinga, todėl mokslinėje literatūroje nurodomi trys baudžiamieji teisiniai smurto artimoje aplinkoje reguliavimo modeliai⁸²:

1) lygiateisės apsaugos modelis - baudžiamuosiuose kodeksuose atskirai nenumato atsakomybės konkrečiai už smurtą artimoje aplinkoje, t. y., asmuo yra ginamas vienodai, neatsižvelgiant į vietą ir asmenį, pažeidžiantį jo teises (pvz., Didžiojoje Britanijoje, Austrijoje);

2) modelis, kai baudžiamajame kodekse yra nustatyta atskira nusikalstama veika, numatanti atsakomybę už smurtą artimoje aplinkoje (pvz., Lenkijoje, Norvegijoje);

3) didesnės apsaugos nuo smurto šeimoje modelis - baudžiamajame kodekse yra įtvirtinta nuostata, nustatanti griežtesnę atsakomybę už smurtą artimoje aplinkoje nei už panašią veiką, padarytą už šios aplinkos ribų ir tokia nusikalstama veika vertinama, kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė (pvz., Švedijoje, Ispanijoje)⁸³.

Lietuvoje nuo 2011 m. gegužės 26 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas ir šio įstatymo nuostatose nėra numatyta, jog smurto išraiška šeimoje yra baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė, dėl to galima teigti, jog Lietuvai yra būdingas lygiateisės apsaugos modelis⁸⁴.

⁷⁹ „Klaipėdietė motiną mirties patale paliko be priežiūros“, Diena.lt, žiūrėta 2023 m. vasario 27 d., <http://www.diena.lt/naujienos/miesto-pulsas/klaipediete-motina-mirties-patale-paliko-be-prieziuros-foto-205124>.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ „Ne visos smurto artimoje aplinkoje formos atpažįstamos“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, žiūrėta 2023 m. sausio 2 d., <https://hrmi.lt/ne-visos-smurto-artimoje-aplinkoje-formos-atpazistamos/>.

⁸² Michailovič, *supra note*, 42: 32-34.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

Darytina išvada, kad smurtas artimoje aplinkoje yra kenksmingas reiškinys, kuris padaro tam tikrą tiesioginę arba netiesioginę žalą aukai. Teoriniu aspektu yra skiriamos penkios pagrindinės smurto artimoje aplinkoje rūšys: fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis smurtas ir nepriežiūra. Kiekviena valstybė smurtą artimoje aplinkoje, kaip nusikalstamą veiką, vertina skirtingai, todėl tai lemia skirtingą baudžiamosios atsakomybės taikymo sunkumą t. y., vieni neišskiria baudžiamajame kodekse baudžiamosios atsakomybės, kiti išskiria ir vertina, kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinančią atsakomybę, todėl tai leidžia konstatuoti, kad kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje galimai skirtingai žiūrima į smurto artimoje aplinkoje įvykį, kaip nusikalstamą veiką, atsižvelgiant į šalies nusistovėjusią kultūrą, tradicijas ir socialinę padėtį.

1.2. Smurto artimoje aplinkoje poveikis asmenims sprendžiant tarpusavio ginčus

Kaip minėta anksčiau, smurtiniai veiksmai prieš kitą asmenį yra žmogaus teisių pažeidimas. Smurtas artimoje aplinkoje yra dažniausia pasikartojanti prievarta, kurios tikslas – įbauginti ir kontroliuoti kitą asmenį, kuris paprastai yra silpnesnis prieš smurtautoją. Smurtas šeimoje yra retai matomas, neigiamas ar pateisinamas, o smurto žymės – ne visada akivaizdžiai pastebimos⁸⁵.

Asmenys, kurių šeimos rate yra smurto, dažniausia tokią problemą sprendžia tarpusavyje, nesikreipdami į atitinkamas institucijas dėl pagalbos suteikimo, dėl to tai lemia pasikartojantį ir dažnėjantį smurtinių veikslių ciklą. Visa to priežastis yra ta, kad, pasak psichologės Lenore Walker, dažniausiai moteris jau būna prisirišusi, įsipareigojusi parteriui ir nebeturi energijos, o dažnai ir ryžto ką nors keisti, todėl auka, patekusi į tokią situaciją, linkusi tikėti, jog toks smurtautojo elgesys kažkada liausis⁸⁶. Psichologė dar 1979 m. aprašė sisteminio smurto ciklą, kuris susideda iš trijų etapų⁸⁷: įtampos augimas, smurto proveržis, medaus mėnuo⁸⁸ (žr. 1 pav.).

⁸⁵ „Smurto rūšys“, *supra note*, 77.

⁸⁶ Lenore E. A. Walker, *The battered women syndrome* (New York: Springer publishing Company, 2009), 91-95, [https://yunus.hacettepe.edu.tr/~cin/Criticism%20of%20the%20Western%20Society%20&%20Civilization%20-%20Collection%205/Domestic%20Violence/Walker%20-%20The%20Battered%20Woman%20Syndrome%20\(2009\).pdf](https://yunus.hacettepe.edu.tr/~cin/Criticism%20of%20the%20Western%20Society%20&%20Civilization%20-%20Collection%205/Domestic%20Violence/Walker%20-%20The%20Battered%20Woman%20Syndrome%20(2009).pdf).

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ „Smurto ratas“, Specializuotos kompleksinės pagalbos centras, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/smurto-ratas/>.

Toks ciklas tęsiasi iki tol, kol auka nutraukia santykius arba kreipiasi į atitinkamas institucijas dėl prevencinės pagalbos suteikimo⁸⁹. Visgi, asmuo, kuris yra patyręs smurtą artimoje aplinkoje, labiau linkęs likti santykiuose, nebandydamas gauti reikalingos pagalbos, kas leidžia suponuoti, kad tai yra ilgalaikiai ir sistemingi prievartiniai veiksmai, žalojantys aukos sveikatą. Tokie veiksmai gali padaryti nepataisomas pasekmes. Fiziologinis padidėjęs susijaudinimas, pakartotinis išgyvenimas ir vengimas yra pagrindiniai potrauminio streso sutrikimo (PTSD) požymiai⁹⁰. Auka, užstrigusi smurto rate, ilgainiui adaptuojasi prie esamos situacijos ir žino, kada galima tikėtis naujos smurto bangos, jai ruošiasi, palaiapsniui grėsmė kyla ir šeimos vaikams, o tokių lemiamų aplinkybių priežastys yra tai, jog nukentėjusiajam gali būti sunku suvokti ir tinkamai priimti pagalbą susidūrus su gausybe tarnybų, kurios teikia prevencinę pagalbą, taip pat kas ir už ką yra atsakingas, kodėl su jais kontaktuoja tiek skirtingų institucijų, kokia tvarka ir seka vyks pagalbos teikimas⁹¹. Tokie etapai link pagalbos gali leisti manyti, jog institucijos tarpusavyje net nebendradarbiauja, spręsdamos smurto artimoje aplinkoje problemas, t. y., jų tarpusavio veiksmai nėra pakankamai koordinuoti⁹². Dalia Puidokienė nurodė, kad smurtą patyręs asmuo taip pat bijo kreiptis į institucijas dėl gėdos jausmo, t. y., baimė būti apkalbama aplinkos žmonių (kaimynų, artimųjų, draugų, specialistų ir pan.) ir ši priežastis yra viena iš populiariausių, kas leidžia manyti, jog tiek visuomenėje, tiek tarp institucijų, kurios dirba su smurto artimoje aplinkoje

⁸⁹ „Smurto ratas“, *supra note*, 88.

⁹⁰ Maxwell, *supra note*, 32: 341.

⁹¹ Giedrė Purvaneckienė ir kt., „Kokybinio tyrimo ataskaita „Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas (2019)“, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, žiūrėta 2023 m. vasario 12 d., 80, [https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Ataskaita_Smurtas_artimoje_aplinkoje%20-%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita_docx%20\(5\).pdf](https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Ataskaita_Smurtas_artimoje_aplinkoje%20-%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita_docx%20(5).pdf).

⁹² *Ibid.*, 79.

klausimais, nesugeba tinkamai palaikyti nukentėjusiojo. Be to, auka bijo, kad smurtautojas gali susidoroti arba palikti ją/jį vieną (ypač aktualu moterims turinčioms vaikų). Pažymėtina, jog aukos patiria savigarbos, autonomijos praradimą, tikrovės neigimą ir nesuvokimą tikrų faktų⁹³. Erin L. Foster savo tyrime apie moterų naudojamas strategijas bandant išgyventi arba įveikti patiriamą intymaus partnerio smurtą atrado, kad auka vengia spręsti problemą, lieka smurto rate. Aukos pasirenkamą strategiją lemia pats situacijos kontekstas: kaip dažnai ir stipriai buvo smurtaujama, moters psichologinė būseną, pagalbos šaltinių pasiekiamumas, moters mąstymo ypatumai⁹⁴. Išmokto bejėgiškumo fenomenas paaiškina, kodėl moterys ilgainiui tampa pasyvios ir nebebando ieškoti pagalbos šaltinių, nebetiki pagalbos gavimo, destruktivūs bandymai įveikti patiriamą smurtą⁹⁵. Pažymėtina, kad smurtas artimoje aplinkoje sukelia tiek fizines, tiek psichologines, netgi socialines pasekmes, todėl yra sudėtinga įvertinti žalos dydį⁹⁶. Negatyvo efektas aukai gali sukelti depresiją, savižudybės poreikį ar potrauminio streso sutrikimą (pakartotinis traumavusio įvykio išgyvenimas, nuotaikos pakitimai, galintys pasireikšti, kaip neigiamas požiūris į save, aplinkinius ar pasaulį, teigiamų emocijų nebūvimas, kaltinimas, atsiskyrimas nuo kitų, reikšmingai sumažėjęs susidomėjimas veiklomis⁹⁷). Pažymėtina ir tai, kad smurto išraiška šeimoje ar jo grėsmė ne tik paveikia asmens saugumą, sukelia baimę ir ardo šeimos vientisumą, bet ir gali turėti įtakos asmens pasirengimui imtis veiksmų spręsti teisiniu būdu šeimos klausimu, taip pat atvykti į teismo posėdį ar gebėjimams išspręsti ginčą derybomis. Atkreiptinas dėmesys, kad šeimos narių tarpusavio smurtas yra itin jautrus reiškinys lyginant su kitomis nusikalstamomis veikomis, kadangi tokią veiką pirmiausia vykdo asmenys, kuriuos auka pažįsta ir kuriais pasitiki – jų vyrai, šeimos nariai, dėl to pasekmės yra ryškesnės. Svarbu akcentuoti ir tai, kad smurtautojas taip pat patiria tam tikrą poveikį, pavyzdžiui, priversdamas savo auką kentėti, jos atžvilgiu įgyja dominuojančios galios, t. y., nuolankumą, paklusnumą, suteikiant jai nemalonius išgyvenimus⁹⁸.

Pastebima tendencija, kad nors smurtas šeimoje yra itin opi socialinė problema, tačiau valstybių teisėsaugos sistema siekia pirmiausia išnaudoti civilinės teisės priemones, o

⁹³ Dalia Puidokienė, „Seksualinė prievarta: moterų patirtys ir pagalbos prieinamumas“, pranešimas renginyje Seksualinė prievarta: moterų patirtys ir pagalbos prieinamumas, Vilnius, 2022 m. lapkričio 10 d., https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=1337369360410460.

⁹⁴ Erin Foster ir kt., „Coping with Intimate Partner Violence: Qualitative Findings from the Study of Dynamics of Husband to Wife Abuse.“, *Families, Systems, & Health* 33, 3 (2015): 285–294, <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/fsh0000130>.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ „Išmoktas bejėgiškumas ir jo priežastys“, Vilniaus Moterų namai, žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d., <https://www.vmotnam.lt/metodine-informacija/ismoktas-bejegiskumas-ir-jo-priezastys/>.

⁹⁷ Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 56: 77.

⁹⁸ Jakštienė, *supra note*, 60:36.

baudžiamosios teisės priemonės lieka antrinio pobūdžio, jei vis dėlto neužtektų pirmųjų taikomų priemonių. Pagal Iloną Michailovich, tokia sistema turi pozityvią reikšmę, nes leidžia išspręsti problemas neišardant šeimos ar partnerių santykių⁹⁹. Vis dėl to, Europos Tarybos parlamentinė asamblėja užsienio šalims dar 2002 m. teikė rekomendacijas nacionaliniams teisės aktų nuostatomis, kaip kuo skubiau pašalinti smurtaujančią asmenį iš bendro namų ūkio ar šeimos aplinkos be išankstinių smurto įrodymo, t. y., gavus pirmąjį skundą ir nelaukiant teismo įsakymo, taip pat smurtą artimoje aplinkoje patyrusiam asmeniui turėtų būti taikoma lankstesnė galimybė kreiptis į teismą (posėdžiai turi būti uždari, turėtų būti sumažinta įrodinėjimo našta aukai, siekiant kuo greičiau išskirto ginčo šalis ir panašiai)¹⁰⁰.

Specializuotos pagalbos centras, teikdamas prevencinę pagalbą smurtą patyrusioms aukoms, nurodė, kad savo praktikoje susiduria su didesniu skaičiumi nemotyvuotų, pagalbą priimti nepasirengusių asmenų, t. y., „asmenys, ilgus metus kentę sutuoktinio ar partnerio smurtą, ir/ar turėję neefektyvaus ar net traumuojančio bendravimo su teisėsauga patirties, todėl SPC konsultanto darbas neretai prasideda nuo kontakto užmezgimo ir smurtą ir prievartą patiriančio asmens motyvavimo priimti siūlomą pagalbą“¹⁰¹. Smurtą patyręs asmuo pasižymi nepasitikėjimu savimi, baime susitikti su skriaudėju, baimė kalbėti arba vėl grįžti į smurto ratą, kas įrodo, kad tokių negatyvių emocijų visuma gali sukelti daug neplanuotų veiksmų, dėl to šiuo atveju specialistų manymu, svarbu teisingai ir ramiai priimti galimą šalies susierzinimą ir kitas emocijas, pavyzdžiui: nepasitikėjimą, aiškiai išreikštas beviltiškumo ir bejėgiškumo nuostatas, patiriamo smurto laikymą normaliu reiškiniu, smurtautojo manipuliacijų pateisinimą ir kitas kliūtis, kurios trukdo tinkamai užmegzti kontaktą¹⁰². Šių sąlygų laikymasis gali užtikrinti, jog auka išdrįs aptarti ginčo situaciją ir galimus pokyčius, pasidalinti išgyvenimais, taip sukuriama ilgalaikė palaikymo perspektyva ir saugumas¹⁰³.

Žvelgiant iš smurtautojo prizmės, tikėtina, jog smurtautojas gali būti kontroliuojantis, reikalaujantis, lieti pyktį, agresiją, nuvertinantis auką ir jos gebėjimus spręsti problemas, kas leidžia manyti, kad tokiu atveju būtų siekiama pažeisti jo ribas. Taigi, reziumuojama, kad smurtautojas siekia dominuoti prieš auką, todėl sprendžiant tokių subjektų ginčinius klausimus,

⁹⁹ Michailovič, *supra note*, 42: 33-34.

¹⁰⁰ Olga Keltošova ir Mike Hanckok, „Domestic violence against women“, priimtas pranešimas Parlamentinės Asamblėjos diskusijoje 2002 m. rugsėjo 27 d., <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17055&lang=en#>.

¹⁰¹ Vasiliauskiene, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 56: 34.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*

procesas nebus tolygus, greitas ir sėkmingas, to priežastis - smurtautojas, pajutęs grėsmę savo dominavimui aukos atžvilgiu, dažnai tyčia siekia aukos priklausomybės manipuliudamas vaikais, turtu, šeimos tam tikrais ryšiais ir reputacija¹⁰⁴. Smurtautojas taip pat gali imtis tam tikrų priemonių aukai sulaikyti, siekdamas suteikti vilčių tikėti jų santykiais (pavyzdžiui: pasiūlyti kartu lankyti porų psichoterapiją, pažada lankytis pas specialistus, daugiau nebesmurtauti), tačiau grėsmei praėjus, smurtautojas grįžta prie senų elgesio būdų¹⁰⁵. Kuomet auka patiria baimę, kontrolę, nepasitikėjimą, tokiu atveju visi smurtautojo pasiūlymai ar garsinimai vertinami neapgalvotai, kas lemia aukos grįžimą į pasikartojantį smurto ciklą ir nors psichinės smurto šeimoje pasekmės skiriasi, priklausomai nuo pačių aplinkybių, tačiau tyrimai paprastai rodo, kad smurto šeimoje aukos dažnai patiria vidutinio sunkumo ar sunkią depresiją ir potrauminį stresą¹⁰⁶. Auka stengiasi įprasminti santykius, apimančius diametraliai priešingus elementus. Bandant suartinti pažeidimą ir santykius, žinios apie smurtą gali būti sumažintos, nuslopintos arba atsiribotos¹⁰⁷.

Apibendrinant šiame skyriuje išdėstytą teoriją, galima daryti išvadą, kad smurtas artimoje aplinkoje susideda iš kelių dalių – iš smurtinių veiksmy, smurtautojo, nukentėjusiojo ir/ar aukos, ir artimos aplinkos, kurią sukuria asmenys, siejami glaudžiais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį. Šiuo atveju tokio pobūdžio smurtas gali būti išreikštas tiek fiziniu, psichologiniu, seksualiniu ar ekonominiu, tiek nepriežiūros rūšimis. Tačiau iki šiol smurto atvejai šeimoje yra dažnai sprendžiami tarpusavyje tarp aukos ir smurtautojo, nors auka, išgyvenusi partnerio smurtą, patiria daugybę psichologinių pasekmių, kurios susijusios su emocine būseną, elgesio ir mąstymo pokyčiais. Tokie pokyčiai neleidžia aukai kreiptis pagalbos į institucijas, kurios koordinuoja prevencinę pagalbą smurtą patyrusiems asmenims, kas leidžia manyti, kad teisinės sistemos spragos iki šiol yra išlikusios, o tai nesuteikia tinkamų galimybių smurto aukai spręsti civilinius šeimos ginčo klausimus teisiniu būdu.

¹⁰⁴ Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 56: 34.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ McCutcheon, *supra note*, 30.

¹⁰⁷ Maxwell, *supra note*, 32: 343.

2. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS TAIKYMO MODELIAI IR JŲ VYSTYMASIS UŽSIENIO ŠALYSE SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE KONTEKSTE

Iki šiol visuomenėje kyla daug diskusijų, ar privalomoji mediacija yra įmanoma tais atvejais, kai viena iš ginčo šalių yra smurtą artimoje aplinkoje patyrusi auka, tačiau tam tikrų valstybių patirtis šiuo klausimu yra skirtinga. Tiek JAV kai kurių teismų taisyklėse yra įtvirtinti tam tikri reikalavimai išbandyti mediaciją prieš siekiant ginti savo interesus teisiniame procese, tiek panašaus pobūdžio poreikiai plačiai taikomi ir Australijoje¹⁰⁸. Daugelyje Europos šalių praktikoje yra vystomas mediacijos procesas, kaip alternatyvus būdas, kuris padeda spręsti įvairius šeimos ginčų klausimus, net ir esant smurto artimoje aplinkoje požymiams¹⁰⁹. Tačiau Graikijoje ar Jungtinėje Karalystėje laikomasi išimties, jog šeimos ginčiuose šalis neprivalo dalyvauti privalomoje ikiteisminėje ginčų sprendimo stadijoje, kuomet yra smurtas artimoje aplinkoje ar kitais panašaus pobūdžio atvejais (pavyzdžiui, kyla pavojus vaiko interesų apsaugai ir pan.). Lietuvoje nuo 2021 m. balandžio 22 d. tokia išimtis taip pat jau yra numatyta Mediacijos įstatyme, dėl to yra svarbu apžvelgti plačiau, kokia praktika šiuo klausimu yra vystoma užsienio šalių teisinėse sistemose ir kokie privalomosios mediacijos reguliavimo modeliai yra plėtojami pasaulyje.

2.1. Privalomosios mediacijos taikymo modeliai

Mediacija yra viena iš sparčiausiai besivystančių ginčų sprendimo būdų pasaulyje. Tačiau, privalomosios mediacijos įgalinimas įvairiose valstybėse nereiškia, kad prieštaravimai vertinant šią paradigmą išnyko, kadangi šios koncepcijos kritikai kelia tam tikrus klausimus dėl žmogaus teisės į teisminę gynybą suvaržymą ar mediacijos, kaip ginčų sprendimo būdo, prasmės iškraipymą, taip pat grėsmių (antrinės viktimizacijos, galios disbalanso), kylančių silpnesnėjai ginčo šaliai (smurto artimoje aplinkoje kontekste), atsiradimą¹¹⁰. Iki šių dienų mediacija šeimos bylose vystoma ir vertinama skirtingai, kadangi tai lemia daug išorinių aplinkybių, todėl svarbu išanalizuoti privalomosios mediacijos reguliavimo modelių taikymą, kurie pasiteisina taikant tokią specifinį ginčo sprendimo būdą.

¹⁰⁸ Žukauskaitė-Tatorė, *supra note*, 19: 8.

¹⁰⁹ Sondaitė, *supra note*, 14.

¹¹⁰ Žukauskaitė-Tatorė, *op. cit.*, 10.

Pažymėtina, kad yra trys teoriniai privalomosios mediacijos reguliavimo modeliai. Frank E. A. Sander, analizuodamas privalomąją mediaciją ir jos klasifikavimą, nustatė du modelius, pagal kuriuos šalys gali būti įpareigosos pasinaudoti mediacijos institutu: vienas iš jų yra „*kategoriškas*“, o antrasis – „*diskrecinis*“¹¹¹. Prof. dr. Natalija Kaminskienė nurodo, kad „pagrindinis pirmųjų dviejų pateiktų variantų tikslas yra priversti ginčo šalis pamatyti kitokį ginčo sprendimo būdą negu teismas, apie jį sužinoti ir jį suvokti“¹¹². Teisės mokslininkė Melissa Hanks privalomosios mediacijos klasifikavimą papildė ir trečiuoju modeliu – „*quasi*“ (liet. iš *dalies*)¹¹³. Apie kiekvieną modelį bus pasisakoma toliau šiame skyriuje.

Kategoriškas privalomosios mediacijos modelis (privalomoji (ne)teisminė mediacija šeimos ginčiuose) yra tuo atveju, kai teisės aktuose yra numatyta tam tikrų kategorijų arba visuose civiliniuose ginčiuose privalomas ikiteisminis ginčo stadijos etapas, kuomet ginčo šalis turi pareigą inicijuoti mediacijos procesą prieš kreipiantis į teismą¹¹⁴. Tai reiškia, jog ginčo šalis yra nukreipiama į privalomą mediaciją tik tuo atveju, kai keliamas ginčas priklauso tam tikrai ginčo kategorijai. Vienas iš pavyzdžių yra Lietuvos praktikoje - nuo 2020 m. sausio 1 d. pagal Mediacijos įstatymo 20 straipsnį, privalomoji mediacija yra taikoma šeimos ginčiuose, kuriose sprendžiami ginčytini klausimai, kaip skyrybos, vaikų išlaikymo ir bendravimo tvarkos nustatymas ir kiti panašaus pobūdžio ginčai¹¹⁵. Šalis, neinicijavus privalomosios mediacijos proceso, negali kreiptis su ieškiniu į teismą, nes nesilaikė įstatymu nustatytos išankstinės ginčo sprendimo ne teisme tvarkos. Taip pat privalomai gali būti skiriama ir teisminė mediacija visuose civiliniuose ginčiuose, kuriuos įstatymai leidžia šalims užbaigti taikos sutartimis¹¹⁶. Šiuo modeliu siekiama palengvinti teismų veiklą ir sumažinti jų darbo krūvį, taip pat skatinti piliečius rinktis greitesnius, taikesnius ir lankstesnius ginčų sprendimo būdus¹¹⁷.

Diskrecinis privalomosios mediacijos modelis (privalomoji teisminė mediacija) aiškinamas, kaip mediacijos procedūros inicijavimas teismo nurodymu, kuomet teismas, įvertinęs mediacijos taikymo tikslingumą kiekvienu konkrečiu atveju ir bylos aplinkybes, ginčo kategoriją,

¹¹¹ Frank E. A. Sander, „Another view of mandatory mediation“, *Dispute Resolution Magazine* 13, 2 (2007): 16, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/disput13&div=23&id=&page=>.

¹¹² Natalija Kaminskienė, „Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai“, *Jurisprudencija*, 20, 2 (2013): 689 <https://doi.org/10.13165/JUR-13-20-2-17>.

¹¹³ Hanks, *supra note*, 29: 930-931.

¹¹⁴ Kaminskienė, *op. cit.*, 688-689.

¹¹⁵ „Privalomoji mediacija“, *supra note*, 3.

¹¹⁶ „Privaloma mediacija!“, Lietuvos mediatorių rūmai, žiūrėta 2023 m. kovo 17 d., <https://www.lmr.lt/mediacijos-mokymai-2-2-2/>.

¹¹⁷ Kaminskienė, *op. cit.*, 699.

ginčo šalių tarpusavio santykius, taikytus alternatyvius ginčų sprendimo būdus iki kreipimosi į teismą, mediacijos taikymo perspektyvumą, nukreipia ginčo šalis į privalomąją mediaciją¹¹⁸. Tai reiškia, kad teismas savo iniciatyva (atsižvelgiant į bylą ir į ginčo požymius, rodančius, kad yra didelė tikimybė ginčą galimai sėkmingai išspręsti mediacijos tvarka) gali suformuluoti išankstinį reikalavimą ginčo šalims dalyvauti mediacijos procese prieš iškeliant ieškinį teisme.¹¹⁹ Toks modelis yra įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 231¹ straipsnio 1 dalyje, kuomet „Ginčo perdavimą spręsti teisminės mediacijos būdu gali inicijuoti civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija) arba bet kuri šalis. Ginčas perduodamas spręsti teisminės mediacijos būdu civilinę bylą nagrinėjančio teisėjo (teisėjų kolegijos) nutartimi, kai teismas išaiškina šalims teisminės mediacijos esmę, yra gautas šalių sutikimas arba prašymas perduoti ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu“¹²⁰. Pažymėtina ir tai, kad diskrecinis modelis įmanomas tik tuo atveju, kai bylą nagrinėjantis teisėjas nustato didelę tikimybę, jog nagrinėjamą ginčą įmanoma išspręsti taikiau būdu¹²¹. Dėl tokios sąlygos yra pasisakęs ir LAT savo praktikoje – „Teisėjų kolegija nusprendžia, kad nagrinėjamoje byloje yra didelė taikaus ginčo sprendimo tikimybė, todėl atnaujinama bylos nagrinėjimą ir siūlo ginčo šalims pasinaudoti taikaus ginčo sprendimo galimybe“¹²².

Quasi privalomosios mediacijos modelis apibrėžiamas, kaip „mediacijos inicijavimas ginčo šalių susitarimu, ginčo šalis skatinant dalyvauti mediacijoje įvairiomis procesinėmis sankcijomis (pvz., teismo teisė priteisti iš bylą teisme laimėjusios ginčo šalies pralaimėjusios šalies bylinėjimosi išlaidas tuo pagrindu, kad bylą laimėjusi ginčo šalis be pateisinamų priežasčių atsisakė dalyvauti mediacijoje, teismo teisė įpareigoti mediacijos procedūroje be pateisinamos priežasties nedalyvavusią šalį sumokėti į biudžetą sumą, atitinkančią už teismo procesą mokėtiną žyminio mokesčio sumą, teismo teisė išvesti įrodymus iš to, kad šalis be pateisinamos priežasties nedalyvavo privalomoje mediacijos procedūroje ir pan.)“¹²³. Tai reiškia, kad pasinaudoti privaloma mediacija nėra tiesiogiai įtvirtintas įstatymuose, tačiau ji lieka, kaip rekomendacinė ir

¹¹⁸ Kaminskienė, *supra note*, 112.

¹¹⁹ Carrie Menkel-Meadow, „Regulation of Dispute Resolution in the United States of America: From the Formal to the Informal to the “Semi-Formal““, iš *Regulating Dispute Resolution. ADR and Access to Justice at the Crossroads*, Felix Steffek, Hannes Unberath, Hazel Genn, Reinhard Greger ir Carrie Menkel-Meadow, (Oksfordas: U.K. Hart, 2013): 443, <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2300&context=facpub>.

¹²⁰ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-916/2023“.

¹²³ Kaminskienė, *op. cit.*, 688.

ji turi būti vykdoma tik turint abiejų šalių sutikimus¹²⁴. Lietuvos teisės aktuose tai konkrečiai numatyta CPK 80 straipsnio 8 dalyje - ginčo šalis, prieš kreipdamasis į teismą ginčą sprendė mediacijos būdu, moka 75 procentus mokėtino žyminio mokesčio, t. y., žyminis mokestis yra mažinamas 25 procentais¹²⁵. CPK 93 straipsnio 4 dalyje numatoma galimybė teisėjams, nesivadovauti bendromis taisyklėmis skirstant bylinėjimosi išlaidas, kai nustato, kad šalis „atsisakė pasinaudoti privalomąja mediacija arba prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai, arba nesąžiningai naudojosi mediacija, arba mediacijos metu reiškė nesąžiningus prašymus“¹²⁶. „Quasi“ modelio taikymas skatina šalis imtis alternatyvių veiksmų, kurie padėtų konfliktą išspręsti taikiai prieš kreipiantis į teismą arba jau vykstant teismo procesui.

Mediacijos įstatymo 12 straipsnio 2 dalies nuostatoje pažymėta, kad esant sutartinei šalių išlygai dėl civilinio ginčo sprendimo mediacijos būdu, šalys, prieš kreipdamosi į teismą, turėtų bandyti išspręsti ginčą pasinaudojant mediacijos procesu. Šiuo atveju, minėto įstatymo nuostata leidžia manyti, kad yra dar vienas mediacijos reguliavimo modelis – esant sutartinei privalomosios mediacijos išlygai šalių sutartyje. Tokia praktika yra plėtojama Prancūzijoje ir Kroatijoje, kuomet privalomoji mediacija yra taikoma tais atvejais, kai šalys į sutartį yra įtraukusios mediacijos išlygą, bet minėta išlyga taikoma tik esant šalių ar vienos iš šalies prašymui¹²⁷. Lietuvoje sutartinė privalomosios mediacijos išlyga šalių sutartyje praktika dar tik pradeda formuotis. Tokio modelio taikymas galėtų būti labai naudinga, ypač asmeninio pobūdžio sandoriuose, pvz., susitarimuose dėl vaiko išlaikymo ir bendravimo tvarkos¹²⁸.

Taigi, Lietuvoje buvo įtvirtintos visos keturios privalomosios mediacijos modeliai: privaloma neteisminė mediacija visose šeimos ginčuose (kategorinė privalomoji mediacija), privaloma teisminė mediacija, kurią skirti turi teisę teisėjai (diskrecinė privalomoji mediacija) „quasi“¹²⁹ ir šalių sutartyje esant sutartinei privalomosios mediacijos išlygai. Kaip minėta anksčiau, nuo 2021 m. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Mediacijos įstatymo pataisas

¹²⁴ Žukauskaitė - Tatorė, *supra note*, 19: 68.

¹²⁵ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra note*, 50: 80 straipsnio 8 dalis.

¹²⁶ *Ibid*, 93 straipsnio 4 dalis.

¹²⁷ „Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5beff92bd32ec99a1?jfwid=q8i88lyvr>.

¹²⁸ Lietuvos notarų rūmai, *Notariatas* (Klaipėda: UAB „Druka“, 2021), 30, <https://www.notarurumai.lt/data/public/uploads/2021/07/notariatas-31.pdf>.

¹²⁹ Agnė Tvaronavičienė ir Odeta Intė, „Privalomoji mediacija šeimos ginčuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis“, iš *ADR – lokalne rozwiązania w kontekście globalnym*, Magdalena Tabernacka, Leonard Górnicki, Julian Jezioro, Gałyga-Michowska, Bożena Górna ir Tadeusz Juchniewicz (Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2021), 41, http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/133538/PDF/04_Rozdzial_3_a.pdf.

nurodant, kad smurtą patyrusiems asmenims privalomoji mediacija nėra taikoma, nebent šalys išreiškia norą, tačiau kai kurios užsienio šalys savo praktikoje mediacijos modelių taikymo specifika vysto ir smurto atvejais, sprendžiant civilinius šeimos ginčus, dėl to ypač svarbu apžvelgti ir palyginti privalomosios mediacijos reguliavimo modelių vystymąsi užsienio šalių praktikoje smurto artimoje aplinkoje kontekste.

2.2. Jungtinės Amerikos Valstijos ir Australija

Per pastaruosius du dešimtmečius klasikinis ir privalomasis tarpininkavimas šeimos teisės bylose įsitvirtino JAV teismuose¹³⁰. Privalomosios mediacijos idėja iškilo dar 1987 m., kuomet JAV buvo priimtas Alternatyvaus ginčų sprendimo aktas (angl. *Alternative Dispute Resolution Act*), pagal kurį privalomoji mediacija pradėta taikyti daugelyje valstijų teritorijose ir teismas turėjo teisę įpareigoti šalis pasinaudoti mediacija¹³¹. 1990 m. Ginčų sprendimo profesionalų draugijos (angl. *Society of Professionals in Dispute Resolution*) Teisės ir viešosios politikos komitetas, siekdamas skatinti ir įteisinti privalomą tarpininkavimą, pateikė ataskaitą, kurioje nurodė, jog privalomas šalių dalyvavimas neįpareigojančiose ginčų sprendimo procedūrose yra dažnai tinkamas ir pasiteisinantis būdas ginčams spręsti taikiai¹³². Vėliau Civilinės teisingumo reformavimo aktu (angl. *The Civil Justice Reform Act*) privalomoji mediacija JAV buvo įtvirtinta įstatymo lygmeniu, o teismai palaikė tokio proceso teisėtumą (ypač ginčiuose dėl globos nustatymo ir skyrybų atvejais), taip įtvirtindami privalomosios mediacijos pirmuosius žingsnius teisinėje sistemoje¹³³. Kalifornijoje teismai pradėjo siekti išsaugoti vaikų glaudų ryšį su besiskiriančiais tėvais, todėl buvo pradėtos teikti tam tikros konsultacijos vedybų klausimais, siekiant sutaikyti sutuoktinius.¹³⁴ Vėliau Kalifornijos valstija sukūrė taikinimo teismus ir priėmė įstatymą, įpareigojantį tėvus, besiginčijančius dėl vaiko globos, susitikti su šeimos tarpininku¹³⁵, dėl to daugelis valstybių pasekė šiuo pavyzdžiu. 2004 m. keturiasdešimt dvi valstijos priėmė valstybinius statutus arba teismo taisykles, leidžiančias vykdyti privalomas arba savanoriškas

¹³⁰ Murphy ir Rubinson, *supra note*, 28: 56.

¹³¹ Kendall Isaac, „Pre-Litigation Compulsory Mediation: A Concept Worth Negotiating“, *University of La Verne Law Review* 32, 2 (2011): 170-171, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/jjuvl32&div=12&start_page=165&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.

¹³² Nolan-Haley, *supra note*, 24: 1007.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Lucia Valentová, „Mandatory Mediation in Family Law Issues with Domestic Violence – Limits and Experience from USA“, *International and Comparative Law Review* 15, 2 (2015): 104, <https://doi.org/10.1515/iclr-2016-0038>.

¹³⁵ *Ibid.*

teismo remiamas tarpininkavimo programos pagal pasirinktą šeimos teisę¹³⁶. Ginčo šalims siūloma ne tik mediacija, bet ir įvairios terapijos formos, kas byloja bendrą supratimą apie alternatyvų bei draugišką ginčų sprendimo būdą šeimos klausimais, todėl smurtas šeimoje gali turėti svarbų vaidmenį mediacijos procese, kadangi JAV teismų požiūris į privalomą mediaciją arba į bet kokią alternatyvų ginčų sprendimo formos naudojimą šeimos teisės klausimais iki šiol yra išlikęs skirtingas, todėl apžvelgsime įvairiapusiškas taikomas praktikas JAV smurto artimoje aplinkoje kontekste.

Visų pirma, Delavere privalomosios mediacijos procesas yra draudžiamas bet kokioje vaiko globos ar bendravimo tvarkos nustatymo procese, kai viena iš šalių, teismui nustačius, prieš kitą šalį smurtavo¹³⁷, nebent smurto artimoje aplinkoje auka, kurią atstovauja advokatas, prašo skirti mediaciją¹³⁸. Tačiau skyrybų atveju, Delavero teismas laikosi diskrecinės reguliavimo modelio ir savo iniciatyva (lot. *ex officio*) gali atidėti bylos nagrinėjimą 60 dienų, kad sutuoktiniai galėtų prašyti konsultacijos arba prašyti surengti mediacijos konferenciją. Jei vienas iš tėvų yra patyręs smurtą šeimoje, gali paskirti papildomus intensyvius vadinamuosius „tėvystės ugdymo“ kursus abiem tėvams ir tik po jų spręsti skyrybų klausimus¹³⁹.

Kolorado teismas neperduoda ginčo spręsti mediacijos būdu, jei yra smurto artimoje aplinkoje požymių ginčo atveju, tačiau nėra draudžiama šalių prašymu tokį specifinį ginčą perduoti mediacijai¹⁴⁰. Merilande teismai turi diskreciją priimti sprendimą įpareigoti šalis tarpininkauti arba atleisti ginčo šalis nuo privalomosios mediacijos, jei aplinkybės parodo, kad viena iš ginčo šalių arba vaikas yra patyręs fizinę ar seksualinę prievartą artimoje aplinkoje, tačiau Merilande nėra jokios taisyklės ar nuostatos, kuri apibrėžtų smurto sampratą šeimoje ar konkrečią teismo pareigą perduoti šeimos bylą į privalomą mediaciją¹⁴¹.

Kalifornijos mediacijos taikymas iki šiol sulaukia griežtos kritikos dėl to, kad toks alternatyvus ginčų sprendimo būdas yra taikomas ir smurto artimoje aplinkoje atvejais. Kai kurie kritikai teigia, kad toks tarpininkavimas gali pakenkti moterims, nes smurto aukos patiria ir toliau

¹³⁶ Murphy ir Rubinson, *supra note*, 28: 60-61.

¹³⁷ „2022 Delaware Code: Title 13 - Domestic Relations“, Justia US Law, žiūrėta 2023 m. vasario 4 d., <https://law.justia.com/codes/delaware/2022/title-13/>.

¹³⁸ Kayla O. Holmes, „Transforming Family Law Through the Use of Mandated Mediation“, *Resolved: Journal of Alternative Dispute Resolution* 7, 1 (2018): 40, <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/resolvjo7&i=30>.

¹³⁹ Murphy ir Rubinson, *op. cit.*, 72.

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ *Ibid.*, 62-63.

prievartą¹⁴². Tačiau Kalifornijos teismo 5.210 taisyklė numato, kad tarpininkas turi palengvinti skyrybų procesą, padedant šalims tobulinti bendravimo įgūdžius, sutelkti dėmesį į vaiko poreikius ir stabilumo sritis, nustatyti šeimos stipriąsias puses ir surasti tinkamą sprendimą¹⁴³. Jei tarp šalių yra buvęs smurtas šeimoje, smurtą patyrusių šalių prašymu mediacija vyksta atskiromis sesijomis. Atkreiptinas dėmesys, kad tarpininkui suteikiami itin platūs įgaliojimai savo nuožiūra neleisti advokatui ir (arba) smurtą šeimoje remiančiam asmeniui dalyvauti medicacijos procese¹⁴⁴.

Floridoje nuo 1987 m. taikomas privalomas tarpininkavimas, tačiau pagal Floridos civilinio proceso taisykles, šalys gali prašyti, jog medicacijos proceso nebūtu taikomas, bet tokie prašymai yra palyginti reti ir kasmet apie 100 000 bylų perduodamos tarpininkavimui¹⁴⁵. Vis dėlto teismas neperduoda šeimos bylos privalomai į medicaciją, jei nustato smurto artimoje aplinkoje požymius, kadangi, jų atžvilgiu, tai pakenktų pačiam medicacijos procesui ir jos esmei¹⁴⁶. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad net ir tuo atveju, jei ginčo šalis pateikia teismui prašymą perduoti tokią specifinę šeimos bylą tarpininkavimui, teismas atsisako tenkinti tokį prašymą ir bylą nagrinėja bendra tvarka. Havajuose teismas turi diskreciją spręsti dėl šeimos bylos perdavimo privalomai medicacijai, sprendžiant klausimus dėl vaiko globos ar bendravimo tvarkos nustatymo, jei yra įtariamas smurtas artimoje aplinkoje, arba nukreipti bet kurią šalį į medicaciją tik tuo atveju, jei nukentėjusysis sutinka ir yra garantuojamas laikinųjų apsaugos priemonių taikymas¹⁴⁷.

2006 m. Pietų Karolina, kaip bandomąją programą, patvirtino privalomą tarpininkavimo metodą šeimos bylose ir tik tam tikros apskritys buvo paskirtos dalyvauti minėtoje programoje, kad būtų galima išbandyti ir pamatyti, kaip tinkamai veikia medicacijos institutas teismų sistemoje¹⁴⁸. Atsižvelgdamas į bandomosios programos sėkmę, Pietų Karolinos Aukščiausiasis Teismas įpareigojo, kad privalomoji medicacija veiktų visose Pietų Karolinos valstijos apskrityse, taip siekiant didinti visuomenės pasitikėjimą teismų sistema¹⁴⁹. Pažymėtina, kad dėl tam tikrų „specifinių priežasčių“, proceso šalys gali prašyti teismo nedalyvauti privalomojoje medicacijoje, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog smurtas artimoje aplinkoje nėra laikoma svarbi priežastis

¹⁴² Holmes, *supra note*, 138: 46.

¹⁴³ *Ibid*, 39.

¹⁴⁴ *Ibid*.

¹⁴⁵ Michael Bartlet, „Mandatory Mediation and the Rule of Law“, *Amicus Curiae* 2, 1 (2019): 69, <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/amcrae2019&i=50>.

¹⁴⁶ Murphy ir Rubinson, *supra note*, 28: 72

¹⁴⁷ *Ibid*, 73.

¹⁴⁸ Holmes, *op. cit.*, 48.

¹⁴⁹ *Ibid*.

mediacijos sesijai nevykti, nebent teisėjas manytų kitaip¹⁵⁰. Vienintelė sąlyga, kurios Pietų Karolina reikalauja - kad šalys, prieš kreipiantys į teismą dėl santuokos nutraukimo, gyventų atskirai bent vienerius metus¹⁵¹.

Montanoje teismas negali perduoti šeimos ginčo mediacijai arba leisti tęsti mediacijos procedūras, jeigu teismas turi pagrindo įtarti, kad viena iš šalių arba šalių vaikas yra patyręs fizinę, seksualinę ar emocinę prievartą iš priešingos šalies artimoje aplinkoje¹⁵².

Naujojoje Meksikoje, jei šalis tvirtina arba teismui atrodo, kad buvo smurtas šeimoje ar prievarta prieš vaiką, tuomet teismas sustabdo mediacijos procesą, nebent konkrečiai nustato, kad yra tenkinamos šios trys sąlygos:

1) mediatorius yra gerai apmokytas dirbti su šeimos bylomis, kuriose yra smurto artimoje aplinkoje požymių;

2) šalis, kuri yra smurto artimoje aplinkoje auka, gali viena arba su tam tikra pagalba (pavyzdžiui, atstovaujama advokato) derėtis su kita šalimi, nepatirdama jėgų disbalanso dėl tariamo smurto šeimoje;

3) mediacijos procese numatytos atitinkamos nuostatos ir sąlygos, apsaugančios nuo galių disbalanso tarp šalių, atsirandančių dėl tariamo smurto artimoje aplinkoje arba prievartos prieš vaikus arba vienas iš tėvų, kuris yra arba galimai yra auka, prašo perduoti ginčą mediacijai¹⁵³. Pažymėtina ir tai, kad Naujojoje Meksikoje yra įkurta Teismų klinika (angl. *Family Court Clinic*), kurios tikslas teikti tarpininkavimo paslaugas šeimos ginčiuose, sudarant auklėjimo planą¹⁵⁴. Minėtoje Teismų klinikoje nagrinėjami atvejai esant smurtui šeimoje, tačiau procese yra ribojamas kontaktas tarp šalių, t. y., organizuojami atskiri susitikimai ir prieš pirmąją tarpininkavimo sesiją, šalys užpildo klausimyną, kuriame pateikiama informacija apie procesinį saugumą, patogumo lygį ir bylos pobūdį¹⁵⁵.

Ohajo teismas turi diskreciją šeimos bylą dėl santuokos nutraukimo ir klausimą dėl vaiko globos bei bendravimo tvarkos nustatymo perduoti privalomai mediacijai tik tuo atveju jei

¹⁵⁰ „Rule 3 Actions Subject to ADR“, South Carolina Judicial Branch, žiūrėta 2023 m. vasario 4 d., <https://www.sccourts.org/courtReg/displayRule.cfm?ruleID=3.0&subRuleID=&ruleType=ADR>.

¹⁵¹ Holmes, *supra note*, 138: 48-49.

¹⁵² Murphy ir Rubinson, *supra note*, 28: 75.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ „Family Court Clinic“, New Mexico Court, žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d., <https://seconddistrictcourt.nmcourts.gov/home/courts/family-court/court-clinic/>.

¹⁵⁵ „Court clinic mediation“, State of New Mexico second judicial district court family court clinic, žiūrėta 2023 m. vasario 4 d., <https://seconddistrictcourt.nmcourts.gov/wp-content/uploads/sites/17/2022/03/Court-Clinic-Mediation-Questionnaire-English.pdf>.

įvertinama ginčo šalių kriminalinė istorija (charakteristika), t. y., ar nėra viena iš šalių bausta dėl smurto artimoje aplinkoje anksčiau, ar kuris nors iš tėvų anksčiau buvo teistas arba pripažintas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, susijusį su nukentėjusiu. Taip pat nėra įmanoma taikyti minėto alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, kai tarp sutuoktinių yra rimtas jėgų disbalansas, kai vienas sutuoktinis taiko ekonominį smurtą, sutuoktinis turi negydomą piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis sutrikimą arba vienas ar abu sutuoktiniai buvo apkaltinti prievarta prieš vaikus¹⁵⁶. Teismas gali skirti tarpininkavimą tik tuo atveju, jei jis nustato, kad tai geriausiai atitinka šalių interesus¹⁵⁷.

Oregonoje šeimos bylos visais atvejais, kai kyla ginčas dėl vaiko globos ar bendravimo tvarkos nustatymo, privalo būti perduotos mediacijos sesijoms, prieš kreipiantis į teismą, o teismai turi būti parengę planą, kuriame būtų sprendžiamas smurto artimoje aplinkoje atvejis ir kitos galios disbalanso problemos, susijusios su mediacijos orientavimo sesijomis ir pačia mediacija, tačiau privalomos mediacijos taikymas nėra įmanoma tik tuo atveju, kai tiek tarpininkas, tiek ginčo šalys patvirtina, jog mediacijos procesas nėra tinkamas ginčo sprendimo būdas¹⁵⁸.

Žvelgiant iš kitos pusės, įdomus faktas, jog Niujorkas neturi jokio įstatymo, kuris reglamentuotų mediacijos procesą teisinėje sistemoje¹⁵⁹.

Apžvelgus JAV vystomą privalomosios mediacijos praktiką šeimos bylose, pastebėtina, kad kiekviena valstija turi tam tikrą taikomą, jų atžvilgiu tinkamiausią, privalomosios mediacijos modelį. Vis dėlto Amerikos teisės institutas (angl. *The American Law Institute (ALI)*) laikosi pozicijos, kad geriausias būdas kovoti su smurto artimoje aplinkoje ir mediacijos rizika yra užtikrinti, kad tokie atvejai būtų nustatyti teismuose ir mediacija naudotis tik tada, kai su tuo sutinka abi šalys¹⁶⁰. Iki šiol yra keletas priežasčių, kodėl nepavyksta įgyvendinti tokios politikos visoje JAV, viena iš jų – tai apima mediacijos įstatų tikslumo trūkumą, kas sukėlė painiavą tarp teismo darbuotojų, ginčo šalių ir teisininkų, t. y., ką turima omenyje, kai kalbame apie „mediaciją“ ir „smurtą šeimoje“, koks šių sąvokų apibrėžimas, kas reglamentuoja tokį procesą ir panašiai¹⁶¹. Apibendrinant šį poskyrį, galima daryti išvadą, jog JAV turi ypatingai specifiską praktiką mediacijos taikymo institute, kadangi tam tikros valstijos orientuojasi į diskrecinį privalomosios

¹⁵⁶ „Guide to Divorce Mediation in Ohio“, DivorceNet, žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d., <https://www.divorcenet.com/resources/guide-to-divorce-mediation-in-ohio.html#five>.

¹⁵⁷ Holmes, *supra note*, 138.

¹⁵⁸ Murphy ir Rubinson, *supra note*, 28: 57.

¹⁵⁹ *Ibid*, 76

¹⁶⁰ *Ibid*, 60.

¹⁶¹ *Ibid*, 54.

mediacijos modelio taikymą, t. y., teismas turi diskreciją spręsti ar įmanoma taikyti privalomąją mediaciją, sprendžiant šeimos ginčus, kai ginčo šalys yra smurto artimoje aplinkoje subjektai, tačiau, pastebėtina, kad JAV privalomosios mediacijos taikymas tokiuose specifiniuose ginčiuose yra pakankamai ribojamas iškeliant tam tikrus reikalavimus procese. Kita vertus, pastebėtina ir tai, jog JAV neatsisako spręsti privalomosios mediacijos būdu šeimos ginčus net ir identifikavus smurto artimoje aplinkoje atvejus, kas leidžia suponuoti, kad ir tokiose itin sudėtingose situacijose yra įmanoma rasti tinkamą taikų sprendimą ir kompromisą. Pavyzdžiui Kalifornijoje, Oregonoje ar Pietų Karolinoje, įvertinus kiekvieną situaciją individualiai, sprendžia ar toks ginčų sprendimo būdas bus tinkamas ir pateisinamas, kas lėmė tokios praktikos vystymosi sėkmę ir teigiamus rezultatus.

Žvelgiant į Australijoje teismų sistemą, pažymėtina, kad anksčiau teisminiai procesai taip pat buvo apibūdinti, kaip per brangūs, lėti, neaiškūs, nesuprantami, fragmentiški ir priešingi. Teoretikai sprendė, kad bylinėjimas dėl šeimos ginčų, ypač dėl vaikų, mažai skatina pačius tėvus kooperatyvų auklėjimą po išsiskyrimo. Privalomas šeimos ginčų sprendimas dėl tėvystės reikalų Australijoje galioja jau daugiau nei dešimtmetį ir šio reikalavimo įvedimo priežastis buvo ta, kad tai suteiktų daugiau laiko, sąnaudų ir veiksmingesnio rezultato tokiems klausimams išspręsti¹⁶². Žvelgiant į Australijoje vykdomą privalomą mediacijos procesą, svarbu pažymėti, kad pagal 1975 m. Šeimos teisės aktą (angl. *The Family Law Act (Cth)*) Australijos dabartinėje teisės sistemoje reikalaujama, kad tėvai, kurie neranda bendro taikaus susitarimo dėl savo vaikų, t. y. dėl bendravimo tvarkos nustatymo, alimentų mokėjimo ir t.t., turi aktyviau įsitraukti į savo vaikų gyvenimą po išsiskyrimo, siekiant ginčą išspręsti taikant „šeimos ginčų sprendimo“ (angl. *family dispute resolution (FDR)*) būdus¹⁶³. Pažymėtina, kad Australijoje ypač plačiai paplitusi privalomoji mediacija šeimos ginčiuose, to priežastis yra dvejopa: išplėsti prieigą prie teisingumo ir pagerinti veiksmingą teisingumo vykdymą, todėl abi šios gijos yra glaudžiai susijusios su gebėjimu tinkamai ir ekonomiškai užtikrinti visuotinį teisingumo trūkumą, taip pat yra susiję su tikslu skatinti kultūrinius pokyčius nuo brangaus, pernelyg formalizuoto ir prieštaringo požiūrio į teisingumą, prie požiūrio, kuris siūlo daugybę tinkamai tikslingų mechanizmų, apimančių

¹⁶² Emily Schindeler, „Unanswered Questions - Family Dispute Resolution in the Shadow of the Law“, *Journal of Social Welfare and Family Law* 44, 1 (2022): 84–102, <https://doi.org/10.1080/09649069.2022.2028411>.

¹⁶³ Helen Rhoades, „Mandatory mediation of family disputes: reflections from Australia“, *Journal of Social Welfare and Family Law* 32, 2 (2010): 183, <https://doi.org/10.1080/09649069.2010.506313>.

neformalesnį, transformuojantį, interesais pagrįstą problemų sprendimo būdą ir sistemą, kurioje žmonės įgalinami patys išspręsti savo ginčus¹⁶⁴.

Australijoje yra vystomas mišrus (tarp kategoriško ir diskrecinio) privalomosios mediacijos modelis, kadangi, visos Australijos jurisdikcijos įgalioja teismus, be šalių sutikimo, nukreipti ginčo šalis į privalomą mediaciją, o kai kurias ginčo šalis taip pat skatina prieš pradėdant bylinėjimosi procesą, imtis neoficialaus ginčų sprendimo būdo, tačiau svarbu pažymėti, kad advokatai gali prašyti netaikyti šio reikalavimo savo klientams, jeigu yra buvę smurto artimoje aplinkoje atvejų arba naudojama prievarta prieš vaikus¹⁶⁵. Vis dėlto net jei ir būtų ginčo šalys atleistos nuo privalomosios mediacijos, teismas vis tiek turi apsvarstyti galimybę perduoti nagrinėjamą ginčą į mediaciją, bet su sąlyga, kad žalos rizika bus tinkamai valdoma, mediatorius bus tinkamai apmokytas ir turintis patirties šioje specifinėje srityje¹⁶⁶. Prieš pradėdant privalomą mediaciją, tėvai turi dalyvauti užsiėmimuose, kuriuose pateikiama informacija apie tėvystės planus, vaikų raidos ir psichologinius poreikius, bendradarbiavimo naudą ir priemones, skirtas kovoti su smurtu šeimoje. Po to mediatorius turi atlikti vertinimą, kad nustatytų, ar šalys galės saugiai ir veiksmingai derėtis ir jei situacija vertinama, kaip nekelianti pavojaus, privalomą mediaciją galima tęsti¹⁶⁷. Svarbu pažymėti, kad Australijoje šeimos ginčų sprendimo specialistai yra akredituojami tarpininkauti tik tuo atveju, jei yra dalyvavę mokymuose, kurie susiję su kompetencijos kėlimu, vykdant mediacijos paslaugas smurto artimoje aplinkoje atveju, taip pat svarbu, kad būtų įstoję į šeimos ginčų sprendimo kursus, kuriuos siūlo teisės mokyklos¹⁶⁸. Vertinant Australijos mediacijos modelių vystymąsi matyti, kad Australijoje teisėjams suteikiami ypač platus įgaliojimai spręsti arba skatinti šalis ginčą spręsti ne teismine tvarka.

2011 m. buvo priimtas Šeimos teisės aktų pakeitimas, kuriuo išplėtė smurto apibrėžimą, sustiprinto mediatorių įsipareigojimus siekti vaikų interesų apsaugą, taip pat buvo standartizuotos rizikos atrankos priemonės, skirtos smurto ir prievartos rizikai nustatyti¹⁶⁹. Be to, buvo bandoma koordinuoti šeimos ginčų sprendimo (angl. *Coordinated Family Dispute Resolution*) programą, kuri apima struktūrizuotą ir intensyvią pagalbą iš atvejo vadybininkų, šeimos bylose dirbančių teisininkų, taip pat buvo siekiama didinti mediacijos sesijų skaičių. Minėtam modeliui įgyvendinti buvo reikalinga suburti profesionalią komandą, kurią sudarytų: specializuoti mediatoriai,

¹⁶⁴ Waye, *supra note*, 27: 216.

¹⁶⁵ Rhoades, *supra note*, 163.

¹⁶⁶ Waye, *op. cit.*, 223.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ Quek Anderson, Chua ir Ning, *supra note*, 33: 448.

¹⁶⁹ *Ibid.*, 149

teisnininkai, teikiantys kiekvienam iš tėvų teisinę konsultaciją, specialistai, kurie dirba su smurto artimoje aplinkoje atvejais ir atlieka rizikos vertinimą, konsultavimą ir pagalbą¹⁷⁰. Koordinuota šeimos ginčų sprendimo programa veikė pagal keturias atvejo valdymo fazes, t. y., priėmimo procesas, kurioje yra tikrinama informacija bei vertinama tam tikra rizika; pasirengimo mediacijai stadija, kuomet abi šalys privalo dalyvauti parengiamosiose teisinių konsultacijų sesijose, bendravimo sesijose ir tarpininkavimo pasirengimo seminare; taip pat trečioji stadija, kurioje vyksta pati mediacijos sesija; ir ketvirta stadija, kuomet mediacijos procesas yra baigtas ir atliekami tolimesni veiksmai, įvertinant, kaip mediacijoje sudarytas susitarimas praktiškai veikia šeimoje¹⁷¹. Vis dėlto tokia programa, nors ir buvo teigiamai įvertinta, bet vyriausybės finansavimas jai nebuvo tęsiamas¹⁷². Ir iki šių dienų Australijoje keliama problema, ar iš tikrųjų galima medijuoti šeimos ginčą, kuriame yra smurto artimoje aplinkoje elementų, kadangi tyrimai rodo, kad smurtą šeimoje ne visada atpažįsta patys mediatoriai, o jei ir jį atpažįsta, ne visada imasi atitinkamų veiksmų, kuriais siekiama sukurti ar išsaugoti aukos ar vaiko saugumą. Pavyzdžiui, 90 proc. porų, dalyvaujančių mediacijos procese dėl skyrybų, viename tyrime pranešė apie partnerio smurtą ir tik apie 7 proc. atvejų iš tikrųjų buvo pastebėti mediatoriui tarpininkaujant¹⁷³.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad privalomosios mediacijos reguliavimo modeliai, kaip: kategoriškasis, diskrecinis ir „*quasi*“. ypatingai pastebimi tiek JAV, tiek Australijos mediacijos taikymo praktikoje ir nors privalomoji mediacija yra sparčiai vystoma civiliniuose ginčiuose, be išimties ir šeimos bylose, kurios turi sąsajų su smurtu artimoje aplinkoje, tačiau tokiai sudėtingai situacijai keliamos tam tikros reikalavimo sąlygos, leidžiančios vykdyti mediacijos procedūrai tokiam specifiniame ginče, t. y., aukšta mediatoriaus kvalifikacija ir įgūdžiai dirbant su tokio pobūdžio bylomis, jėgų disbalanso panaikinimo būdai tarp ginčo šalių ir abiejų šalių sutikimai ginčą perduoti mediacijai.

2.3. Europos valstybės

¹⁷⁰ Rachael Field, „A Call for a Safe Model of Family Mediation“, *Bond Law Review* 28, 1 (2016): 86, <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/bondlr28&i=87>.

¹⁷¹ *Ibid.*, 87-88.

¹⁷² Waye, *supra note*, 27: 224.

¹⁷³ Connie Beck, ir kt., „Mediator assessment, documentation, and disposition of child custody cases involving intimate partner abuse: A naturalistic evaluation of one county’s practices“, *Law and Human Behavior* 34, 3 (2010): 237, <https://doi.org/10.1007/s10979-009-9181-0>.

Europos valstybėse privalomosios mediacijos taikymo praktika yra iki šiol plėtojama, kadangi dauguma šalių ją diegia pamažu. Didelė kliūtis jos augimui buvo politinės diskusijos dėl EŽTK 6 straipsnio teisės kreiptis į teismą nuostatų prasmės¹⁷⁴. Kritikai abejoja, ar privalomas tarpininkavimas yra teisėtas procesas, atsižvelgiant į paminėtą EŽTK nuostatą. Tačiau Europa toliau žengia mediacijos link. Pavyzdžiui, 2016 m. Prancūzijoje buvo priimtas teisės aktas Nr. 2016-1547 dėl XXI a. teisingumo sistemos modernizavimo, kurio pagrindinis tikslas – taikyti privalomąją mediaciją tam tikram nustatytam bandomajam laikotarpiui¹⁷⁵. Žvelgiant į kitas šalis, 2018 m. Turkijoje privalomoji mediacija pradėta taikyti darbo ginčiuose, 2019 m., įvertinus mediacijos taikymo rezultatus, išplėsta ir komerciniuose ginčiuose, o 2020 m. pradėta taikyti vartotojų ginčų srityje¹⁷⁶. Pastebėtina ir tai, kad privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose imasi taikyti vis daugiau šalių, pavyzdžiui tokį būdą jau taiko tokios Europos valstybės, kaip Vokietija, Belgija, Graikija, Lenkija ir kt. šalys, todėl šiame rašto darbe, dėl ribotos apimties, bus plačiau nagrinėjama privalomosios mediacijos taikymo praktika tose šalyse, kuriose šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste yra plėtojama plačiu mastu arba tokio alternatyvaus ginčo sprendimo būdas nesukūrė teigiamų rezultatų jų teisinėje sistemoje.

Italija yra pirmoji valstybė, kuri įtvirtino privalomąją mediaciją teisės sistemos lygmenyje, vykdant teisėjo iniciatyva. Italijoje įstatymu Nr. 54/2006 nustatyta, jog globos bylose mediacija taikoma, kaip pagrindinis mechanizmas, siekiant padėti susitarti tarp tėvų ir garantuoti emocijų ryšių tęstinumą, taip suteikiant vienodą reikšmę abiem tėvams, t. y., abu tėvai išlaiko tėvų valdžią ir jie privalo aprūpinti vaikus, dėl to tokia praktika siekiama išsaugoti vaiko bendravimą su abiem tėvais, nepriklausomai, kaip jų santuoka nutraukiama¹⁷⁷. 2010 m. Italija patvirtino tam tikrų civilinių bylų kategorijas, kuriose taikoma privalomojo tarpininkavimo forma, kuri įsigaliojo 2011 m. Tai buvo padaryta atsižvelgiant į Europos Tarybos direktyvą 2008/52. Kaip įtvirtina Italijos įstatyminiame Dekrete Nr. 28, pirmasis informatyvus susitikimas su mediatoriumi yra privalomas žingsnis prieš pradėdant civilinius ginčus teismuose, taigi šalys gali naudotis mediacija

¹⁷⁴ Nolan - Haley, *supra note*, 24: 985.

¹⁷⁵ „LOI n° 2016-1547 du 18 novembre 2016 de modernisation de la justice du XXIe siècle (1)“, Légifrance. Le service public de la diffusion du droit, žiūrėta 2023 m. vasario 25 d., <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000033418805&categorieLien=id>.

¹⁷⁶ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *European Handbook for Mediation Lawmaking*, 32-ajame CEPEJ plenariniame posėdyje, Strasbūre, 2019 m. birželio 13-14 d., 80, <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>.

¹⁷⁷ *Ibid.*

savanoriškai, tačiau gali atsitikti ir taip, kad tai nustato pats teismas¹⁷⁸. Vykdamas privalomą mediaciją Italijos sistemoje, sėkmės rodiklis buvo tarp 51 proc. – 59 proc., kai dalyvavo visos šalys, tačiau galutinis susitarimas buvo pasiektas tik tarp 15 proc., tarpininkavimo atvejų¹⁷⁹. 2012 m. Italijos Konstitucinis Teismas nusprendė panaikinti privalomos tarpininkavimo reikalavimą įstatyminiame dekrete Nr. 28, dėl šio sprendimo visi mediacijos procesai Italijoje iš esmės sustojo, net ir tie, kuriuos savanoriškai inicijavo abi šalys. Vis dėlto 2013 m. buvo vėl įvestas privalomasis tarpininkavimas, siekiant sumažinti Italijos teismų krūvį¹⁸⁰. Toks mediacijos modelis taikomas tik tam tikrais atvejais – „ginčams, kylantiems iš teisinių santykių, susijusių su bendrąja nuosavybe, nekilnojamuoju turtu, turto padalijimu, paveldėjimu, šeimos verslu, nuoma, paskolomis, įmonės nuoma, žala, sukelta medikų aplaidumo, žala, kilusia dėl garbės ir orumo pažeidimų visuomenės informavimo priemonėse, draudimu, bankininkystės paslaugomis ir finansinėmis paslaugomis“¹⁸¹. Šiuo atveju, Italija privalomosios mediacijos netaiko šeimos ginčiuose, kadangi ypatingai vadovaujasi 2011 m. Stambulo konvencija, kurią ratifikavo 2014 m. Šios konvencijos 48 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, jog yra draudžiama privalomai naudotis alternatyviais ginčų sprendimo būdais, įskaitant tarpininkavimą ir taikinimą, visų rūšių smurto atvejais, todėl mediacijos procese individualių pokalbių metu siekiama išsiaiškinti viktimizacijos realybės išraiškas iš smurto aukos pusės¹⁸². Ir nors Italijoje mediacija yra draudžiama smurto artimoje aplinkoje atvejais, tačiau žvelgiant į statistinius duomenis, beveik 65 proc., teisininkų teigia, kad nagrinėjamosiose bylose bendrosios kompetencijos teismas kviečia šalis išbandyti mediaciją, net ir esant tokiai specifinei situacijai¹⁸³.

¹⁷⁸ Mariachiara Feresin, Federica Anastasia, ir Patrizia Romito, „La mediazione familiare nei casi di affidamento dei figli/e e violenza domestica: contesto legale, pratiche dei servizi ed esperienze delle donne in Italia“, *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* 11, 2 (2017): 14, <https://dx.doi.org/10.14664/rcvs/725>.

¹⁷⁹ Adam Noakes, „Mandatory Early Mediation, A Vision For Civil Lawsuits Worldwide“, *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 36, 3 (2020): 426, https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/101673/1/OSJDR_V36N3_409.pdf.

¹⁸⁰ Remco van Rhee, „Mandatory Mediation before Litigation in Civil and Commercial Matters: A European Perspective“, *Access to Justice in Eastern Europe* 4, 12 (2021): 13–14, <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.4-a000082>.

¹⁸¹ „Įstatyminio dekreto schema – Įstatymo Nr. 69/2009 60 straipsnio įgyvendinimas, civilinių bei komercinių ginčų mediacija – ataskaita“, Italijos Respublikos teisingumo ministerija, žiūrėta 2023 m. kovo 5 d., https://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_1_2_1.page?facetNode_1=0_9&facetNode_2=0_9_6&facetNode_3=0_10&contentId=SAN92862&previousPage=mg_1_2.

¹⁸² Alberto Quattrocchio, „La mediazione familiare e la violenza“, *Me.Dia.Re. Mediazione, Dialogo, Relazione*, žiūrėta 2023 m. kovo 5 d., <https://www.me-dia-re.it/la-mediazione-familiare-la-violenza/>.

¹⁸³ Christian Scoppa, „New Investigation. The (non) Recognition of Domestic Violence in Civil and Juvenile Courts“, *D.i.Re – Donne in Rete contro la violenza*, žiūrėta 2023 m. kovo 5 d., <https://www.direcontrolaviolenza.it/en/nuova-ricerca-il-non-riconoscimento-della-violenza-domestica-nei-tribunali-civili-e-per-i-minorenni/>.

Jungtinės Karalystės nuo 2014 m. numatyta, kad prieš kreipiantis į teismą, ginčo šalys turi įvertinti, ar mediacija gali jiems padėti ginčą išspręsti taikiai sutarimu¹⁸⁴. Tai reiškia, kad šalys turi kreiptis dėl privalomosios mediacijos, nebent ginčo situacija atitinka išimtis, kurios išvardytos šeimos procedūros taisyklių 3 dalyje, viena iš jų yra kai santykiai susiję su smurtu šeimoje¹⁸⁵.

Austrijoje yra atliekami išsamiausi tyrimai dėl mediacijos veiksmingumo smurto artimoje aplinkoje atvejais¹⁸⁶. Šeimos bylose Austrijos teismai deda daug pastangų, kad būtų priimtas draugiškas sprendimas tarp ginčo šalių, dėl to teismas gali įpareigoti surengti pradinę informacinę sesiją apie mediaciją arba rekomenduoti mediaciją šalims (Ne ginčo teisenos įstatymo (vok. *Außerstreitgesetz*) 107 straipsnio 3 dalies 2 punktas)¹⁸⁷. Dėl to Austrija Europoje yra laikoma, kaip viena geriausių praktikos modelių taikytojų atkuriamojo teisingumo srityje šeimos bylose. Tačiau pažymėtina, jog Austrijoje nėra taikoma privaloma mediacija šeimos bylose, o tuo labiau mediacija smurto artimoje aplinkoje kontekste, kai yra rimtas šalių galių disbalansas, esančio smurto neigimas ar pasikartojančio smurto atvejai, taip pat siekiant apsaugoti vaiką ir jo interesus, jei yra bent menkiausias tam pavojus¹⁸⁸. Pastebėtina ir geroji šios šalies praktika, kad dirbant su paprastesniais smurto artimoje aplinkoje atvejais, taikoma ko-mediacija, kuomet su ginčo šalimis dirba du mediatoriai, skirtingų lyčių atstovai: vyras mediatorius turi pokalbį su vyru, o moteris mediatorė – su moterimi, vėliau mediatoriai jau dirba bendrai su abiem partneriais¹⁸⁹.

1980 m. Prancūzijoje sparčiai pradėjo klestėti šeimos mediacija, o tai lėmė keletas priežasčių - 2001 m. trims metams buvo įsteigta Nacionalinė patariamoji šeimos mediacijos taryba (angl. *National Consultative Council on Family Mediation*), kurios pagrindinė funkcija – skatinti šeimos mediacijos organizavimą ir jos plėtrą¹⁹⁰. Pažymėtina tai, kad šeimos mediacija šiai dienai nėra privaloma, tačiau toks procesas gali vykti: pagal pačių šalių susitarimą arba teismo proceso metu, (Prancūzijos civilinio proceso kodekso (pranc. *code de procédure civile*) 1071 straipsnis,

¹⁸⁴ „PRACTICE DIRECTION 3A – FAMILY MEDIATION INFORMATION AND ASSESSMENT MEETINGS (MIAMS)“, Justice, žiūrėta 2023 m. vasario 19 d. <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice-directions/pd-part-03a>.

¹⁸⁵ „PART 3 - NON-COURT DISPUTE RESOLUTION“, Justice, žiūrėta 2023 m. vasario 19 d., <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/parts/part-03>.

¹⁸⁶ Jolanta Sondaitė, „Ar mediacija gali būti efektyvi ir smurto artimoje aplinkoje atvejais?“, Mykolo Romerio universitetas, žiūrėta 2023 m. vasario 20 d., <https://www.mruni.eu/news/jolanta-sondaite-ar-mediacija-gali-buti-efektyvi-ir-smurto-artimoje-aplinkoje-atvejais/>.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ „Décret n° 2010-1711 du 30 décembre 2010 portant code de déontologie du service public pénitentiaire“, Legifrance Le service public de la diffusion du droit, žiūrėta 2023 m. sausio 25 d., <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT00002333257/>.

Prancūzijos civilinio kodekso (pranc. *code civil*) 255 straipsnis ir 373 straipsnio 2 dalies 10 punktas) kuomet¹⁹¹:

- Teisėjas (pranc. *juge aux affaires familiales*) gali pasiūlyti tarpininkauti dalyvaujančioms šalims ir, gavęs jų pritarimą, paskirti šeimos tarpininką jų byloje;
- Teisėjas ex officio gali nukreipti susijusias šalis susitikti su šeimos tarpininku, kuris suteiks informacijos apie tarpininkavimo šeimoje tikslą ir kaip tai veiks.

Atkreiptinas dėmesys, kad Prancūzija turi šeimos mediacijos kodeksą, kuris 1 straipsnyje įtvirtina, jog mediatorius, vykdydamas šią profesiją, turi turėti vidurinę išsilavinimą, dalyvauti mokymuose/praktikoje, taip pat kelti savo kvalifikaciją¹⁹², kas reiškia, kad mediacija šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste, nors ir nėra privaloma, tačiau mediatoriai, kurie specializuojasi šeimos ginčiuose, turi visada kelti savo kvalifikaciją minėtoje srityje.

Turkijoje mediacija šeimos ginčiuose žengė greitai ir stipriai. Mediacija pradėta vykdyti nuo 2012 m. įsigaliojus Mediacijos teisiniuose ginčiuose įstatymui (turk. *Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu*)¹⁹³. Tokiais pokyčiais buvo siekiama, kaip ir daugelyje kitų šalių, supaprastinti, pagreitinti ginčų sprendimus ir padaryti juos efektyvesniais bei mažesnėmis sąnaudomis pagal teismų reformos programą, kuri siekė išnagrinėti Europos Sąjungos reglamentus, susijusius su mediacija¹⁹⁴. Turkijoje privaloma mediacija pradėta taikyti darbo ir verslo teisėje, o vėliau vartotojų teisėje bei komerciniuose ginčiuose, tačiau jau yra pradėta svarstyti apie privalomosios mediacijos taikymą šeimos ginčiuose. Vis dėlto Turkijos mediacijos civiliniuose ginčiuose įstatymo 1 straipsnio 2 dalis yra suderinta su Stambulo konvencijos 48 straipsniu¹⁹⁵, dėl šios priežasties, mediacija nėra taikoma esant smurto apraiškų šeimos ginčiuose. Be kita ko, Turkijoje vis daugėja kritiškos nuomonės dėl galimos privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose, kas leidžia manyti, kad nors projektas yra šiai dienai rengiamas dėl privalomosios mediacijos taikymo šeimos bylose, tačiau tikėtina, kad numatytos išimtys, susijusios su smurtu prieš moteris, išliks¹⁹⁶.

¹⁹¹ „Šeimos tarpininkavimas“, European justice, žiūrėta 2023 m. vasario 29 d., https://e-justice.europa.eu/372/EN/family_mediation?FRANCE&member=1.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Serpil Işık, „Mediation as an Alternative Dispute Resolution Method and Mediation Process in Turkish Law System: an Overview“, *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul* 48, 65 (2016): 55, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/853192>.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ Levent Börü, „Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler“, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (2017): 176, <http://tbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-2017-1720>.

¹⁹⁶ „İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk Şartları“, Avukat Baran Doğan, žiūrėta 2023 m. vasario 10 d., <https://barandogan.av.tr/blog/arabuluculuk/arabuluculuk-kanunu-nedir.html>.

2019 m. Graikijoje buvo priimtas įstatymas 4640/2019, praėjus beveik dešimtmečiui po to, kai Graikijoje pirmą kartą buvo pradėtas taikyti mediacijos institutas ir dveji metai po ankstesnių nesėkmingų šalies pastangų suderinti tarpininkavimo įstatymus su Europos Sąjungos standartais, šiai dienai privalomos mediacijos įgyvendinimas atrodo svarbus pakeitimas vykdant civilinį procesą¹⁹⁷. Privalomasis ikiteisminis etapas iš tikrųjų yra ne kas kita, kaip informatyvus pirmasis susitikimas, vykstantis pas mediatorių, kuriuo siekiama supažindinti šalis su procedūra bei paraginti jas bandyti išspręsti ginčą ne teismo salėje. Tačiau Graikija seka kitų užsienio šalių praktika, jog privaloma mediacija nebūtų taikoma šeimos ginčiuose, esant smurto artimoje aplinkoje atvejui¹⁹⁸. Mediatorė Elisavet Tseliou teigia, kad smurtas šeimoje ir mediacija yra dvi nesuderinamos sąlygos. Pažymi ir tai, kad mediacijos sesijos metu gali paaiškėti, jog šeimoje yra smurto požymių, dėl to pabrėžė, kad tai reikalauja ypatingo elgesio iš mediatoriaus, kadangi nustačius, kad yra padaryta nusikalstama veika, privaloma nutraukti mediacijos procesą¹⁹⁹.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad tokiose valstybėse, kaip Australijoje ar JAV, įstatymų leidėjas dažnu atveju palieka teismui teisę spręsti dėl privalomosios mediacijos taikymo, kas leidžia manyti, kad tokia tvarka atspindi kategorišką reguliavimo modelį. Vis dėlto Europos valstybės siekia privalomosios mediacijos taikymą vystyti diskreciniu modelio būdu. Akivaizdu ir tai, kad tam tikros valstybės neriboja mediacijos procedūros vykdymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste, tačiau nenustato tokio proceso, kaip privalomo etapo prieš kreipiantis į teismą, nors kitos Europos šalys, kaip Graikija ar Jungtinės Karalystės, griežtai ir kategoriškai laikosi pozicijos, kad privalomos mediacijos šeimos ginčiuose esmė nėra suderinama su Stambulo konvencijos nuostatomis, todėl toks būdas gali sukelti negrįžtamų pasekmių pačiai aukai.

¹⁹⁷ „Tarpininkavimas ES šalyse“, European justice, žiūrėta 2023 m. vasario 29 d., <https://e-justice.europa.eu/contentPresentation.do?idTaxonomy=64&idCountry=el&plang=et&clang=lt&mtContentRequested=1>.

¹⁹⁸ Κυβελη Χατζηζηση, „Διαμεσολάβηση: τα Ειρηνικά Διαζύγια που Κάνουν Καλό στην Υγεία“, αθηNEA, žiūrėta 2023 m. vasario 10 d., <https://a8inea.com/diamesolavisi-ta-irinika-diazugia-pou-kanoun-kalo-stin-ygia/>.

¹⁹⁹ *Ibid.*

3. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS PROCESO TAIKYMO PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI ŠEIMOS GINČUOSE ESANT SMURTINIO POBŪDŽIO KONFLIKTUI

Apžvelgus tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse taikomą privalomosios mediacijos praktiką matyti, kad tokio pobūdžio ginčų sprendimo būdas, esant smurto artimoje aplinkoje atvejams, sulaukia skirtingų nuomonių. Tiek mokslinėje literatūroje, tiek visuomenėje akivaizdu, kad yra nesutarimų dėl šio instituto kuriamos naudos teisinėje sistemoje, taip pat ir dėl pozityvaus bei negatyvaus privalomosios mediacijos efekto. Susistemintus skirtingų teisės mokslo atstovų ir ekspertų argumentus bei vystomą praktiką užsienio šalyse, galima įvertinti šiame skyriuje privalomosios mediacijos instituto taikymo šeimos ginčiuose privalumus bei trūkumais smurto artimoje aplinkoje kontekste. Aptarti argumentai leis atsakyti į pagrindinį šiame darbe keliamą klausimą – ar privalomoji mediacija šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje atvejui yra galima?

3.1. Privalomosios mediacijos taikymo galimybės esant smurto artimoje aplinkoje atvejams

Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijose dėl mediacijos šeimos bylose yra nurodoma, kad vykdant mediacijos procesą, mediatorius turėtų atkreipti ypatingą dėmesį į tai, ar smurtas tarp šalių įvyko praityje ar gali pasireikšti ateityje, ir į tai, kokį poveikį tai gali turėti šalių derybinėms pozicijoms, taip pat turėtų apsvarstyti, ar tokiomis aplinkybėmis tarpininkavimo procesas yra tinkama,²⁰⁰ kas leidžia manyti, kad tokios rekomendacijos nuostata neatmeta galimybės minėtuose ginčiuose taikyti mediaciją. Privalomosios mediacijos šalininkai šį procesą dažnai suvokia, kaip perspektyvią ginčo sprendimo alternatyvą. Pavyzdžiui dr. Rimanto Simaičio ir prof. dr. Ingos Kudinavičiūtės - Michailovienės nuomone, privalomosios mediacijos taikymas Lietuvoje atnešė teigiamų rezultatų tiek pačios mediacijos vystyme, tiek ginčų sprendimuose šeimos bylose, kadangi pirmųjų metų rezultatai parodė, jog privalomoji mediacija šeimos bylose turėjo teigiamą poveikį - tokio pobūdžio bylos baigdavosi taikos sutartimi, nors tuo metu

²⁰⁰ „Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member States on family mediation (Adopted by the Committee of Ministers on 21 January 1998 at the 616th meeting of the Ministers' Deputies)“, The Committee of Ministers, žiūrėta: 2023 m. sausio 3 d., https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804ecb6e.

privaloma mediacija buvo taikoma visoms šeimos byloms be išimties²⁰¹. Dr. Alexandra Crampton pažymi, kad pats mediacijos procesas yra kruopščiai struktūrizuotas pokalbis, kurio centre yra abipusiškumo ir sąžiningumo principai ir kuris skirtas perkelti šalis nuo konkurencijos prie bendradarbiavimo²⁰². Prof. dr. Agnės Tvaronavičienės teigimu, mediacijos procesas padeda šalims rasti taikų sprendimo būdą tiems klausimams, kurie yra susiję su jų santuokos nutraukimu ir dėl kurių bet kokių atveju reikės priimti sprendimą, tačiau mediacija neteikia konsultacijų siekiant ginčo šalis sutaukyti tiek, kad jos nuspręstų santuoką išsaugoti²⁰³. Profesorė nurodė ir tai, kad privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje požymiams, suteikia ginčo šalims galimybę susitikti neutralioje aplinkoje²⁰⁴. Šiuo atveju suprantama, kad privalomoji mediacija yra, kaip papildomas laikas ir vieta šalims pabandyti konstruktyviai pasikalbėti, išklausti vienas kitą ir išsiskirti taikiai, o ne formaliai dalyvauti teismo posėdyje. Panašios pozicijos laikosi ir teisėjas Jan Maciejewskis, kurio teigimu, privalomosios mediacijos taikymas šeimos bylose skatina ginčo šalis, kurias sieja emociniai santykiai, prieš kreipiantis į teismą, padedant mediatoriui, pasikalbėti apie ateities planus ir ginčą išspręsti taikiai, kartu išsaugojant socialinį ryšį, o ypatingai tais atvejais, kai ginčas kyla dėl vaiko²⁰⁵.

Tačiau, tam tikri skeptikai vertina, kad jei tarpininkavimo būdu yra nepasiekiamas susitarimas, tai tampa, kaip dar vienas papildomas etapas link teisingumo pasiekimo, kas reiškia, kad toks procesas tampa laiko ir išlaidų švaistymu²⁰⁶. Tačiau mediatorė Odeta Intė pažymėjo tai, kad patys teisėjai neturi pakankamai galimybių analizuoti ginčo šalių santykius ir emocijas, tuo labiau, kai šeimų bylos siejamos su santykių konfliktais ypač tuo atveju, kai šeimoje yra vaikų, tačiau mediacija yra savotiška platforma, kurioje šalys gali išsakyti savo jausmus ir viską, ką galvoja viena apie kitą, ir su mediatoriaus pagalba pabandyti pažiūrėti į kito žmogaus poziciją, pabandyti suprasti ir rasti bent minimalų susitarimą²⁰⁷. Tokio pobūdžio klausimu, mediatorė Ingrida Sviderskienė žiniasklaidai pasidalino vienu iš praktikos pavyzdžiu, kuomet moteris papasakojo smurtautojui vyrui apie savo jausmus, kada jis ją mušdavo, kokias pastangas dėdavo,

²⁰¹ Dovilė Murauskienė, „Mediacija– kokybiškas, bet ne visada tinkamas ginčų sprendimas: nuo ko tai priklauso?“, *Teismai.lt* 2, 42 (2019): 17, https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/08/d1_zurnalas_nr26_-_210x2975mm_web.pdf.

²⁰² Crampton, *supra note*, 31: 1443.

²⁰³ Tvaronavičienė ir Kaminskienė, *supra note*, 12: 57.

²⁰⁴ „Privalomoji mediacija - unikali galimybė ar eilinė kliūtis skiriantis?“, tinklalaidėje Mediatoriau, kavos?, 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=utUOS8qTXoY>.

²⁰⁵ Murauskienė, *op. cit.*, 16–17.

²⁰⁶ Stella Vettori, *supra note*, 25: 364.

²⁰⁷ „Besiskiriančiųjų laukia pokyčiai: našta ar dovana?“, Infolex, žiūrėta 2023 m. kovo 25 d., <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=49&str=65381>.

kad išvengtų pykčio, apie savo svajones, kurios neišsipildė, tačiau vyras apsimetė negirdintis, demonstravo nuobodulį, bet po kurio laiko ėmė verkti²⁰⁸. Smurtautojas pasidalino, kaip sudėtinga tvarkytis su agresijos priepuoliais, pripažino, kad jis nenumanęs, kaip jautėsi žmona, kadangi jam atrodė, kad ji nekenčia jo, o ir pats jautėsi vertas paniekos. Tai didino jo nusivylimą ir tuo pačiu agresiją. Po ilgų pokalbių jis atsiprašė žmonos ir nors skyrybos įvyko, bet pats skyrybų procesas po atvirų pokalbių vyko sklandžiai²⁰⁹. Prof. dr. Jolanta Sondaitė, pažymėjo, kad privalomosios mediacijos taikymas šeimos bylose smurto atvejais moterys labiau supranta savo interesus ir teisėtus reikalavimus, kadangi jos gali išeiti už smurtinės situacijos ribų ir nustatyti elgesio ribas, kurios apsaugo nuo smurto²¹⁰. Tokie argumentai leidžia manyti, kad privaloma mediacija gali būti intervencinė priemonė pagerinant santykius tarp ginčo šalių ir nors toks ginčo sprendimo būdas nesiekia teikti konsultacijos ar išsaugoti santuoką, tačiau šalys pradeda matyti situaciją kitaip, rasti bendrą tikslą, pavyzdžiui, užtikrinti bendro vaiko interesus kartu. Tai leidžia suprasti, kad nors ginčo šalims, neradus bendro, taikaus susitarimo skyrybų atvejais mediacijos procese, tačiau kitame etape šalys kreipiasi į teismą su ramesniu požiūriu į susiklosčiusią situaciją, t. y., mažiau valdomos emocijų, racionaliau vertina ginčo aplinkybes, kas taip pat suteikia tiek šalims, tiek teismui kokybiškesnę procesą. Tokia galimybė gali pašalinti daug priešiško ir nesusipratimų tarp šalių, nesvarbu, ar mediacijos procese ginčytinas klausimas buvo išspręstas, ar tiesiog sumažintas tarp jų kylančių problemų skaičius, ypač tais atvejais, kai šalys turi bendrą verslą ar vaikų²¹¹. Prof. Amy Holtzworth-Monroe ir kt. pažymėjo, kad pagal atliktus tyrimus, mediacijos metu priimti susitarimai paprastai yra sėkmingesni, ilgalaikiai ir šalių nuomone palankesni nei ginčytini susitarimai²¹². Jei galiausiai šalims pavyksta rasti bendrą susitarimą, tikėtina, kad jos gerbs mediacijos būdu pasiektus susitarimus, o tai suteiks daugiau tikrumo ir stabilumo tarp šalių ir jų vaikų, kuriant sveikesnę ateitį.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad taip pat pasitaiko skeptikų, kurie išreiškia poziciją, jog privalomosios mediacijos taikymas šeimos bylose, esant smurto artimojo aplinkoje atvejui, gali

²⁰⁸ „Privalomoji mediacija – kaip pasirinkimo laisvė“, *Lrytas*, žiūrėta 2023 m. kovo 17 d., <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2020/03/18/news/privalomoji-mediacija-kaip-pasirinkimo-laisve-14083248>.

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ Sondaitė, *supra note*, 186.

²¹¹ „Is Mandatory Mediation The Future?“, Phoenix Dispute Solutions, žiūrėta 2023 m. kovo 25 d., <https://phoenixdisputesolutions.com/gb/news/mandatory-mediation-future>.

²¹² Amy Holtzworth-Monroe ir kt., „Intimate Partner Violence (IPV) and Family Dispute Resolution: A Randomized Controlled Trial Comparing Shuttle Mediation, Videoconferencing Mediation, and Litigation“, *Psychology, Public Policy, and Law* 27, 1 (2021): 60, <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/psypbclw27&i=46>.

sukurti tam tikrą ginčo šalių jėgų disbalansą²¹³, tačiau Lucia Valentova tokį argumentą paneigia tuo, kad privalomosios mediacijos taikymas gali paskatinti tarp šalių abipusio susitarimo siekimą, kas sukuria tam tikrą prielaidą, jog šalys turės lygias derybines galias ir galės efektyviai ginti savo pozicijas, kai tarpininkas yra šalių bendravimo pagalbininkas, t. y., galios tarp jų „balansuotojas“²¹⁴. Tačiau tam, kad galios disbalansas tarp šalių būtų neutralizuotas, mediatorius privalo kelti savo kvalifikaciją dirbant su tokio pobūdžio bylomis, taip pat turėti tinkamą mechanizmą, kaip atpažinti smurto požymius ir pasirinkti tinkamus mediacijos įrankius, kurie nuslopintų jėgų disbalansą²¹⁵. Pavyzdžiui, Kalifornijos šeimos teisės kodekse numatyti tarpininkavimo praktikos standartai, kurie apima mediacijos procesą taip, kad būtų suvienodinti galios skirtumai tarp šalių²¹⁶. Ohajaus valstijoje yra įtvirtintas reikalavimas mediatoriui, dirbančiam su šeimos ginčais, dalyvauti specializuotuose mokymuose dėl smurto šeimoje, kurių trukmė yra keturiolika valandų²¹⁷. Naujosios Meksikos valstija taip pat leidžia vykdyti privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose smurto atvejais tik tuo atveju, jei mediatorius turi tinkamą kompetenciją dirbti su tokio pobūdžio specifinėmis šeimos bylomis²¹⁸. Kanadoje reikalauja, kad mediatorius išklaustų mažiausiai dvidešimt vienos valandos trukmės specializuotus mokymus, skirtus smurto šeimoje rizikos nustatymui, valdymui ir įvertinimui²¹⁹. Britų Kolumbijos šeimos teisės įstatyme taip pat nustatyti minimalūs ginčų sprendimo specialistų mokymo standartai, kurie apima keturiolikos valandų mokymus apie smurto šeimoje patikrinimą²²⁰. Nepaisant to, nedaugelis valstybių įstatymai reglamentuoja griežtesnius kvalifikacijos reikalavimus mediatoriams, kurie specializuojasi su šeimos bylomis, susijusius su smurtu artimoje aplinkoje, tačiau yra aišku, kad privalomoji mediacija yra įmanoma tik tuo atveju, jei įgudęs mediatorius galės subalansuoti galios disbalansą tarp ginčo šalių. Tokie pastebėjimai yra išdėstyti ir 2022 m. gruodžio 30 d. privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose Ex post vertinimo ataskaitoje ir jos prieduose²²¹. Vis dėlto mediatorius turi įvertinti ir įsivertinti esamas aplinkybes, jei santykinės galių lygybės pasiekti

²¹³ Vasiliauskienė, Dirmotaitė ir Vasiliauskaitė, *supra note*, 56: 44.

²¹⁴ Valentová, *supra note*, 134: 112.

²¹⁵ Maxwell, *supra note*, 32: 337.

²¹⁶ Valentová, *op. cit.*

²¹⁷ McCutcheon, *supra note*, 30.

²¹⁸ Murphy ir Rubinson, *supra note*, 28:75.

²¹⁹ „Policy on Intimate Partner Violence and Power Imbalances“, Ontario Association for Family Mediation, žiūrėta 2023 m. vasario 15 d., <https://www.oafm.on.ca/about/standards/policy-on-intimate-partner-violence-and-power-imbbalances/>.

²²⁰ *Ibid*, 216.

²²¹ „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, *supra note*, 16.

nepavyksta, tokiu atveju mediacija yra netinkamas ginčų sprendimo būdas esamai situacijai²²². Kaip sakė Moore'as savo jau klasikiniame pareiškime: Tarpininkas yra sąžiningo proceso šalininkas, tačiau kai sąžiningumas neįmanomas, tarpininkavimas taip pat tampa netinkamu būdu spręsti esamą ginčą²²³.

Prof. dr. Jolanta Sondaitė nurodė, kad organizuojant saugų ir sėkmingą mediacijos procesą, svarbu atsižvelgti ir į naudojamo smurto stiprumą, pavyzdžiui, ar tai yra vienkartinis stumdymas ar besikartojantis smurto ratas, taip pat atsižvelgti ar abiejų šalių smurtiniai veiksmai susiję su tuo, kad auka ginasi ar dominuoja tik smurtautojas konfliktinėje situacijoje²²⁴. Ankstesniame skyriuje analizuotos smurto rūšys patvirtina teoriją, kad smurto stiprumas ir pobūdis gali lemti skirtingą situacijos padėtį. Be to, veiksny, į kurį reikia atsižvelgti, tai į laikotarpį nuo poros išsiskyrimo, kadangi jei ginčo šalys iki skyrybų gyveno atskirai, pats viktimizacijos lygis yra mažesnis, nei pora, kuri veda bendrą buitį ir iki skyrybų proceso²²⁵. Taigi, tiek smurto rūšis ir jos stiprumas, tiek šalių atitolimo faktoriai lemia mediacijos procedūros planavimą. Pavyzdžiui, mokslininkai dažnai pabrėžia, kad kaip ir minėta anksčiau, galima naudoti šaudyklinę mediaciją, kai ginčo šalys neturi gyvo kontakto su smurtautoju arba mediaciją vykdyti dviem mediatoriams, taip padedant aukai įgauti drąsos, taip pat organizuoti nuotolinę mediaciją, kai mediacijoje dalyvaujantys subjektai bendrauja naudojant informacines komunikacines technologijas, kas padeda ginčo šalims jaustis komfortiškai, išvengti neigiamų emocijų, kylančių iš įtemptų tarpusavio santykių. Dar viena galimybė apsaugoti auką - mediacijos procese dalyvauti kartu su atstovais²²⁶. Dėl to svarbu, kad mediacija pasižymėtų lankstumu, leistų ją vykdyti organizuojant atskirus susitikimus šalims nesusitinkant ir tarpusavyje nebendraudant, taip užtikrinant jų saugumą ir apsaugant nuo galimo neigiamo poveikio. Taip pat svarbu užtikrinti, kad abi šalys turėtų nevaržomą galimybę bet kada iš privalomosios mediacijos proceso pasitraukti (kitai nei iš teismo proceso).

Akcentuotina ir tai, kad privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje atvejui gali sukurti ir antrinę pridėtinę vertę, kadangi civilinis bylinėjimasis

²²² Maxwell, *supra note*, 32: 337.

²²³ *Ibid.*, 337.

²²⁴ Jolanta Sondaitė, „Mediacijos galimybės smurto artimoje atvejais“, mokslinėje - praktinėje konferencijoje Privaloma mediacija - iššūkiai ir galimybės, Vilnius, 2020 m. vasario 6 d., https://www.youtube.com/watch?v=igzpP_5DLM8.

²²⁵ Sarah Krieger, „The dangers of mediation in domestic violence cases note“, *Cardozo Women's Law Journal* 8, 2 (2002): 247, <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/cardw8&i=241>.

²²⁶ Sondaitė, *supra note*, 186.

daugeliu atveju yra brangus, atimantis daug laiko ir sukeliantis įtampą ginčo šalims, nes bylinėjimosi laikas ženkliai viršija mediacijos trukmę, kartais procesas trunka net kelerius metus, taip išsvargindamas ginčo šalis, nes jos už bylinėjimąsi sumoka dar ir viešumu²²⁷. Taip pat tokios specifinės mediacijos taikymas sumažina darbo krūvį teismams, kadangi pagal Nacionalinės teismų administracijos duomenis, jau kurį laiką matomas šeimos bylų skaičiaus mažėjimas, tačiau šeimos bylų procentinės dalies sumažėjimas pastebimas didesnis, įsigaliojus privalomajai mediacijai numatančiam teisiniui reguliavimui (2020 m.), o tai bent iš dalies rodo realų privalomosios mediacijos poveikį nagrinėjamoms visoms, be išimties, šeimos byloms²²⁸.

Kaip minėta anksčiau, įvairiose valstybėse nevengiama taikyti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste (pavyzdžiui, JAV, Austrija ir kitos). Austrijoje buvo atliktas tyrimas su mediacijose dalyvavusiomis šalimis. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dalis smurtą artimoje aplinkoje patyrusių nukentėjusių teigimu, jų partneriai nustojo smurtauti ir tai buvo siejama su dalyvavimu mediacijos procese²²⁹. Kalifornijos teisės aktai neatleidžia smurto šeimoje aukų nuo reikalavimo dalyvauti mediacijos sesijoje, tačiau vietoj to leidžia tarpininkui susitikti su šalimis atskirai šalies, kuri įtariama smurtu šeimoje, prašymu ir smurtą patyręs asmuo gali atsivesti palaikantį asmenį ar advokatą mediacijos metu, tačiau tarpininkas turi teisę juos pašalinti jei mato, kad taip būtų geriausia²³⁰.

Dėl to pažymėtina, kad minėtos mediacijos kritikų nuomonės nepaneigia fakto, jog privalomoji mediacija yra įmanoma ir tais atvejais, kuomet yra sprendžiamas šeimos ginčas esant smurto artimoje aplinkoje apraiškų, nes toks ginčų sprendimo būdas gali ne tik padėti šalims pasiekti susitarimą, bet ir suteikia galimybę išsakyti savo nuomonę, jausmus ir spręsti sudėtingas problemas be tolesnio konflikto eskalavimo. Analizuoti pavyzdžiai parodo, kad privalomosios mediacijos taikymas turi privalumų, kurie sukuria galimybes sprendžiant civilinius šeimos ginčus, kai ginčo šalys yra smurto artimoje aplinkoje subjektai. Pirmiausia, šalys gali išreikšti savo jausmus ir emocijas saugioje neutralioje aplinkoje, taip pat gali spręsti ginčytinus klausimus ir rasti kompromisinius sprendimus, kurie bus priimtini jiems patiems ir padės pasiekti ilgalaikę sėkmę ateityje, priešingai, nei kai ginčas nagrinėjamas teisme, kuomet santykiai paprastai pablogėja dėl

²²⁷ Sondaitė, *supra note*, 186.

²²⁸ „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“, *supra note*, 16: 21.

²²⁹ Christa Pelikan, „On the efficacy of victim-offender-mediation in cases of partnership violence in Austria, or: Men don't get better, but women get stronger: Is it still true?“, *European Journal on Criminal Policy and Research* 16, 1 (2010): 55-56, http://www.antoniocasella.eu/restorative/Pelikan_2010.pdf.

²³⁰ Holmes, *supra note*, 138: 46.

savo rungimosi pobūdžio. Be kita ko, skyrybų atvejais, kada yra smurto požymių, šalys, išbandžiusios privalomą mediaciją, yra mažiau valdomos emocijų, racionaliau vertina ginčo aplinkybes, kas leidžia tiek teismams, tiek patiems ginčo subjektams lengviau įvertinti susiklosčiusią situaciją. Taip pat mediacijos procesas gali būti unikaliam pritaikytas individualiems poreikiams: šalys turi pasirinkimą, koku būdu vykdyti mediacijos sesijas. Vis dėlto tokiu privalumų atsiradimas įmanomas tik tuo atveju, kuomet mediatorius turi aukštą kvalifikaciją dirbti su tokio pobūdžio ginčiais ir specifiniais subjektais, kas leistų tinkamai atpažinti smurto požymius, sureguliuoti tarp šalių esantį galių disbalansą, taikyti tinkamus mediacijos įrankius, kurie padėtų apsaugoti smurtą patyrusią auką ir sukurti palankią atmosferą ginčo šalims spręsti iškilusius ginčo klausimus.

3.2. Privalomosios mediacijos taikymo probleminiai aspektai, turintys neigiamą įtaką šio instituto funkcionavimui smurto artimoje aplinkoje kontekste

Iki šių dienų kai kurie kritikai smurtą artimoje aplinkoje vertina kaip kontraindikaciją privalomai mediacijai šeimos ginčiuose. Jungtinių tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto narė Dalios Leinartės teigimu, privalomos mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimas yra tolygus atvejui, kai smurtas namuose buvo traktuojamas išimtinai kaip privatus reikalas²³¹. Pagrindinis ir svarbus argumentas prieš mediacijos taikymą šeimos ginčiuose smurto atvejais yra, kaip ir minėta anksčiau, šalių jėgų disbalansas. Seimo narė Dovilė Šakalienė pabrėžė, kad privalomas mediacijos taikymas civiliniuose ginčiuose tais atvejais, kai vyko smurtas artimoje aplinkoje, prieštarauja mediacijos esmei, kadangi smurto artimoje aplinkoje atveju smurtautojas siekia kontroliuoti auką²³². 2021 m. spalio 6 d. Europos Parlamento rezoliucijoje dėl artimo partnerio smurto ir globos teisių poveikio moterims ir vaikams yra pažymėtas toks teiginys - „būtina užtikrinti, kad šeimos teisės bylose pirmiausia būtų atsižvelgiama į aukų saugumą ir apsaugą, ir kadangi alternatyvūs ginčų sprendimo mechanizmai, pvz., tarpininkavimas, neturėtų būti naudojami smurto prieš moteris ir vaikus bylose prieš teismo procesą ar jo metu, siekiant išvengti tolesnės žalos aukoms.“²³³ Iš minėtų teiginių, galima susidaryti poziciją, jog prievartinės

²³¹ Leinartė, *supra note*, 6.

²³² „Smurto artimoje aplinkoje atveju nebus taikoma privalomoji mediacija“, *supra note*, 10.

²³³ „2021 m. spalio 6 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl artimo partnerio smurto ir globos teisių poveikio moterims ir vaikams“, *Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 132*, 2022 m. kovo 24 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2022:132:FULL&from=LT>.

kontrolės padariniai, kaip bauginimas, izoliavimas, žeminimas, išnaudojimas ir dominavimo taktika prieš auką gali trukdyti priimti teisingą sprendimą mediacijos procese²³⁴ ir toks galios disbalansas tarp šalių gali sukelti pakartotinę viktimizaciją, nes smurtautojas gali bijoti prarasti galią ir kontrolę, kai auka išreiškia savo poziciją, todėl išlieka poreikis atkurti kontrolę per prievartą ne mediacijos procese. Tuo tarpu, auka, kuri yra priklausoma nuo kaltininko, negali būti visavertė mediacijos proceso dalyve, o tai lemia, kad šalis negalės pilnavertiškai dalyvauti derybose sudarant „kompromisinį“ susitarimą²³⁵. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teisme nagrinėjamoje byloje ieškovė kreipėsi į teismą su ieškiniu atsakovui dėl išlaikymo ir išlaikymo įsiskolinimo nepilnamečiui vaikui priteisimo bei gyvenamosios vietos nustatymo²³⁶. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad ieškovė nesilaikė įstatymų nustatytos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos, dėl to teismas ieškinį priimti atsisakė²³⁷. Vis dėlto ieškovė teigė, kad šeimoje patiria didžiulį psichologinį ir fizinį smurtą iš atsakovo pusės, tad pakvietus atsakovą į mediaciją, šeimoje tikrai nebūtų išvengta psichologinio smurto, dėl to ieškovei gali nebeužtekti psichologinių jėgų atlaikyti įtampą, bauginimus ir gąsdinimus bei tinkamai ginti nepilnamečio vaiko interesus²³⁸. Telšių apylinkės teismo Mažeikių rūmai 2020 m. sausio 28 d. nutartimi ieškovės ieškinį atsakovui atsisakė priimti, kadangi „kartu su ieškiniu teismui nebuvo pateikta įrodymų, kurie patvirtintų, kad ginčo šalys pasinaudojo privalomąja mediacija arba ieškovė inicijavo mediacijos procesą, tačiau nebuvo gautas kitos ginčo šalies sutikimas dėl mediacijos vykdymo“²³⁹. Ieškovė apskundė tokią nutartį, tačiau Šiaulių apygardos teismas Telšių apylinkės teismo Mažeikių rūmai 2020 m. sausio 28 d. nutartį paliko nepakeista.

Pažymėtina, kad privalomos mediacijos vykdymas šeimos bylose, kuriose egzistuoja reguliarūs, sisteminiai smurto atvejai, gali sukurti tam tikrą riziką ir pavojų aukai, kadangi, jei ginčo šalys iki šiol turi kontaktą, pavyzdžiui, kaip buvo minėta ankstesniame skyriuje, gyvena kartu bendruose namuose, tai tikėtina, kad auka negali išeiti iš smurto rato, dėl to nebus įmanoma neutralizuoti esančio galių disbalanso tarp šalių. Prievartiniai smurto veiksmai šeimoje tęsiasi ir mediacijos procese, kai smurtautojai taiko įvairias taktikas, siekdami sabotuoti sprendimo

²³⁴ Elaina Behounek ir Michelle Hughes Miller, „Negotiating Violence in Family Law Mediation“, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 14, 1 (2022): 73–95, <https://doi.org/10.1108/JACPR-02-2021-0582>.

²³⁵ Michailovič, *supra note*, 42: 36.

²³⁶ „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. kovo 9 d. nutartis civilinė byla Nr. e2S-239-372/2020“, eteismai, žiūrėta 2023 m. sausio 4 d., <https://eteismai.lt/byla/194309285363882/e2S-239-372/2020>.

²³⁷ *Ibid.*

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ *Ibid.*

priėmimo procesą: neatneša reikalingos medžiagos, nutyli reikalingą informaciją, nuosekliai neatvyksta į sesiją arba neatvyksta laiku, atsisako laikytis susitarimo arba nuolat prašo pakeisti ar koreguoti susitarimą²⁴⁰. Tam tikrais atvejais mediacijoje dalyvaujančių asmenų emocijos gali būti tokios didelės ir rimtos, kad šalys gali elgtis neracionaliai, nepaisant tarpininko įspėjimų. Ir nors mediacijos procese siekiama perduoti galimybę spręsti esantį ginčą pačioms ginčo šalims, vis dėlto smurto aukos gali būti nepajėgios pilnavertiškai dalyvauti mediacijoje: auka gali miglotai suvokti nagrinėjamų klausimų esmę ar priešingos šalies teikiamų pasiūlymų svorį, o konkretizuojant – auka negali pilnavertiškai apginti savo interesų arba patiriamą baimę, kad dalyvavimas tokio pobūdžio ginčo sprendime, gali išprovokuoti mušamąjį smurtauti ir po mediacijos sesijos²⁴¹. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas Stasys Šedbaras teigia, kad tam tikrose situacijose, kai yra smurto artimoje aplinkoje požymių, santykiai tarp šeimos narių yra labai įtempti ir privalomoji mediacija gali sukelti didesnę konfliktą tarp šalių²⁴², dėl to svarbu, jog mediatorius nustatytų ir įvertintų, koks smurto lygis yra pasiektas. Christa Pelican išskyrė tris galimas smurto artimoje aplinkoje kategorijas, kuriose pasireiškia skirtingas smurto sunkumas ir galimos pasekmės esamoje situacijoje²⁴³:

- Pirmoji kategorija - santykiai, kuriuose vyrauja abipusis smurtas, t. y., vienas iš partnerių, smurtauja, o priešingas partneris ginasi.
- Antroji kategorija - vienkartinis fizinio smurto atvejis, dažniausiai išprovokuotas konflikto, kai viena pusė nesugeba savęs suvaldyti ir panaudoja smurtą. Dažnai tokie smurto atvejai yra vienkartiniai, kaltininkas pripažįsta ir gailisi dėl sukurtos smurtinės situacijos.
- Trečioji kategorija - fizinis, psichologinis arba kita smurto rūšis, kuris naudojamas, kaip kontroliavimo būdas, siekiant dominuoti prieš auką.

Christa Pelikan teigia, kad pirmos ir antros kategorijos yra tinkamos mediacijos procesui, kadangi tame nėra jokios rizikos²⁴⁴. Tokiais atvejais, siekiant įvertinti esamo smurto lygį, įmanoma padaryti tik tuo atveju, jei mediatorius atlieka patikrinimą dar iki mediacijos pirminio susitikimo, pavyzdžiui, turint atskirus pokalbius su kiekviena iš šalių ar pateikus klausimyną, kuris atskleistų esamą situaciją. Patikra turi būti atliekama visais atvejais ir jei įmanoma, pokalbis turėtų būti

²⁴⁰ Glenda Lux ir Sandy Gill, „Identifying Coercive Control in Canadian Family Law: A Required Analysis in Determining the Best Interests of the Child“, *Family Court Review* 59, 4 (2021): 810–827, <https://doi.org/10.1111/fcre.12540>.

²⁴¹ Murphy ir Rubinson, *supra note*, 28:57.

²⁴² „Smurto artimoje aplinkoje atveju nebus taikoma privalomoji mediacija“, *supra note*, 10.

²⁴³ Pelikan, *supra note*, 26.

²⁴⁴ *Ibid.*

atliekamas privačioje, konfidencialioje aplinkoje. Jei nustatoma, kad smurto lygis yra itin aukštas, mediacijos procesas negali būti tęsiamas, nesukeliant dar didesnio pavojaus aukai.

Kaip minėta anksčiau, pasitaiko mediatorių, kuriems kyla sunkumų aptikti smurtą šeimoje, kas gali būti kliūtis priimant tinkamą ginčo sprendimą, kadangi, tokios aplinkybės nežinojimas galimai turi įtakos aukos pozicijai dėl vienu ar kitu klausimų. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijose dėl mediacijos šeimos bylose taip pat nurodyta, kad tarpininkas turėtų atkreipti ypatingą dėmesį į tai, ar smurtas tarp šalių įvyko praeityje ar gali pasireikšti ateityje, ir į tai, kokį poveikį tai gali turėti šalių derybinėms pozicijoms, bei apsvarstyti, ar tokiomis aplinkybėmis tarpininkavimo procesas yra tikrai tinkamas²⁴⁵. Privalomosios mediacijos Ex post vertinimo ataskaitos 1 priede yra pateikti atlikto kokybinio tyrimo duomenys apie apklaustus privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesų dalyvius, kuriems buvo paskirtas mediatorius. Kai kurie respondentai nurodė, kad mediatoriaus kompetencija buvo silpna, matėsi patirties stoka, klaidos ar dalijimasis savo nuomone, taip pat dažnai pasitaikė, kad mediatorius buvo šališkas, nesugebėjo įvertinti situacijos, suorganizuoti tinkamą mediacijos sesiją, kadangi teko susitikti su kita šalimi, kas kėlė įtampą, ypač sudėtinga susitikti su smurtavusiu jų atžvilgiu partneriu²⁴⁶. Pažymėta ir tai, kad buvo minimi atvejai, kai mediatoriai nesuvaldė proceso, buvo nukrypstama nuo esminių klausimų, mediatorius neturėjo plano ar nestabdė įžeidinėjimų, pasitaikė mediatoriaus spaudimo ar perteklinių asmeninių klausimų uždavinėjimo, ar konfidencialumo pažeidimų, bei vaiko įtraukimo į tėvų ginčą²⁴⁷. JAV 2018 m. atliktame vaikų apsaugos tarpininkavimo programos apžvalgoje dalyviai pranešė apie neigiamą mediacijos patirtį, kai mediatorius buvo pasyvus arba nesikišo, kai diskusijos įsivyravo į agresiją²⁴⁸. Visos šios minėtos mediatoriaus veiksmų spragos parodo mediatoriaus kompetencijos trūkumą, ypatingai dirbant su smurtą artimoje aplinkoje išgyvenusiomis šeimomis. Anksčiau buvo paminėta, kad aukštų reikalavimų mediatoriams, dirbantiems su šeimos bylomis, nebuvimas daro įtaką tokios mediacijos kokybei ir funkcionavimui. Ganėtinai tikslinga pabrėžti, jog minėtų sąlygų nebuvimas

²⁴⁵ „Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member States on family mediation (Adopted by the Committee of Ministers on 21 January 1998 at the 616th meeting of the Ministers' Deputies)“, *supra note*, 200.

²⁴⁶ „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaitos 1 priedas“, *supra note*, 11.

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ Emma Retter, Catrin Wallace ir Judith Masson, *The impact of child protection mediation in public law proceedings on outcomes for children and families*, (London: Nuffield Family Justice Observatory, 2020), 22, https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/136207/1/child%20protection%20mediation_evidence%20review.pdf.

gali sukelti kartu ir nepataisomą žalą smurtą patyrusiai aukai, ypač bylinėjančioms šalims, kurios neturi advokato, kuris gintų savo kliento interesus.

Tam, kad privalomasis mediacijos procesas tinkamai funkcionuotų šeimos ginčiuose esant smurto apraiškoms, būtinas tinkamas valstybės finansavimas. Lietuvoje, privalomosios mediacijos paslaugos, kurių kaina padengiama iš valstybės biudžeto, gali būti teikiamos iki keturių valandų trukmės. Tai reiškia, kad valstybė finansuoja tik iki keturių valandų trukmės mediacijos sesijas, leisdama šalims išbandyti šią galimybę. Viršijus minėtą valandų skaičių, ginčo šalys gali tęsti mediaciją savo sąskaita.²⁴⁹ Ex post vertinimo ataskaitoje mediatorių kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad dažniausiai ginčo šalys nesutinka tęsti mediacijos privačiai, pasibaigus valstybės finansuojamam laikui²⁵⁰. Mediatorė Odeta Intė pažymėjo, kad šeimos bylose nėra vien ieškoma teisinio ginčo sprendimo. Krizinėje situacijoje atsidūrusių šeimos narių santykiams būtinas atstatymas, nes šalys ateina į mediaciją su skausmingomis patirtimis, su stipriomis emocijomis ir su prarastu pasitikėjimu, o tai suponuoja, kad keturių valandų mediacijos sesija yra tikrai per trumpas laikas bandyti užmegzti pasitikėjimą ar rasti bendrą sprendimo būdą²⁵¹. Tokio teisinio reguliavimo spragos įrodo, kad privalomos mediacijos taikymas šeimos bylose esant smurto atvejui turi turėti tinkamą valstybės finansavimą, kadangi net jei mediatorius turi aukštą kvalifikaciją dirbti su tokio specifinio pobūdžio ginčais, tačiau tokių įgūdžių panaudojimui yra reikalingas laikas - įvertinti situaciją, pasirinkti tinkamą strategijos būdą, kuris padėtų tokioms specifinėms šalims rasti primintinus sprendimus, todėl tai turi reikšmės sėkmei, proceso kokybei. Jei mediacijos sesijų laikas yra per mažas, tai gali net paaštrinti šalių emocijas ir norą nutraukti patį procesą.

Kritikai išryškino dar kelis probleminius aspektus, privalomosios mediacijos vykdymui šeimos bylose esant smurto atvejui. Pavyzdžiui, Seimo narys Linas Slušnys nurodė, kad mediacijos principai yra šalių lygiateisiškumas, sąžiningumas, savanoriškumas, tačiau šalis, kuri patiria smurtą, yra labiau verčiama naudotis privaloma mediacija, kas prieštarauja savanoriškumui²⁵². Ex post vertinimo ataskaitoje nurodyta, kad dalis dalyvaujančių teisėjų vertinimu prievartinis taikinimas gali turėti neigiamą poveikį smurto artimoje aplinkoje aukai, nes

²⁴⁹ „Privalomoji mediacija“, *supra note*, 3.

²⁵⁰ „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaitos 1 priedas“, *supra note*, 11.

²⁵¹ Odeta Intė, „Privalomos mediacijos situacija mediatoriaus akimis“, mokslinėje - praktinėje konferencijoje Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas mediacijos plėtrai, 2022 m. vasario 4 d., <https://www.youtube.com/watch?v=TijuEizXvXA>.

²⁵² „Smurto artimoje aplinkoje atveju nebus taikoma privalomoji mediacija“, *supra note*, 10.

tiek tariamo, tiek ir tikro smurto santykiuose elementas rodo aukštą šalių konfliktiškumą, susipriešinimą, o tai mažina tokio atvejo tinkamumą mediacijai²⁵³. Kai kurių informantų advokatų nuomone, privalomos mediacijos įvedimas apsunkino šeimos ginčų sprendimo procesą, nes ginčo šalims jis juntamai išsitęsė, prisidėjo papildomas, ilgesnis ir daugiau pastangų reikalaujantis etapas, nors ir iki privalomos mediacijos atsiradimo bandydavo šeimos ginčus spręsti bendru šalių sutarimu²⁵⁴.

Apibendrinant šį skyrių, matyti, kad pasitvirtino ir papildomai išryškėjo kai kurios praktinės problemos: išteklių trūkumas privalomosios mediacijos instituto funkcionavimui skiriant per mažą finansuojamą valandų skaičių sprendžiant šeimos ginčus. Be to, nagrinėjant tokio pobūdžio ginčus, galimas stiprus šalių susipriešinimas, kuris sukurtų galių disbalansą, ko pasėkoje, tokio reiškinių neutralizavimas yra neįmanomas mediacijos būdu ir galimai sukeltų nepataisomas pasekmes. Svarbu pažymėti ir tai, kad privalomosios mediacijos taikymas specifiniuose šeimos ginčiuose smurto kontekste gali sukelti neigiamus šio proceso rezultatus, jei mediatorius neturi tinkamos kvalifikacijos aptikti smurtą šeimoje, kas galimai lemtų netinkamai priimtą tarp ginčo šalių sprendimą, kadangi tokios aplinkybės nežinojimas galimai turi įtakos aukos pozicijai dėl vieno ar kitų klausimų. Tačiau privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose smurto artimoje kontekste turi taip pat savų ypatumų, kurie leidžia manyti, jog tam tikrais atvejais, šio instituto funkcionavimas sukurtu teigiamų rezultatų teisinėje sistemoje: procesas gali būti unikaliam pritaikytas individualiems poreikiams, tinkamai parengus tarpininką, galios disbalansas gali būti kontroliuojamas veiksmingiau nei taikant rungimosi modelį teismuose, mediacijoje priimtas susitarimas padeda pasiekti ilgalaikę sėkmę ir ateityje.

²⁵³ „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaitos 1 priedas“, *supra note*, 11.

²⁵⁴ *Ibid.*

4. PRIVALOMOSIOS MEDIACIJOS TAIKYMO ŠEIMOS GINČUOSE, TARP GINČO ŠALIŲ BUVUS SMURTUI, EMPIRINIS TYRIMAS

Magistro baigiamojo darbo tikslas yra ištirti privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose galimybes ir probleminius aspektus, esant smurto artimoje aplinkoje požymiams. Šiame skyriuje, siekiant surinkti tyrimui reikšmingą informaciją, buvo pasirinkta atlikti pusiau struktūrizuotą interviu su privalomą mediaciją šeimos ginčiuose vykdančiais mediatoriais ir SKPC atstovais. Empiriniu tyrimu yra siekiama palyginti gautus atsakymus tarp skirtingų subjektų, turinčių sąsajų su smurto artimoje aplinkoje elementais, taip pat siekiama ištirti ir atskleisti privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste poreikį, galimybes, privalumus ir trūkumus.

4.1. Tyrimo metodologija

Išanalizavus teisės doktriną, nacionalinių teismų ir užsienio šalių taikomą praktiką bei teisės aktus, reglamentuojančius privalomą mediaciją, šio instituto taikymo ypatumus bei galimybes ir iššūkius taikant šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje atvejui, atliekant empirinį tyrimą buvo parengta tyrimo metodologija.

Empirinio tyrimo tikslas – ištirti mediatorių ir SKPC atstovų požiūrį į privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste, galimybes, privalumus probleminius aspektus.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti tam tikrų subjektų išgyvenimus ir trauminius aspektus, kurie patyrė galimą smurtą artimoje aplinkoje.
2. Atskleisti privalomosios mediacijos paslaugas teikiančių mediatorių ir SKPC atstovų požiūrį dėl privalomosios mediacijos instituto plėtros poreikio šeimos ginčiuose tarp smurto artimoje aplinkoje subjektų Lietuvoje.
3. Išanalizuoti privalomosios mediacijos paslaugas teikiančių mediatorių ir SKPC atstovų iškeltus privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atvejui privalumus, trūkumus bei jas sąlygojančias priežastis.

Tyrimo objektas - privalomosios mediacijos taikymo galimybės šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje požymiams.

Tyrimo metodas ir pagrindimas. Siekiant įgyvendinti empirinio tyrimo tikslą ir suformuluotus uždavinius, buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – atliktas pusiau struktūrizuotas interviu, kuriame numatyti konkretūs klausimai ir iš anksto apgalvota jų pateikimo seka, siekiant gauti laisvai atsakymus, neapsiribojant griežtu formalumu. Tiriamasis interviu apibrėžiamas kaip tyrėjo inicijuotas dviejų asmenų pokalbis, kurio tikslas yra gauti tyrimo uždaviniams informaciją²⁵⁵. Lietuvos sociologijos mokslininkų vertimu, interviu metodas yra itin efektyvus kokybinių duomenų rinkimo metodas, kadangi tai padeda gauti išsamesnę informaciją, išsiaiškinti niansus, sužinoti respondento žinių gilumą²⁵⁶. Minėto tyrimo pagalba respondentai galėjo laisvai išreikšti savo nuomonę, idėjas ir mintis bei išsakyti viską, kas jų atžvilgiu buvo aktualu.

Šiuo atveju tyrimo metodu buvo siekiama nustatyti mediatorių patirtis vykdant mediaciją šeimos ginčiuose ir susidūrus su smurto artimoje aplinkoje atvejais, taip pat išsiaiškinti, ar minėtu atveju mediatoriai sugeba atpažinti ir tinkamai organizuoti mediacijos procesą. Apklausiant SPKC atstovus buvo siekiama išsiaiškinti smurto artimoje aplinkoje aukų patiriamus rizikos veiksnius, išgyvenimus, taip pat bandant nustatyti, kokie būdai padeda atpažinti smurto atvejus ir kokie veiksmai galimai užtikrintų aukos saugumą mediacijos procese. Šio empirinio tyrimo metodas taip pat padės išsiaiškinti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje galimo funkcionavimo privalumus ir trūkumus, bei apžvelgus į atlikto tyrimo rezultatus, identifikuoti tam tikrus galimus pasiūlymus dėl privalomosios mediacijos instituto plėtojimo šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje atveju.

Tiriamieji. Pusiau struktūruoto interviu metu atsakymus pateikė 9 mediatoriai, kurie teikia/teikė privalomosios mediacijos paslaugas ir 6 specializuotos kompleksinės pagalbos atstovai, dirbantys įvairiose Lietuvos miestuose. Mediatoriai buvo atrinkti iš Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašo, kuris pateiktas informacinėje sistemoje Teisis.lt²⁵⁷. SKPC atstovai buvo atrinkti iš tinklalapio²⁵⁸, kuriame pateiki bendri kiekvienos Lietuvos savivaldybės, kurioje veikia SPKC

²⁵⁵ Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir tyrimai*, (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016), 128.

²⁵⁶ *Ibid*, 123-130.

²⁵⁷ „Mediatoriai“, Teisis. Teisinė pagalba ir mediacija, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://teisis.lt/external/mediator/list?filter=%7B%22page%22%3A1%2C%22pageSize%22%3A10%2C%22searchSpecialisationChildren%22%3Atrue%2C%22orderBy%22%3A%22surname%22%2C%22sortingOrder%22%3A%22asc%22%2C%22resourceStatusEnumList%22%3A%5B%22ACTIVE%22%2C%22BLOCKED%22%5D.%22mediatorTypeList%22%3A%5B%22null%22%5D%7D>.

²⁵⁸ „Patiri artimo žmogaus smurtą?“, Specializuotos kompleksinės pagalbos centras, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/kontaktai/>.

organizacijos, kontaktai. Siekiant užmegzti pirmąjį ryšį su pasirinktais respondentais, buvo išsiunčiami elektroniniai laišku su trumpu šio darbo temos ir tikslų pristatymu bei prašymas nuotoliniu būdu susitikti ir atsakyti į tyrimo klausimus. Respondentai sutikimą dėl interviu atsiųsdavo el. laišku. Visos interviu apklausos buvo organizuojamos nuotoliniu būdu per „Zoom“ platformą.

Empirinio tyrimo organizavimas. 2023 m. vasario - kovo mėnesiais buvo suformuluoti informantų interviu klausimai, orientuoti į iškelto tikslus ir uždavinius. Interviu klausimyną sudarė apie 15 - 22 klausimai. Klausimų skaičius svyruoja, atsižvelgiant į situaciją ir į ekspertų pateiktą informaciją. Tyrimas buvo vedamas neįtakojant respondentų, t. y., tyrėjas išliko neutralus, o prireikus klausimų esmę paaiškino detalčiau. Taip pat tyrėjas, atsižvelgdamas į esamą situaciją, uždavė tikslingesnius klausimus.

Tiriamasis laikotarpis vyko nuo 2023 m. kovo 10 d. iki 2023 m. balandžio 6 d. Kai kuriems tyrimo respondentams, kurie pateikė tokį prašymą, buvo prieš interviu elektroniniu paštu išsiųstas klausimynas. Visi tyrimo metu atlikti interviu buvo įrašyti diktofonu, o vėliau transkribuoti. Interviu vidutiniškai trukdavo nuo 40 min. iki 1 val. 40 min. Tyrimo metu gauti atsakymai buvo išanalizuoti, apdoroti, apibendrinti ir sistemiškai pateikti.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi visų būtinų tyrimo etikos standartų. Visų pirma, respondentai buvo supažindinami su atliekamu tyrimu, jo tikslu ir uždaviniais. Tuomet buvo prašoma sutikimo dalyvauti atliekamame tyrime. Tokiu būdu buvo užtikrinamas vienas iš svarbiausių tyrimo etikos principų – galimybė atsisakyti dalyvauti atliekamame tyrime. Respondentams buvo suteikta laisvė apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime, nebuvo daromas spaudimas, tyrime dalyvavo tik tie respondentai, kurie davė žodinius / rašytinius sutikimus. Taip pat buvo atsakyta į iškilusius klausimus apie planuojamą interviu trukmę, duomenų panaudojimą. Buvo akcentuojama, kad tyrimo metu gauti duomenys bus naudojami tik mokslo tikslais. Atliekant tyrimą buvo laikomasi geranoriškumo ir teisingumo principų, taip pat laikomasi etikos taisyklių. Tyrimo metu nebuvo prašomi atskleisti jokios asmeninės/slaptos informacijos, buvo renkami tik šiam tyrimui aktualūs duomenys.

4.2. Tyrimo rezultatai

4.2.1. Pusiau struktūruotas interviu su privalomosios mediacijos paslaugas teikiančiais mediatoriais

Atliekant kokybinį tyrimą buvo organizuojamas interviu su 9 Lietuvoje dirbančiais mediatoriais, kurie turėjo praktinių situacijų vykdant mediaciją šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atvejais. Kaip minėta anksčiau, interviu dalyviams buvo užduota apie 22 klausimus (žr. 1 priedą).

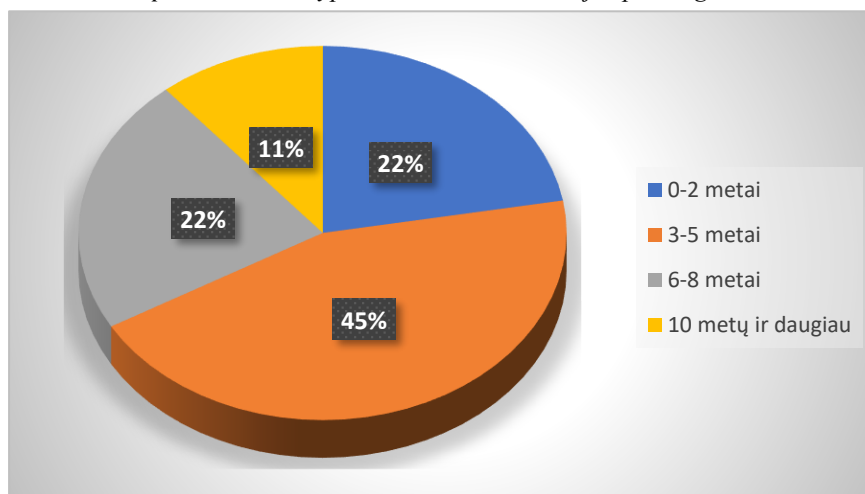
Siekiant atskirti ekspertus, nurodomi jų kodai:

- Mediatorius Nr. 1 - [1 respondentas];
- Mediatorius Nr. 2 - [2 respondentas];
- Mediatorius Nr. 3 - [3 respondentas];
- Mediatorius Nr. 4 - [4 respondentas];
- Mediatorius Nr. 5 - [5 respondentas];
- Mediatorius Nr. 6 - [6 respondentas];
- Mediatorius Nr. 7 - [7 respondentas];
- Mediatorius Nr. 8 - [8 respondentas];
- Mediatorius Nr. 9 - [9 respondentas].

Respondentų charakteristika ir mediacijos paslaugų teikimo laikotarpis. Visų tyrime dalyvavusių respondentų išsilavinimas – aukštasis universitetinis. Didžioji dalis dalyvavusių respondentų yra teisininkai, du respondentai yra pabaigę socialinių mokslų studijas (edukologija, psichologija), vienas respondentas yra baigęs sveikatos mokslus ir du respondentai yra pabaigę vadybos ir verslo studijų programą.

Vienas respondentas turi 1 metų patirtį mediacijos srityje, vienas respondentai turi 2 metų patirtį, du respondentai turi 3 metų patirtį, du respondentas turi 5 metų patirtį, du respondentai turi 7 metų patirtį ir vienas respondentas teikia jau 10 metų mediacijos paslaugas. (žr. 2 pav.).

2 pav. Mediatorių patirtis teikiant mediacijos paslaugas

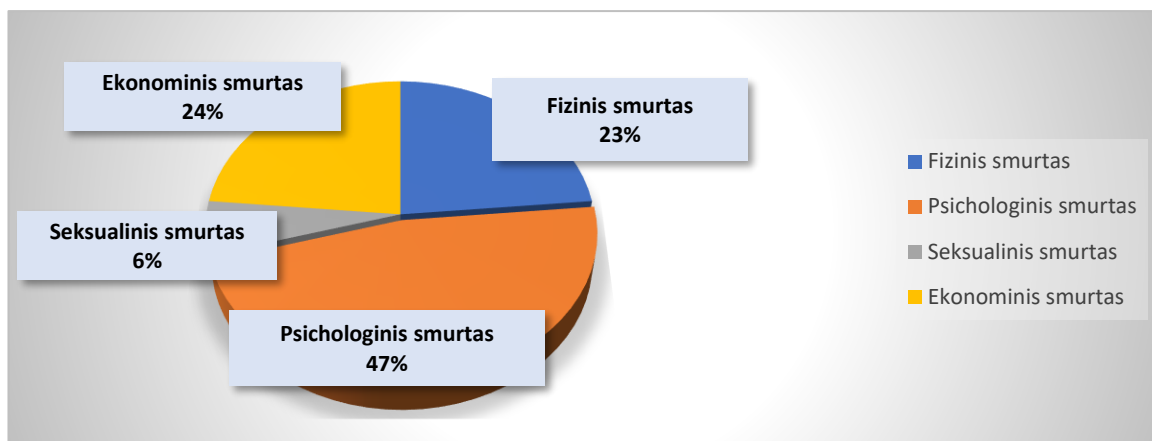

Mediatorių kvalifikacija, susijusi su smurtinio elgesio apraiškomis, požymiais, dinamika bei mediacijos vykdymu šeimos ginčiuose. Didžioji dalis mediatorių yra baigę mokymus, susijusius su smurto atvejais. Trys respondentai paminėjo, kad yra išklaušę 2 dienų 20 ak. val. trukmės specializuotus mokymus – „Mediacija šeimos ginče, esant smurto artimoje aplinkoje požymiams“, kuriuos organizavo Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Taip pat tyrime nurodė mokymus, susijusius su praktinėmis užduotimis, pvz., kokie metodai padeda atpažinti galimo smurto atvejus šeimos ginčiuose. Vienas ekspertas paminėjo, kad yra baigęs su šeimos ginčiais susijusius mokymus Ukrainoje. Trys respondentai nurodė, kad mokymų nėra pabaigę, kurie būtent būtų susiję su mediacijos vykdymu šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atvejais, tačiau tam tikra darbo patirtis ir studijos aukštosiose mokyklose padėjo įgyti reikalingas žinias, susijusias su minėtais specifiniais ginčiais. Vienas iš apklausiamų dalyvių nurodė, kad per savo, kaip mediatoriaus darbo praktikos metus, yra baigęs daug mokymų, kurie susiję su smurtu, taip pat yra apmokytas, kaip vykdyti smurtinį elgesį keičiančią programą. Dar vienas tyrimo dalyvis nurodė, kad yra išklaušęs 40 val. mokymus apie mediaciją, kur buvo paliečiamos temos, susijusios su būtent šeimos ginčiais, esant smurto artimoje aplinkoje atvejui.

Mediatorių patirtis teikiant mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atvejais. Septyni mediatoriai nurodė, kad teko susidurti su tokiais specifiniais šeimos ginčiais, kuriuose yra smurto apraiškų, tačiau jų praktikoje tai nėra dažnas atvejis. Du respondentai nurodė, kad jų praktikoje šeimos ginčiuose smurtas yra dažnai pasitaikantis reiškinys, kadangi vienas iš respondentų dirba Lietuvos Respublikos probacijos tarnyboje, dėl to yra labai didelė asmenų grupė, kurie nukreipiami dėl smurto artimoje aplinkoje. Kitas mediatorius nurodė, kad teikia nemokamą kompleksinę pagalbą šeimoms ir viena iš paslaugų yra būtent mediacija, todėl tenka dažnai susidurti su tokio pobūdžio ginčiais.

Dažniausia smurto rūšis, su kuria mediatorius susiduria teikiant mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose. Aštuoni respondentai nurodė, kad jų vykdomose mediacijos praktikose pasitaiko dažniausia psichologinio smurto rūšimi. Keturi respondentai nurodė, kad dažniausia pasitaiko ir fizinio smurto rūšis. Keturi mediatoriai nurodė, kad pasitaiko, bet ne dažnai, ekonominio smurto rūšis. Seksualinio smurto rūšies nėra nurodęs nei vienas mediatorius, konkrečiai, tačiau tam tikros aplinkybės galimai leistų teigti, kad buvo tokio pobūdžio smurtas panaudotas. (žr. 3 pav.).

3 pav. Mediatorių susidūrimas su smurto rūšimis teikiant mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose

Respondentų požiūris į 2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojusią Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto pataisą, kuria buvo nustatyta išimtis, numatanti galimybę netaikyti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose, jeigu kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas. Keturi respondentai nurodė, kad Mediacijos įstatymo pataisa dėl privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju yra teisinga. Vienas iš paminėtų respondentų tokią poziciją argumentavo tuo, kad privalomai tokių specifinių ginčų medijuoti nereikėtų, kadangi mediacijoje abi šalys turi būti pasiruošusios, t. y., auka netampa pasiruošusi tokiam procesui, kai įtvirtinama į sistemą šaliai pareiga privalomai inicijuoti mediacijos procesą, dėl to dabartinė Mediacijos įstatymo numatyta išimtis yra tinkama, taip šalys sąmoningai ir noriai sutinka dalyvauti mediacijoje, net ir esant jų šeimoje smurto apraiškų. Kitas respondentas nurodė, kad tokia įsigaliojusi išimtis Mediacijos įstatyme yra vertinama taip pat teigiamai, kadangi smurtiniai atvejai yra itin sudėtingi ir jautrūs, daugumoje pasaulio šalių tokiais atvejais mediacija yra nevykdoma, dabartinis įstatymas sukuria galimybę aukai rinktis, neužkertant teisę pasinaudoti privalomosios mediacijos paslauga, jei auka jaučiasi tvirtai, drąsiai ir nori dalyvauti mediacijoje. Dar vienas respondentas taip pat vertino teigiamai, kadangi po minėto įstatymo pataisos įsigaliojimo, SKPC turi galimybę išrašyti pažymą, jog nukentėjusiam nuo smurto asmeniui yra teikiamos kompleksinės pagalbos paslaugos ir rekomenduoti atsisakyti taikyti neteisminės privalomosios mediacijos procesą. Minėtas respondentas pabrėžė ir tai, kad tokia SKPC pažyma išrašoma tada, kai psichologė, įvertinusi situaciją, ir ją aptarusi kartu su smurto artimoje aplinkoje auka, identifikuoja tam tikras rizikas, kas padeda išvengti net pakartotinės viktimizacijos. Kitas respondentas atkreipė dėmesį, kad tokia įstatymo pataisa užtikrina šalių apsaugą ir mediatorius gali tinkamai atlikti savo funkcijas, kadangi tokiose

situacijoje yra daug šalutinių dalykų ir tai priverčia mediatorių teikti ir psichologo paslaugas, kas neleidžia atlikti tikrojo mediatoriaus darbo. Taip pat tyrimo dalyvio atžvilgiu, privalomumas iškelia daug įvairių rizikų, viena iš jų - šalių nelygiateisiškumas. Tyrime dalyvavęs respondentas pažymėjo, kad minėta Mediacijos įstatymo įsigaliojusi pataisa iš dalies yra teisinga, nes vykdyti mediacijos procesą ir spręsti tam tikrus net smurtinius klausimus ir priežastis tikrai negalima, nes smurtas yra nuskalstama veikia ir už smurtą yra baudžiama. Bet jei yra taikoma privaloma mediacija, kuomet smurto stiprumas yra žemas, pvz., pastūmimas, tokiu atveju įstatymo išimtis nėra reikalinga.

Visgi, keturi respondentai nurodė, kad minėta Mediacijos įstatymo pataisa nebuvo būtina. Pažymėjo, jog visada reikia bandyti tartis ir net praktikoje pasitaiko tokių atvejų, kuomet auka, nors ir patyrė smurtą, bet pasiekia sau tinkamo susitarimo. Kitas ekspertas taip pat nurodė, kad neturėtų būti tokio draudimo, nes smurtas smurtui yra nelygus ir tokia įstatymo pataisa neturėtų leisti suprasti, jog privaloma mediacija nėra galima. Argumentuojama tuo, kad šalys po skyrybų turi dėl vaikų nuolat kontaktuoti, o tie konfliktai yra užprogramuoti ateityje. Privalomumas - tai nėra toks procesas, kad asmuo privalo dalyvauti, tačiau privalomumas turėtų būti suprantamas, kaip atėjimas į pirminį susitikimą su mediatoriumi. Dar vienas ekspertas paminėjo, kad mediacija yra savanoriškas pasirinkimas, nepriklausomai nuo to ar tas smurtas yra ar nėra, nes tai šalių pasirinkimas, todėl toks procesas gal net yra geriau, nei kad tokios šalys susitinka teisme, kadangi dabartiniame mediacijos procese yra mediacijos įrankiai, kurie padeda auką apsaugoti ir net geriau apsaugoti, negu teismo posėdyje, kuriame šalys susitinka „akis į akį“ ir yra priešingose „barikadų pusėse“.

Paskutinis respondentas nurodė, kad kiekviena situacija yra labai individuali, tačiau šiuose smurtiniuose „reikaluose“ turėtų dalyvauti advokatai, taip pat tokia mediacija galėtų būti, kaip tarpinis susitarimas. Pažymėjo ir tai, kad kartais tam tikros smurtinės situacijos nėra tokios baisios, nes nėra aišku kiek iš tikrųjų yra to smurto. Iš praktinės pusės pažymėjo, kad tikrai pasitaiko tokių asmenų, kurie linkę dirbti mediacijos procese ir pasinaudoti psichologo teikiama paslauga, bet ne su tuo tikslu, jog išsaugoti šeimą, tačiau bent pabandyti išspręsti keliamus ginčytinus klausimus žvelgiant į ateitį.

Mediatorių patirtis su atvejais, kuomet smurtą patyrusi auka, mediacijos metu sužinojusi, jog privalomoji mediacija nėra būtina smurto artimoje aplinkoje kontekste, sutinka toliau savanoriškai tęsti dalyvavimą mediacijos procese. Penki respondentai nurodė, kad jų praktikoje yra pasitaikę tokių atvejų, kai mediacijos procese šalis, supažindinta su privalomosios mediacijos taikymo sąlygomis, tačiau lieka toliau mediacijos procese. Keturi respondentai nurodė, kad tokios

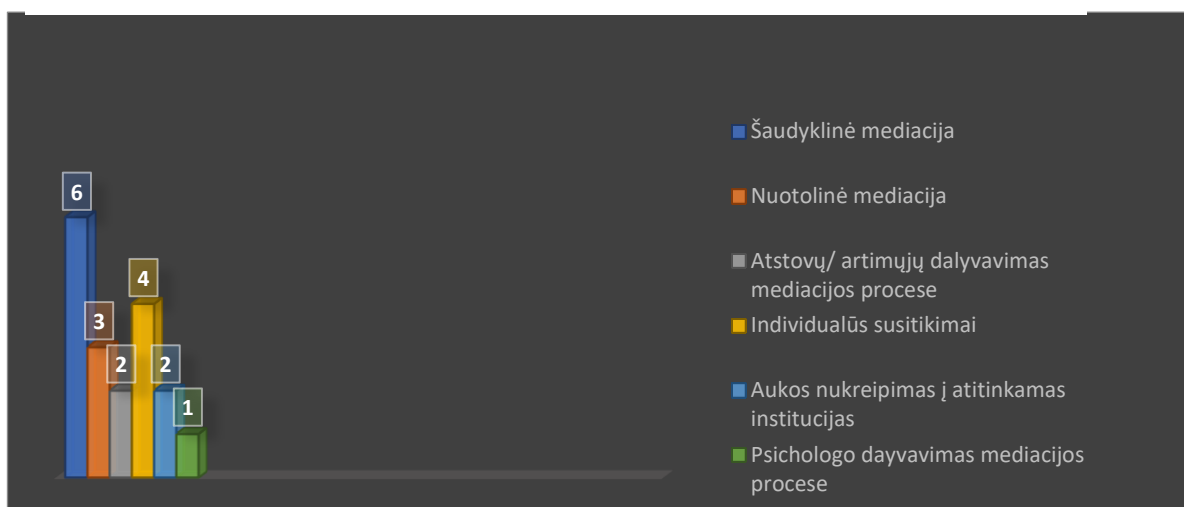
praktikos jų taikomojo mediacijoje nepasitaikė. Dauguma respondentų nuomonė sutapo, kad tokį aukos pasirinkimą lemia tai, kad šalys nori paprastesnio proceso, kuriame mažiau patiriama įtampas. Taip pat kai kurie nurodė, kad tokį pasirinkimą lemia noras turėti greitesnį procesą, taip išspręsti šeimos bylose keliamus ginčytinus klausimus. Taip pat pasirinkimą likti mediacijos procese lemia ir ekonominiai resursai, nes silpnesnė šalis, kuri neturi galimybės pasisamdyti advokato arba negali skirti tiek laiko teisminiam procesui, turi įvertinti savo ekonomines galimybes kreipiantis į teismą. Be to, tyrime buvo nurodyta, kad šalis nusprendžia likti mediacijos procese, kuomet yra girdėjęs geras patirtis iš aplinkos, kurie pasinaudojo mediacijos paslauga. Tyrime buvo iškeliami dar viena priežastis, t. y., kuomet žmogus yra mažiau išsilavinęs ir kai patenka į tam tikras įstaigas, kurios teikia prevencinę pagalbą, tuomet pasikliauna specialistų rekomendacijomis, t. y., gauna edukacinio švietimo daugiau, turi tam tikrą prevencinę pagalbą teikiančių specialistų palaikymą, dėl to ryžtasi pasinaudoti privalomosios mediacijos paslauga. Vienas iš respondentų nurodė ir neigiamą priežastį - kad šalis tokį procesą pasirenka, kaip galimybę vilkinti visą eigą, siekiant gauti tam tikrus dokumentus, susirinkti tam tikrus priešingos šalies argumentus, informaciją ir pan.

Smurto fakto identifikavimas mediacijos metu. Trys respondentai teigė, kad jų praktikoje dažniausia pasitaiko, jog pati šalis pasako, kad šeimoje yra buvę smurto ir trys respondentai nurodė, kad pasitaiko atvejų, kuomet auka pasako, bet ir tokių atvejų, kai reikia organizuoti individualius susitikimus, jog išsiaiškinti, kas lemia aukos neįprastą elgesį (Pavyzdžiui, „auka su viskuo sutinka arba nusileidžia visais mediacijos metu keliamais klausimais priešingai šaliai, taip pat „neatstovi“ savo pozicijos, nors galėtų „atstovėti“ arba kuomet abi šalys kaltina vienas kitą dėl smurtinių atvejų“ [9 respondentas]). Du respondentai teigė, kad dažnai pasitaiko atvejų, kai tenka atpažinti smurto požymius iš kūno kalbos – „Šaliai pasakojant apie pastarųjų dienų įvykius aiškiai supratau, kad ji patiria psichologinį smurtą, jaučia baimę (buvo dirbama netiesiogine mediacijos forma). Šalis pati pasitraukė iš mediacijos proceso. Turėjau ir anksčiau įtarimų, kad šiuo atveju vyksta psichologinis smurtas, tačiau tai nėra lengva nustatyti ir įrodyti“ [5 respondentas]. Kito tyrime dalyvaujančio eksperto pasidalinta patirtis – „Taip pat, kai tėtis yra griežtas, matosi iš elgesio, kad jo vengia ir kai tėtis padavė ranką vaikui, tai matosi to vaiko emocinės kalbos pakitimas. Mamos jis irgi nepriėmė, tėčio bijo, nes griežtas, o mamos, nes tikėtina naudoja psichologinį spaudimą“ [8 respondentas]. Vienas iš respondentų nurodė, kad apie galimą smurtą informuoja vienos iš šalių atstovas (advokatas), susisiekęs su mediatoriumi prieš mediacijos sesiją.

Mediatorių taikomos saugumo priemonės, kurios padeda užtikrinti aukos, nukentėjusios nuo galimai smurto artimoje atvejo, apsaugą mediacijos procese. Visi tyrimo respondentai

nurodė, kad tam tikros priemonės yra taikomos jų vykdomojoje mediacijos procese. Žvelgiant į diagramą (žr. 4 pav.) matyti, kad labiausia dominuojanti saugumo priemonė yra perėjimas į šaudyklinę mediacijos formą, kurios metu šalys neturi tiesioginio kontakto, tačiau bendrauja per mediatorių. Vienas iš respondentų tokią saugumo priemonę pagrindė tuo, kad praktikoje šaudyklinėje mediacijoje nėra tokių aukštų emocijų, šalys yra skirtingose patalpose, todėl turi galimybę nurinti išgirdę tam tikrą priešingos šalies teiginį. Taip pat iš diagramos matyti, kad mediatoriai savo praktikoje taiko ir individualius parengiamuosius susitikimus. Respondentai argumentavo tuo, kad minėtos priemonės taikymo tikslas yra susirinkti informaciją ir įvertinti ar mediacijos procesas, esant smurto artimoje aplinkoje atvejui, gali vykti. Mediatoriai nevensia taikyti ir nuotolinės mediacijos, kadangi taip šalys jaučiasi saugiau. Kai kurie tyrimo dalyviai nurodė ir tokias galimybes, kuomet auka, patyrusi smurtą artimoje aplinkoje, yra nukreipiama į atitinkamas institucijas ar pagalbos centrus – vienas iš pavyzdžių, kai mediatorius nukreipė auką į krizių centrą ir po tam tikro laiko, šalis grįžo į mediacijos procesą, tačiau tinkamai sugebanti palaikyti savo poziciją. Nevengiama nukentėjusiam asmeniui nuo smurto artimoje aplinkoje rekomenduoti kreiptis į SKPC ir įsivertinti su specializuotą pagalbą teikiančia psichologe ar yra galimybė tęsti mediaciją ar ne. Pasak vieno tyrimo dalyvio, visada svarbu pasiūlyti galimybę dalyvauti mediacijos procese su jos artimais asmenimis arba pasinaudoti advokato paslauga. Tokia saugumo priemonė, apart mediatoriaus, garantuoja tam tikrą saugumo pojūtį aukai. Vis dėlto pasitaikė ir tokių teiginių, jog tenka susidurti, kai advokatas daugiau kalbėjo, nei šalis ir viena iš šalių parašė asmeniškai mediatoriui dėl galimybės privačiai, t. y., be advokatų, susitikti, nes jie norėjo susitarti taikiai mediacijos būdu.

4 pav. Mediatorių taikomos saugumo priemonės mediacijos procese, susidūrus šeimos ginčiuose su smurtu artimoje aplinkoje.

Mediatorių išreikšta pozicija, kas galimai lemia, kad smurtą šeimoje ne visada atpažįsta patys mediatoriai, o jei ir jį atpažįsta, ne visada imasi atitinkamų veiksmų, kuriais siekiama sukurti ar išsaugoti aukos saugumą. Penki respondentai nurodė, kad galimai tai yra mediatoriaus kompetencijos stoka, t. y., trūksta specifinių žinių, kaip atpažinti smurtą, kaip elgtis jį atpažinus ir praktinių susidūrimų su smurtu artimoje aplinkoje stoka. Vienas mediatorius nurodė, kad empatijos stoka, tam tikrų asmeninių savybių nebuvimas. Kitas mediatorius išryškino ir tokią priežastį, kaip mediatoriaus negalėjimą patarti, kaip pavyzdį paminėdamas - „<...> gyvena partneriai skyriumi, nebekontakuoja, nebesusitinka, galimai tos grėsmės jau nėra, todėl nereikėtų aštrinti situacijos, kai jiems reikia susitarti dėl tam tikrų šeimos ginčytinų klausimų“ [7 respondentas]. Du respondentai nurodė ir tai, kad mediatorius neatlieka „detektyvo“ funkcijos, todėl vadovaujasi tuo, ką šalys sako, nes mediacijoje tokie atvejai turi sukelti ne apie smurtą. Dar viena priežastis, kurią nurodė tyrime dalyvavęs ekspertas, kad siekiama formaliai padėti išspręsti mediacijoje esantį ginčą, t. y., lengviau nesiaiškinti galimų smurto aplinkybių, o spręsti tai, kokie yra keliami klausimai.

Mediacijos proceso nutraukimo mediatoriaus iniciatyva priežastys šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atvejais. Trys respondentai nurodė, kad tokių veiksmų tarpininkaujant šeimos ginčiuose smurto artimoje atveju neteko imtis, tačiau nors proceso savo iniciatyva ir nenutraukė, bet praktikoje pasitaikė, kuomet viena iš šalių priešingą šalį pavadino smurtautoju ir dėl to priešingą šalis pasitraukė iš mediacijos proceso. Šeši mediatoriai teigė, kad jų praktikoje pasitaikė, kuomet teko nutraukti mediacijos procesą ir viena iš priežasčių buvo dėl keršto ir manipuliacijos - šalis nori parodyti savo galią ir dominavimą, bet ne siekį surasti tarpusavyje susitarimą, t. y., mediacijos procesas smurtautojui tampa dar viena manipuliacijos ir kontrolės priemone. Taip pat mediacijos procesas buvo nutrauktas, nes ginčo aplinkybės lėmė numatyti tam tikrą riziką ir pavojų, jog mediacijos procesas bus galimai žalingas aukai dėl antrinės viktimizacijos pavojaus, tuo labiau kai šalys gyvena kartu. Vienas iš tyrimo dalyvių pasidalino patirtimi, kuomet bendruosiuose susitikimuose smurtautojas kalbėjo geranoriškai, tačiau individualaus pokalbio metu auka išsakė, jog jos vyras „seksualiai priekabiavo“ - „<...> ir seksualinis priekabiavimas. Auka man sakė: „<...> paskutinį kartą jis paleido į manę stiklinį stalą, man to užteko. O iki tol ji sako: būdavo ne pasistumdymai, bet kažkokie priekabiavimai, bet ne fiziniai. Daiktų paleidimai ir laikas nuo laiko, t. y., nuo mažiausio iki didžiausio, todėl man to užteko“ [6 respondentas]. Šiuo atveju mediatorius procesą nutraukė, kadangi nebuvo priežasties dėl ko tartis šalims. Kitas ekspertas pažymėjo, kad mediacijos procesą teko nutraukti dėl įvairių priežasčių – viena iš jų, kuomet „<...> nei viena iš šalių nemato problemos, vartoja alkoholį,

apsidaužo ir mano, kad viskas gerai ir nenori jokių pokyčių, tada tokiu aspektu nutraukiam, nes žmonės tai neigia. Kartais nutraukiam, kad pažeidėjas nelabai motyvuotas, pradeda tą mediaciją paskatintas pareigūnų, kad čia veikia, bet elgiasi pasyviai, neigia tą savo kaltę, jei pripažįsta, kad pliaukštelėjo, tai sumenkina, nuleidžia juokais. Kartais nukentėjusioji pareiškia, kad nebemato jokių perspektyvų susitaikyti su pažeidėju ir nutaria kurį laiką pagyventi atskirai, bet mes šį variantą palaikome, nes jei matome, kad smurtas kartojasi ir nesikeičia, tai tada pasiūlome gyveni skyriumi, bet bendrauti dėl vaikų, jei turi“ [3 respondentas].

Antrinės viktimizacijos rizika mediacijos procese šeimos ginčuose smurto artimoje aplinkoje atveju. Kai kurie respondentai nepasisakė dėl antrinės viktimizacijos rizikos, bet trys mediatoriai nurodė, kad antrinės viktimizacijos rizika yra visada, net ir kitose institucijose, pvz., net ir teisme tokia rizika gali kilti, nes aukos išgyvena kiekviename teismo posėdyje tuos pačius jausmus, pasakoja patirtus išgyvenimus. Tyrimo dalyvis pabrėžė, kad mediacijoje sukuriama saugesnė aplinka, mažiau žmonių aplinkoje ir auka nors išgyvens emocijas, bet tai bus saugiau negu viešame teismo posėdyje – „Aš manau kartojasi viktimizacija teismuose ir iš praktikos matau, kad niekas ten didelio dėmesio neskiria, tiek ikiteisminio, tiek teismo procese. Mediacija tuo požiūriu žiūrint yra daug perspektyvesnė, nes šiame procese galima skirti daug laiko, daug dėmesio, daug pastangų, ko negali būtent ankščiau paminėtos institucijos, todėl mediacija, šiuo aspektu, turi turėti tam tikrą prioritetą“ [3 respondentas]. Taip pat tyrimo dalyvis pažymėjo ir tai, jog „antrinės viktimizacijos rizikos galima išvengti kur ir yra įtarimo dėl galių disbalansu, dėl moters prastesnės pozicijos pradedantiems mediatoriams, jei nustatoma, kad yra tas jėgų disbalansas ir galimai galėtų pasikartoti antrinė viktimizacija, tai turėtų daryti tik patyręs mediatorius. <...> Svarbu nutraukus mediaciją, tokiais atvejais pabandyti nukreipti į atitinkamas institucijas, o ne nutraukus pasakyti: pabandėm, neišėjo, eikite savais keliais“ [3 respondentas]. Interviu metu buvo nurodyta, kad antrinės viktimizacijos galima išvengti, jei žmogus pats siekia pagalbos sau, t. y., „žmogus yra pats atsakingas už save ir jeigu jam kažko trūksta, pvz., jei galios, tai jis ieško pagalbos: advokatas, psichologas, psichoterapeutas, kur jis gali įgalinti save. Negali kažkas kitas už tą žmogų išspręsti jo gyvenimą, kadangi visuomenėje tas yra, kad auka, tai jai reikia padėti visais atvejais, bet jei kažkas ne taip, tai paskui kaltas liekas tas, kuris padėjo“ [9 respondentas]. Taip pat tyrime buvo pažymėta ir tai, kad smurto ratas tik didėja ir to išvengti galima, jei yra tinkamai pasiruošta mediacijos procesui: taikyti netiesioginę mediacijos formą, esant bet kokioms antrinės viktimizacijos apraiškoms pasitikslinti, išsiaiškinti, pasitvirtinus – užbaigti procesą. Buvo teigiama ir tai, kad yra abejotina, jog mediatoriai turi pakankamai kompetencijų įvertinti tokios rizikos būvimą ir tik SKPC specialistai gali padėti įvertinti ir

įsivertinti, ar smurto artimoje aplinkoje auka gali dalyvauti mediacijos procese ar ne. Dėl galios disbalanso rizikos nesuvaldymo mediacijos procese šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju dažniausia mediatoriai pažymėjo, kad tokias galimybes suvaldyti tarp šalių galima tada, kai paprašai silpnesnės šalies kartu dalyvauti su advokatu, siekiant įgalinti šalį, tačiau tokie veiksmai išlieka tik, kaip rekomendaciniai.

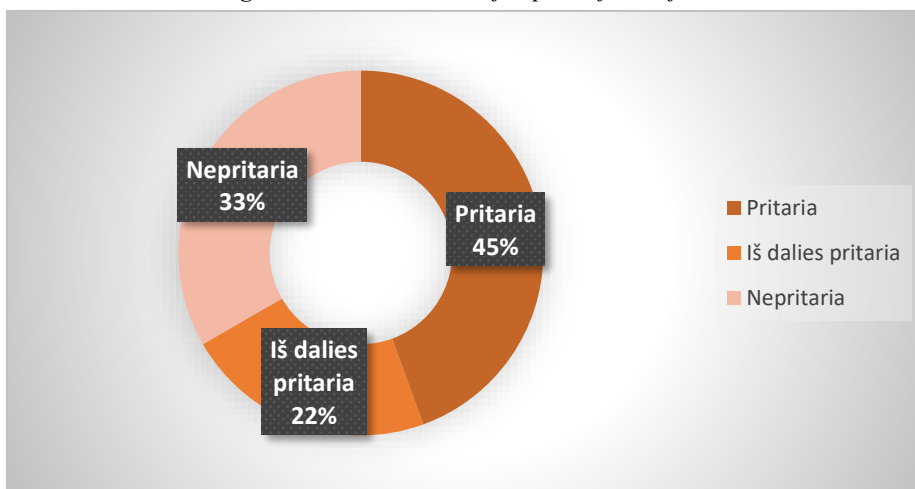
Mediatorių specializacija šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste. Visi apklausti respondentai nurodė, kad tokia specializacija yra itin reikalinga ir tokią jų poziciją lėmė kelios nurodytos priežastys: naujiems mediatoriams spręsti šeimos ginčus su smurto apraiškomis reikia tam tikrų žinių ar net kuratoriaus mediatoriaus, kuris galėtų pasitikslinti ir ne taip spontaniškai vesti mediaciją. Dar viena iš priežasčių buvo nurodyta, kad šeimos ginčai yra specifiniai, kadangi jie yra itin susiję su emocijomis, su vaikais ir su smurto artimoje aplinkoje. Vienas iš mediatorių pasidalino praktiniu pavyzdžiu, kuriame itin ryškiai pastebėtina, kokia svarba yra mediatoriaus specifinės žinios dirbant su tokio pobūdžio ginčais – „Praktikoje turėjau atvejį, kai ginčo šalis grasino paslėptu būdu. Mediacija vyko visai sėkmingai ir tik prieš pasirašant taikos sutartį staiga paprašė kitos ginčo šalies perskaityti tam tikrus baudžiamojo kodekso straipsnius, kuriuos ji perskaičiusi ėmė verkti, bei atsisakė pasirašyti. Grasinimai gali pasireikšti net ir neverbaline kalba. Jei specializacijos nebūtų, tai mediatorius turėtų baigti bent jau smurto atpažinimo specialius mokymus” [4 respondentas].

Mediatorių sunkumais ir iššūkiais, vykdant mediacijos paslaugas, kai tarp ginčo šalių galimai yra / yra buvę smurto. Du tyrimo dalyviai nurodė, kad su iššūkiais jų praktikoje susidurti neteko. Septyni mediatoriai nurodė, kad tam tikrų iššūkių ir iki šiol yra likę, vienas iš jų – manipuliacijos apraiškų atpažinimas. Mediatorius pasidalino patirtimi, kuomet smurtautojas kiekvienoje mediacijos sesijoje žadėjo, tačiau paskirtų namų darbų ir tam tikrų susitarimų nepadarydavo. Mediatorius mediacijos procesą nutraukė, nes pastebėjo, jog minėta šalis manipuliuoja ir neketina susitarti - „Nors auka buvo su advokatu, o priešinga šalis be advokato, bet man atrodė, kad jis silpnesnė šalis ir jis toks „gerietis“, o moteris buvo „karinga“. Ir tik įpusėjus mediacijai supratau, kad jis manipulatorius, psichologinis smurtautojas, siekiant manipuluoti priešingą šalį. Buvo iššūkis, kaip nutraukti patį procesą, nes aš parašiau, kad matau, jog nesusitarsite toliau, o jis man sako dar yra valanda ir Jūs turite man vesti mediaciją. Bet užbaigiau, paaiškinau, kad telefonu prakalbėjau daugiau negu keturias valandas ir be tų mediacijos pokalbių, nes jis man skambino vakarais ir guosdavosi“ [1 respondentas]. Taip pat atliekant tyrimą buvo pabrėžiamas dar vienas iš sunkumų, kuomet tarpininkaujama šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju, bet yra reikalingas šalių motyvavimas. Mediatoriai iškėlė ir tokią problemą, jog

mediacijos procesas tampa sudėtingesnis, jei yra alkoholio problemos ir ieškoma dėl to sprendimo - „jei yra smurtas artimoje aplinkoje, nes yra naudojamas alkoholis, tai taip, jie ateina pas tave neišgėrę, elgiasi adekvačiai, kalba gražiai, bet jokie susitarimai neveikia, kai grįžę į savo aplinką vartoja toliau alkoholi“ [3 respondentas]. Dar vienas išsūkis buvo išryškintas, kuomet į mediacijos procesą tenka įtraukti vaikus – „aš esu už tai, kad visgi tėvus mokyti šviesti, kaip kalbėti su vaikais, kad jie patys gebėtų išsiaiškinti interesus, nes bet kokia intervencija, t. y., vaiko atvedimas į teismą ar į mediaciją, tai yra papildomas stresas. Per visą savo mediacijos istoriją, pačioje pradžioje daugiau bendraudavau su vaikais negu vėliau, nes gal tas suvokimas dėl vaiko pažeidžiamumo stabdo nuo šių dalykų, bet dabar labai daug dirbu ties tėvų įgalinimu bendrauti su vaikais specifiniais klausimais, t. y., kaip įgalinti tėvus, kad išgirstų vaikų interesus, ir man tai labai pasiteisino“ [9 respondentas]. Tyrime buvo pasakojama, kad sprendžiant šeimos ginčą esant smurto atvejui sunku išlikti nešališku arba viena iš šalių pareikalauja, kad mediacijos procesą vestų tos paties lyties atstovas, siekiant užtikrinti mediatoriaus nešališkumą, todėl „ko - mediacija“ tokiuose atvejuose lieka svarbus įrankis.

Dėl galimybės taikyti mediaciją privalomai šeimos ginčiuose, kuriuose yra / yra buvę smurto artimoje aplinkoje. Tokio instituto taikymo galimi privalumai ir trūkumai. Didžioji dalis respondentų mato tokio instituto galimybę funkcionuoti ginčų sprendimo sistemoje (žr. 5 pav.). Tyrimo dalyviai, apibendrinę tyrimo pokalbį, išryškino galimai privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atvejui trūkumus ir privalumus, taip pat pateikė tam tikrus pasiūlymus, kurie leistų privalomai mediacijai tinkamai veikti tokiuose specifiniuose ginčiuose.

5 pav. Respondentų vertinimas dėl galimybės taikyti privalomą mediaciją šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju

Susisteminius tyrimo dalyvių pateiktą informaciją, išryškinti tokie privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose, kuriuose yra / yra buvę smurto artimoje aplinkoje privalumai ir trūkumai (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Šeimos ginčų, turinčių smurto apraiškų, mediacijos įgyvendinimo privalumai ir trūkumai

PRIVALUMAI	TRŪKUMAI
<p>Nukentėjusiems nuo smurto yra skiriamas didelis dėmesys mediacijos metu.</p> <p>Mediacija - tai šalių įgalinimas. Šalys tampa mediacijos proceso šeimininkai.</p>	<p>Mediatoriaus specializacijos nebuvimas tokio pobūdžio ginčiuose ([9 respondentas] pozicija - „<i>Mediatorius nesugebės identifikuoti, koks yra ginčas ir ar galima jį spręsti mediacijoje, ar viena šalis yra įgali priimti sprendimus</i>“).</p>
<p>Mediacijos metu įvertinus situaciją yra galimybė suteikti informaciją arba nukreipti nukentėjusįjį dėl tolimesnės pagalbos.</p>	<p>Mediatoriaus kompetencijos stoka</p>
<p>Proceso greitumas ir lankstumas lyginant su teisiniu procesu.</p>	<p>Ginčo šalių interesų ir poreikių apsaugos trūkumas ir antrinė viktimizacijos rizika ([3 respondentas] pozicija - „<...> <i>nesugebės identifikuoti tam tikro pavojaus ir suvaldyti šalių galios disbalansą, kai šalys yra nelygioje padėtyje</i>“).</p>
<p>Mediacijos metu net jei yra nepasiekiamas rezultatas, pasitaiko, kad šalys išeina su geromis emocijomis, nes jie padarė viską, ką galėjo, t. y., žmonės išsišneka, papasakoja apie savo jausmus, išgirsta vienas kitą, pamato vienas kitą „kitose spalvose“.</p> <p>([3 respondentas] pozicija - „<i>Kaip minėjau, turėjome iš teismo nukreiptą smurtą vienas kito atveju, tai intensyviai vyko tas „išsiventiliavimas“ mediacijos procese, pažeidėjas buvo „nuleidęs daug emocijų</i></p>	<p>Tokio pobūdžio mediacijos taikymas nesuteikia užtikrinimo, jog auka yra pasiruošusi dalyvauti tokiam procese sąmoningai.</p>

<p><i>garo“ iš aš jaučiausi ramesnė išleidusi į tą teisminį procesą“).</i></p> <p>Taip pat mediacijos metu vykstantys pokalbiai su smurtautoju padeda jiems patiems suvokti, jog netinkamai pasielgė. Didžioji dalis smurtautoju po mediacijos nustojo smurtauti.</p>	
---	--

Taip pat, tyrimo metu buvo pateikti pasiūlymai, kurie suformuoja bendrą išvadą, kad tokio pobūdžio ginčiuose privaloma mediacija yra galima tik tuo atveju, jei mediatorius turi tinkamą kvalifikaciją ir kompetenciją, t. y., specifinių žinių, kurie padėtų įvertinti ginčo esamą situaciją, jos rizikas ir galimus pavojus. Tai leidžia manyti, kad mediatoriaus specializacija itin reikalinga dirbant su šeimos ginčais. Taip pat tyrimo dalyviai nurodė, kad pirmasis susitikimas su šalimis turi būti individualus, bet ne bendras, kadangi tai leidžia surinkti visą informaciją apie galimą smurtą, įsivertinti ir pasirinkti tinkamą strateginį būdą organizuoti mediacijos procesą, užtikrinant aukos saugumą. Iškelta ir tokia sąlyga, kad privalomosios mediacijos procesui turėtų būti skiriama dėmesio ir daugiau valandų negu dabartinėje taikomai privalomai mediacijai tam, kad būtų kruopščiai ir išsamiai pasikalbėta taikant individualius susitikimus su ginčo šalimis.

4.2.2. Pusiau struktūruotas interviu su specializuotos kompleksinės pagalbos centro atstovais

Atliekant kokybinį tyrimą buvo organizuotas pusiau struktūrizuotas interviu su 6 specializuotos kompleksinės pagalbos centro atstovais. Be demografinio pobūdžio klausimų, SKPC atstovams interviu metodu buvo užduota apie 15 klausimų (žr. 2 priedą).

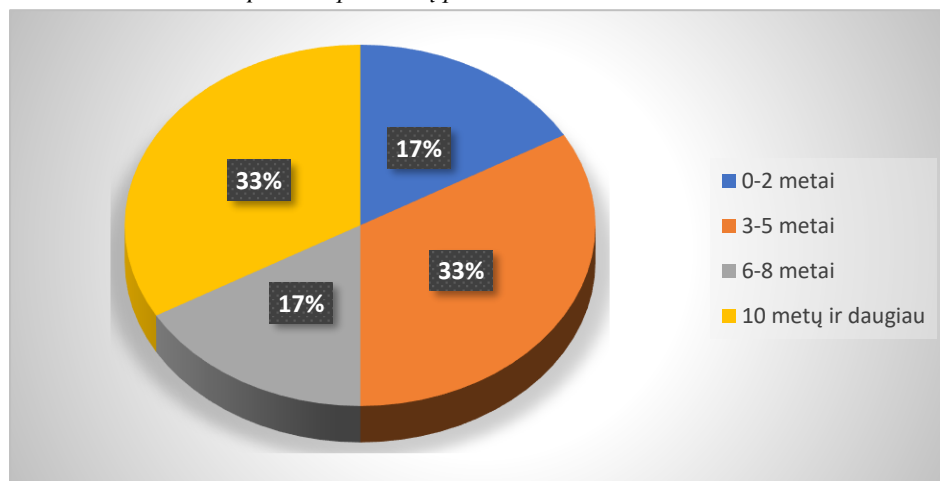
Siekiant atskirti ekspertus, nurodomi jų kodai:

- SKPC Nr. 1 - [1 respondentas];
- SKPC Nr. 2 - [2 respondentas];
- SKPC Nr. 3 - [3 respondentas];
- SKPC Nr. 4 - [4 respondentas];
- SKPC Nr. 5 - [5 respondentas];
- SKPC Nr. 6 - [6 respondentas].

Respondentų charakteristika, darbo patirtis ir specializuotų kompleksinių paslaugų teikimo vieta. Visų tyrime dalyvavusių respondentų išsilavinimas – aukštasis universitetinis.

Vienas respondentas turi 1 metų darbo patirtį SKPC, du respondentai turi 3 metų darbo patirtį, vienas respondentas turi 7 metų patirtį ir kiti likę du respondentai turi didesnę darbo patirtį nei 10 metų (žr. 6 pav.).

6 pav. Respondentų patirtis dirbant SKPC

Kiekvienas respondentas dirba skirtingose Lietuvos savivaldybėse:

- Kretingos moterų informacijos ir mokymo centras teikia specializuotą kompleksinę pagalbą Klaipėdos r., Kretingos r., Skuodo r., Šilutės r. Klaipėdos r.
- Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras teikia paslaugas Klaipėdos m., Neringos m., Palangos m.;
- Moterų teisių asociacija atlieka numatytas funkcijas Birštono sav., Kaišiadorių r., Kauno r., Prienų r.;
- Visagino Šeimos Krizių Centras teikia paslaugas Visagine;
- Telšių krizių centras teikia pagalbą Mažeikių r., Plungės r., Rietavo sav., Telšių r.;
- Moterų informacijos centras atlieka minėtą funkciją Elektrėnų sav., Šalčininkų r., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Vilniaus r., Vilniaus m. (Naujininkų, Grigiškių, Naujosios Vilnios sav.).

SKPC vaidmuo, atsakomybė, veiksmai teikiant pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims. Kiekvienas respondentas išskyrė panašias SKPC funkcijas:

- „Centras veikia prieš bet kokią prievartą ir jo misija – visuomenė be prievartos. Veikia ir edukacinė veikla ir pagalbos teikimas ir teisinė pagalba, psichologinė pagalba, emocinė pagalba. Tarpininkavimas, bendradarbiavimas. Visos šios rūšys persipynusios ir sutelktos į pagalbos teikimą nukentėjusiam asmeniui nuo bet kokios prievartos rūšies. <...> ir

tarpininkaujame, ir bendradarbiaujame su kitomis įstaigomis, ir nukreipiame, ir atstovaujame teisme, bet šitas labai retai pasitaiko“ [2 respondentas].

- Kompleksinės pagalbos teikimas – „Informavimas, konsultavimas, teisinė paslauga, psichologinė pagalba. Penktas paketas palydėjimas ir kitos socialinės paslaugos. Šie pirmi keturi paketai yra pagrindiniai ir standartiniai paslaugos paketai, o dėl penkto paketo būna įvairiai“ [1 respondentas].

- „Užtikrinti, kad patyręs žmogus ar anksčiau nukentėjęs nuo smurto, gautų tą leksinę specializuotą pagalbą ir būtų užtikrintos jo teisės, kiek yra įmanoma ir apsaugoti nuo antrinių įvykių, pasikartojančio smurto, dirbti ta linkme, kad tas žmogus, laiku gavęs pagalbą, išeitų iš tos smurtaujančios patirties, gavęs tą kompleksinę pagalbą“ [5 respondentas].

- „SPKC apima lobizmą, teisės aktus, įstatymus, dalyvavimą darbo grupėse, kas liečia įstatymų, teisės aktų kūrimą, tobulinimą. Apima prevencines veiklas ir pagalbą, kurią susidaro iš: specializuoto konsultanto, specializuoto psichologo, specializuoto teisininko“ [3 respondentas].

Asmens, kuris susidūrė su smurtu artimoje aplinkoje, patiriami išgyvenimai. Respondentai išskyrė labai įvairius, bet tuo pačiu ir labai panašius nukentėjusių asmenų nuo smurto patirtus išgyvenimus. Susisteminius pateiktą informaciją, daroma bendra išvada, kad nukentėjęs asmuo nuo smurto išgyvena tokio pobūdžio emocinius potyrius:

- Situacijos neigimas ir situacijos „pagražinimas“;
- Pasitikėjimo savimi praradimas – „<...> jas reikia pastiprinti, jos netiki nei savimi, nei savo gebėjimas. Jaučiasi sumenkintos ir mano, kad jos negali išėiti, kad tas smurtautojas yra kažkuo ypatingas, protingesnis už jas. Juntamas tas galios, kontrolės ir prievartos padarinys, kad žmogus yra praradęs savo savivertę ir netiki savimi“ [2 respondentas].

- Šoko būseną – „šoke, nesupranta, kaip taip įvyko ir kas įvyko, visiškai pasimetimas, kodėl įvyko. Toks savęs kaltinimas. Patys nesuvokia, kaip galėto taip atsitikti ir kaltinimas savęs. [1 respondentas]“

- Pyktis, agresija – „būna pykti, kerštingi, taip galima pasakyti. Net gi net neracionaliai ant pačios situacijos“; „Būna atvejų, kai būna paskutinis lašas ir tada smurto protrūkis buvo paskutinis lašas ir tada jau būna labai greitai, kad moteris pasako, kad aš nebenoriu gyventi ir aš viską padarysiu, jog mes išsiskirtume“ [1 respondentas].

- Smurto atvejai yra toleruojami ir nesureikšminami – „Priima taip, kaip normalų įvykti. Bet po to išlenda, kad nenori žmonės taip gyventi. Bet per tuos metus, kiek gyveno, jie susikūrė tokį bendravimo būdą ir kitaip jau neįmanoma ir prima tai, kad yra, kaip yra ir nieko nepakeisiu“ [1 respondentas].

- Nesugebėjimas identifikuoti smurto.
- Įbaugintas – „<...> užtenka tik žvilgsnių – net kai ateina pas mus, pasakoja savo patirtis ir prasideda tikai, traukuliai, mikčiojimai ir visokie dalykai, vien tik prisiminus ir apie tai kalbant“ [3 respondentas].
- Siekis užlėpti išgyvenimus – „<...>, būna situacijų, kad moteris tuos smurtinius santykius išgyventų - slopina tuos savo jausmus ir emocijas alkoholiu ar maistu – tai yra slopinimas savo jausmų, savo emocijų ir slėpimasis už tos problemos, nes kitos išeities spręsti nėra“ [3 respondentas].
- Kiti. – „Išgyvenimai būna įvairaus pobūdžio, nuo nepasitikėjimo savimi, kaltės, gėdos jausmo iki nerimo priepuolių, panikos atakų, įvairių kitų potrauminio streso simptomų“ [4 respondentas].

Respondentai taip pat vertino, ar auka, kuri nukentėjo nuo smurto šeimoje, gali priimti savarankiškus sprendimus ateityje. Daugelis nurodė, kad gali, bet reikalinga tam tikras palaikymas ir prevencinė pagalba, kuri sustiprintų žmogaus pasitikėjimą savimi. Vienas iš pozicijų buvo tokia, kad „Streso būsenoje, baimėje visi sprendimai būna neapgalvoti ir dažnai įtakoja smurtautojo spaudimas priimti tam tikrą sprendimą“ [6 respondentas]. Vienas tyrimo dalyvis nurodė, kad „auka nepriims sau palankaus sprendimo, o greičiausiai paklus agresoriui ir vėl toliau bus traumuojama. Ankščiau buvo mažiau per vaikus manipuliacijos, bet dabar kiekvienas smurtautojas tampa geru tėčiu, nors nežino nieko apie vaiką“ [3 respondentas].

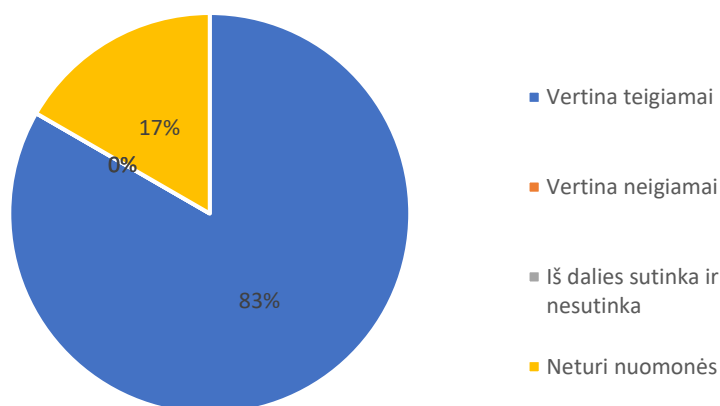
Dažniausia pasitaikanti smurto rūšis, su kuria SKPC specialistai susiduria teikiant prevencinę pagalbą nukentėjusiam asmeniui nuo smurto artimoje aplinkoje. Visi respondentai nurodė, kad dažniausia gaunami iš policijos pranešimai, kurie yra susiję su fizinio ir psichologinio smurto atvejais, tačiau teikiant kompleksinę pagalbą nukentėjusiam asmeniui, specialistai išsiaiškina ir kitas smurto rūšis. Vis dėlto dažniausia dominuojanti yra fizinio smurto rūšis, kadangi tokia smurto rūšis sukuria aiškias pasekmes. Iš specialistų praktinės pusės, teigiama, kad pasitaiko neretai ir seksualinio smurto, tačiau aukos apie tai vengia kalbėti. Taip pat, pasitaiko ir persekiojimo rūšis, kuri šiuo metu tampa viena iš naujai formuojamų smurto rūšių. Keletas respondentų pateiktų praktinių pavyzdžių, kuomet iš pokalbio su auka suprantama, kad yra naudojamas ne tik fizinis smurtas, bet ir psichologinis ar net seksualinis – „Turime tokią situaciją, moteris jauna ir vyro pagrindinis argumentas – mes pykstatės, nes tu nesimyli su manimi. Jeigu mes turėtume gerą seksualinį gyvenimą, tai mes nesipyktume ir nesiskirtume, o moteris mato atbulai – aš negaliu gyventi seksualinio gero gyvenimo, kai tu mane žemini, įžeidinėjai ir panašiai“ [1 respondentas].

Požymiai, kurie parodo, kad artimoje aplinkoje galimai yra smurto apraiškų. Visi respondentai nurodė, kad asmenys, kurie patyrė smurtą artimoje aplinkoje, dažniausia drąsiai atsiveria ir apie tai papasakoja. Taigi, jei yra reikalinga papildoma informacija, kuri padėtų identifikuoti tam tikrą smurto rūšį ar kitas su tuo susijusias aplinkybes, dažniausia specialistai naudoja tam tikras taktikas, technikas (pvz. klausimyną). Tyrime pateiktas praktinis pavyzdys, kuriame atsispindi visai kita smurto rūšis, negu fizinis – „Turėjome atvejį, kai nėščią moterį užpuolė darbe jos sugyventinis, apspjaudė, didelių sužalojimų nebuvo. Bet tai buvo prie kolegų ir ji jautėsi pažeminta. Iškvietė policiją ir skyrė kardomąją priemonę nesiartinti. Ji išėjo gyventi pas savo mamą, bet jos sugyventinis kiekvieną dieną jai padėdavo gedulingą vainiką, puokštę. Niekas nematė tame problemos, policijai pasiskundė, kad ją terorizuoja, tačiau atsakė, kad nėra įrodymo, kad čia būtent jos sugyventinis, o antras dalykas, jai siūlė pasistatyti kamerą. Aišku, tai papildomos išlaidos ir vėl ji turi įrodyti. Ir dar vienas teiginys: „jeigu jo toks skonis, kokią problemą tu matai? Tegul deda tuos vainikus“. Ji gal ir atpažintu, bet ji sako „ar aš kvaila?“. Klausi tada: taip tas vainikas gal nieko būtų, bet ji turi priešistoriją, ji yra įbauginta, nes jai sakė – „Tu be manęs negyvensi“. Bendrame kontekste tai yra baisus bauginimas, nes ji itin pažeidžiama, ji laukiasi – stiprus psichologinis smurtas, bet aplinka nieko nemato. Ji sako aš tokioje būsenoje negalėsiu net išnešioti vaiko“ [3 respondentas].

Taip pat vienas iš tyrimo dalyvių pastebi, kad ryškus ženklas, jog šeimoje vyrauja smurtas, kuomet santykiyje nėra lygiavertiškumo, pagarbos, griežta kontrolė, kito žmogaus norų ir poreikių ignoravimas. Psichologinį ir emocinį smurtą patiriantys žmonės, be to, kad nuolat jaučiasi kalti ir besigėdijantys bei nuolat vaikšto susigūžę, įsibaiminę, skundžiasi dar ir stipriu nerimu, depresinėmis nuotaikomis, menka saviverte, nepasitikėjimu savimi, emociniu laibumu. Jie pasakoja apie negebėjimą reikšti savo nuomonę, baimę ją apginti, apie išplaukusias asmenines ribas, „nunykusį vidinį stuburą“ [4 respondentas].

SKPC atstovų požiūris į Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto pataisą, kuria buvo nustatyta išimtis, numatanti galimybę netaikyti privalomai mediacijos šeimos ginčiuose, jeigu kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas. Penki respondentai tokią minėto įstatymo pataisą vertino teigiamai, vienas respondentas neturėjo nuomonės apie tai (žr. 7 pav.).

7 pav. SKPC specialistų požiūris į Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo pataisą, kuri

Vieno iš respondentų manymu, tokia įstatymo išimtis yra teigiama, tačiau nėra atmesta galimybė taikyti tokio pobūdžio mediaciją, bet tik tuo atveju, kai šalių galios balansas yra sureguliuotas, padedant nukentėjusiam asmeniui atgauti savo pasitikėjimą priimant sprendimus – „Kadangi mes dirbame su nukentėjusiu žmogumi, mes tos mediacijos neatmetame, visą laiką pasakojame apie tokią galimybę ir dirbame su tuo, kad ji sustiprėtų ir galėtų pasijausti svarbi sprendama savo reikalus. Jai tai ginklas – nepažemintai, nesugniuždytai, bet pasijusti svarbiai ir pasakyti savo poziciją. <...>. Tai duoda moteriai pasitikėjimą – kad mes tave palaikysim, mes būsim su tavimi, mes viską padarysim. Mes bandome pastatyti į stipresnę poziciją, jei nusprendžia eiti į tą mediaciją. Nes mediacija iš tikro yra greita ir pigi, o žmonėms dar tamptis per teismus metų metus, tai dar brangiau kainuoja“ [1 respondentas]. Du respondentai nurodė, kad tokia įstatymo pataisa buvo reikalinga, kadangi tai padeda užtikrinti aukos saugumą tiek nuo antrinės viktimizacijos, tiek nuo kitokio galimo pavojaus – „Aš vertinu tik teigiamai, nes iš tikrųjų yra apsaugotos tos moterys, kurios negeba pasakyti ir atstovėti savo pozicijos, nes jos daug metų buvo traumuojamos ir darė tai, ko nenorėjo daryti. Ir tie vidiniai resursai. Tai, ką tenka išgyventi moterims pradėjus baudžiamąjį ar civilinį procesą, tai neretai susiduri su tuo, jog žmogui, kad ir aiškiai aiškino pats tyrėjas, bet kai gyveni nuolat toje traumoje ir susiduri su teisės struktūromis, tai net nuėjęs į policiją tu negirdi, kas tau yra sakoma“ [5 respondentas]; „Šis pokytis yra tikrai labai naudingas ir reikalingas. Dažnai po smurto atvejų auka tiesiog nenori, negali matysis su smurtautoju, o ir jis gali pakeisti jos sprendimus. Beje, jei policija skyrė smurtautojui kardomasias – nesiartinti ir nebendrauti, o mediacija vis vien buvo reikalinga... ką tada? Vienas prieštarauja kitam“ [6 respondentas]. Dar vienas respondentas nurodė, kad tokia įstatymo pataisa buvo reikalinga, nes tai yra žmogaus teisių pažeidimas, lyginant, kad tai yra tas pats, kad akistata - „Tai

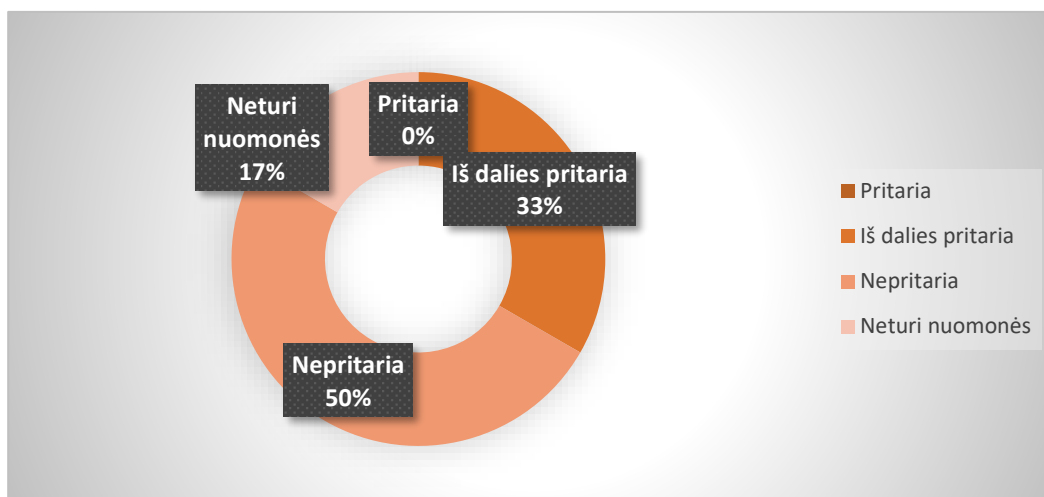
yra skirtinga žmonių galia, skirtingos pozicijos. Taip pat galima pažymėti, kad mediacijoje sudarytos sutartys yra bendro pobūdžio“ [3 respondentas].

Antrinės viktimizacijos rizika mediacijos procese šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju. Didžioji dalis respondentų nurodė, kad smurtą patyręs asmuo negali išvengti antrinės viktimizacijos, nepriklausomai nuo to, kokiam procese jis dalyvauja. Vienas respondentas pabrėžė, kad šios rizikos pavojus yra visose institucijose, vienintelė galimybė tai sumažinti yra pasitikėjimo sukūrimas ir kompetencija, t. y., jei užduodami tinkami klausimai aukai, neskaudinama, tada auka patiki tavimi, kad ją supranta ir atsiranda tarpusavio pasitikėjimo ryšys [1 respondentas]. Kitas tyrimo dalyvis taip pat nurodė, kad antrinės viktimizacijos išvengti neįmanoma, pagrįsdama tokį teiginį tuo, jog smurtautojai savo galią ir kontrolę stengiasi demonstruoti, bet kur ir bet kada, kai turi tam galimybę, siekiant auką pažeminti kitų akivaizdoje. Taip pat pagrįstai nurodė, kad mediacijos procese nėra užtikrinimo, jog mediatorius sieks galimo pavojaus ir rizikos išvengimo – „kas tai užtikrins, kad mediatorius atlaikys tą purvo pylimą ir stabdymą tą, ir aplamai, mediacija yra ne apie tai. Asmuo, kuris patyręs trauminių patyčių ir apskritai matyti tą žmogų (smurtautoją) yra trauma. Žinoma priklauso ir koks tas smurtas buvo: prievarta, fiziniai, kaip mes matome – ir prie radiatoriaus pririšęs ir šonkauliai sulaužyti, žandikauliai sulaužyti ir veidas apiplikytas, ta prasme, čia ir po daug metų susitikus tą žmogų jausi baimę, tavo kūnas sustings ir tu negebėsi nieko pasakyti, atstovėti savo pozicijos ir pasiduosi tam, ką jis sako ir viską priimsi, kad to žmogaus nematyti ir kaip sakyti, kad su juo susitarti. <...>. Tik šaudyklinė mediacija tokioje situacijoje gali padėti kažkiek išvengti viktimizacijos rizikos“ [5 respondentas]. Kiti tyrimo dalyviai laikėsi tokios pačios pozicijos, kaip ir prieš tai minėtų respondentų – „Aš praktiškai garantuoju, kad pasikartotų. <...> Išvengti neįmanoma, nes jau žodis „privaloma“ apibrėžia viktimizaciją žmogaus – neturi teisės pasirinkti, t. y., „Aš kažką privalau“. Pas mane buvo klienčių po mediacijos ir ten nebuvo labai didelio smurto, bet buvo didelis psichologinis smurtas, bet moteris nejautė didelės baimės. Ji buvo psichologiškai išsekusi tarp tų žeminimų, pasityčiojimų, menkinimų nuolatinių. Formaliai įrodyto smurto nėra ir tada ji kreipėsi į mediaciją. <...>. Tai ta klientė atėjo po mediacijos ir ji buvo visiškai sužlugdyta, visiškai. Ji sako: tokio pažeminimo, tokio tyčiojimosi, kiek buvo aš per visą savo gyvenimą nesu patyrusi. Mediatorius neturėjo kompetencijos ir neturėjo to daryti pagal savo paskirtį ir specializaciją, nes to nesukontroliavo. Ir iš klienčių girdžiu, kad žmogiškasis faktorius vaidina rolę, kad nori nenori, mediatorius stoja į kažkurio pusę, nešališkas, vis tiek žmogiškasis faktorius, kaip ir kitose institucijose, ima viršų“ [3 respondentas]. Vieno iš apklaustųjų nuomone, kad viktimizacijos rizika mediacijos procese, sprendžiant šeimos ginčą smurto artimoje aplinkoje kontekste, yra

neišvengiama – „abejoju, kad mediatoriai turi pakankamai kompetencijų įvertinti riziką. Manau, kad SKPC specialistai gali padėti įvertinti ir įsivertinti, ar smurto artimoje aplinkoje auka gali dalyvauti mediacijos procese ar ne“ [4 respondentas]. Vieno respondento manymu, tokia rizika išvengiama tik tokiu atveju, jei smurtautojas nesusitinka su auka – „Išvengti to galima, tik nebendraudant smurto aukai ir agresoriui. Manau, kad smurto aukai tokiu metu labiausiai reikalinga psichologinė pagalba bei emocinė parama“ [6 respondentas].

Dėl galimybės taikyti mediaciją privalomai šeimos ginčiuose, kuriuose yra / yra buvę smurto artimoje aplinkoje. Tokio instituto taikymo galimi privalumai ir trūkumai. Visų respondentų nuomonės dėl galimybės taikyti privalomą mediaciją šeimos ginčiuose pasiskirstė skirtingai (žr. 8 pav.).

8 pav. SKPC požiūris į galimybę taikyti privalomą mediaciją šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju

Susisteminius tyrimo dalyvio pateiktą informaciją, išryškinti tokie privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose, kuriuose yra / yra buvę smurto artimoje aplinkoje galimi privalumai ir trūkumai (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. SKPC atstovų akcentuojami privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju privalumai ir trūkumai

PRIVALUMAI	TRŪKUMAI
Auka, priimdama savarankiškai sprendimus, atkurs pasitikėjimą savimi.	Neužtikrinamas aukos saugumas, antrinės viktimizacijos rizika.
Proceso greitumas ir pigumas	Mediatoriaus kompetencijos stoka

Vieno iš respondentų pozicija buvo, kad privalomosios mediacijos proceso funkcionavimas šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje yra neįmanomas, kadangi mediacija negali užtikrinti aukos saugumo – „Esu kategoriškai prieš. Mediacija neįgyvendina saugumo rolės, jos paskirtis ne tokia. Turėjome atvejų, kai po mediacijos klientės buvo užpultas, nes leido paprieštarauti smurtautojui. Jei mes sau įvardiname, kad smurtas artimoje aplinkoje yra nusikaltimas, vieno asmens apgalvotas, sistemingas, daromas nusikaltimas kito asmens atžvilgiu, mediacija šioje situacijoje neįmanoma“ [3 respondentas]. Vienas iš respondentų teigė, kad šiuo metu įstatymas tinkamai reglamentuoja privalomosios mediacijos taikymo apimtis, nes ne visi mediatoriai turi tinkamą kompetenciją veikti procese, be to, smurto artimoje aplinkoje subjektai gali ir turi teisę rinktis laisvai, koku būdu jiems būtų geriausia spręsti šeimos ginčus [5 respondentas]. Vis dėlto tyrime buvo išryškėjusi ir tokia pozicija, kad galimai įmanoma taikyti privalomą mediaciją, bet tik tuo atveju, jei tokiam procesui yra keliami specifiniai reikalavimai: kvalifikuotas mediatorius, šaudyklinės mediacijos organizavimas ir aukos noras dalyvauti tokiaame procese bei specializuotų specialistų, kurie teikia prevencinę pagalbą smurtą patyrusioms aukoms, palaikymas - „Jei žmogus įgauna pasitikėjimą savimi ir savo sprendimais, o nuo smurto nukentėjusiam asmeniui yra labai svarbu atgauti pasitikėjimą savimi, nes yra pažeistos tos asmeninės savybės, tada šioje vietoje, aš matau privalomą mediaciją, kaip pliusą. Bet jeigu paleisti vieną žmogų į mediacijos procesą, be palaikymo nuo smurto nukentėjusio asmens, tai aš nepritariu. Iš tikrųjų jis yra tada nelygiavertis, jis tikrai yra pažeistas žmogus, kuriam reikia pagalbos ir save vienas pats atstovauti lygiateisiškai negali“ [1 respondentas].

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad dalyvavę respondentai išvelgia tam tikrą galimybę taikyti privalomą mediaciją šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju. Tačiau respondentų iškeltos sąlygos leidžia suvokti, kad tokio instituto funkcionavimas turi būti tinkamai paruoštas, jog nesukeltų galimo pavojaus aukai. Lyginant ekspertų pateiktus pasiūlymus, tinkamiausia taikyti privalomą mediaciją tik tuo atveju, jei mediatorius turi tam tikrų specifinių žinių, susijusių su smurto tematika, kas leistų tinkamai paruošti mediacijos procesą ir tinkamai reaguoti į atitinkamas situacijas smurto artimoje aplinkoje kontekste. Šiuo metu, teisinis reguliavimas sudaro tinkamas prielaidas smurto šeimoje subjektams savo nuožiūra dalyvauti mediacijos procese, bet atkreipiamas dėmesys, kad net ir ginčo šalis, kuri patyrė smurtą artimoje aplinkoje, ne visada sugeba tinkamai įsivertinti rizikas, kurias turėtų pastebėti mediatorius. Ekspertai nevienareikšmiškai vertina privalomosios mediacijos taikymą šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju. Viena vertus, tai galimybė šalims taikiau būdu spręsti kilusį ginčą ir prisiimti atsakomybę už savo sprendimus, taip sukuriant aukai pasitikėjimą

savimi ir užtikrinti galimybę šalims ateityje vykdyti susitarimą. Kita vertus – privalomosios mediacijos taikymas gali sukelti pavojų, jei mediatorius neturi tinkamos kompetencijos ir žinių vykdant tokio specifinio pobūdžio ginčus, nesugebant įvertinti esamos situacijos ir galimų rizikų, kas galimai sukeltu nepataisomą žalą.

IŠVADOS

1. Smurto artimoje aplinkoje sąvoka susideda iš kelių dalių: iš smurto, kurį sudaro kompleksinė prievarta dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą, taip pat artima aplinka, kurioje gyvena asmenys ir juos sieja artimi ryšiai bei asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį. Skiriamos penkios pagrindinės smurto artimoje aplinkoje rūšys: fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis smurtas ir nepriežiūra, kurios sukelia skirtingą poveikį smurtą patyrusiam asmeniui ir tarpusavio santykiams su kita šalimi, kadangi auka patiria daugybę psichologinių pasekmių, kurios susijusios su emocine būseną, elgesio ir mąstymo pokyčiais, kas gali lemti aukos suvaržymą priimant savarankiškus sprendimus ateityje ir turėti įtakos efektyviam jos dalyvavimui mediacijos procese.

2. Užsienio valstybių praktikoje taikomi skirtingi privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose, kai tarp šalių galimai yra buvę smurto, modeliai. Tai parodo, kad privaloma mediacija šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste yra iš esmės įmanoma, tačiau labai svarbu užtikrinti aukštą mediatorių pasirengimą dirbti su tokiais sudėtingais atvejais ir sureguliuota mediacijos procesą.

3. Privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste gali būti labai naudinga, nes suteikia galimybę šalims išreikšti savo jausmus ir emocijas neutralioje aplinkoje, spręsti ginčytinus klausimus ir patiems rasti kompromisinius sprendimus, kurie padės pasiekti ilgalaikę sėkmę ateityje. Be kita ko, mediacijos proceso lankstumas ne tik garantuoja šalims pasirinkimą, koku būdu vykdyti mediacijos sesijas, bet kartu ir užtikrina šalių saugumą.

4. Vis dėlto, yra nemažai ir privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atvejais trūkumų. Pagrindiniai, kurie išryškėjo šiame darbe: mediatoriaus kompetencijos ir žinių trūkumas, specializacijos dirbti su šeimomis, tarp kurių narių galimai yra buvę smurto, nebūvimas, taip pat per mažas valstybės finansavimas, skiriant nemokamų valandų skaičių privalomos mediacijos procesui sprendžiant šeimos ginčus.

5. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju turi didelį potencialą kurti teigiamus rezultatus. Šio instituto funkcionavimas suteiktą galimybę aukai atkurti pasitikėjimą savimi ir įgalintų šalį aiškiai išreikšti savo interesais grįstą poziciją priimant sprendimus. Taip pat minėto proceso taikymas yra lankstesnis, greitesnis ir pigesnis, lyginant su teisiniu procesu. Mediacija smurtą patyrusiam asmeniui gali būti naudinga ir paties proceso metu, nes atpažinęs smurtą mediatorius aukai gali suteikti reikalingą informaciją apie tai, kur galima kreiptis pagalbos.

6. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai atskleidė ir tai, kad tiek mediatoriai, kurie teikia privalomosios mediacijos paslaugas, tiek SKPC atstovai mato tam tikras problemas taikant privalomą mediaciją šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste. Pirmiausia, tyrimo dalyviai pastebėjo, kad mediatoriams būtina specializacija tokio pobūdžio ginčiuose. Tai reikalinga tam, kad būtų užtikrinta aukšta mediatoriaus kompetencija atpažįstant smurtą, įvertinant atvejo tinkamumą mediacijai bei užtikrinant ginčo šalių interesų apsaugą. Antra, tam tikro bendradarbiavimo tarp mediatorių ir įvairių institucijų, kurios teikia pagalbą smurto aukoms ir gali įvertinti ginčo šalių esamą situaciją bei teikti rekomendacijas dėl galimybės ginčo šalims dalyvauti mediacijos procese, stoka. Trečia, mediatoriai susiduria su iššūkiais, kai nežino, kaip tinkamai pasielgti sudėtingose smurtinėse situacijose, kaip išlikti nešališku ir tinkamai atlikti savo funkcijas, todėl mediacijos procesas tampa formalus, nesiekiant įsigilinti į esamą padėtį.

Prieinama prie išvados, kad šio magistrinio darbo pradžioje nurodytas ginamasis teiginys, jog Lietuvoje privalomoji mediacija šeimos ginčiuose, kuomet šalys yra smurto artimoje aplinkoje subjektai, susiduria su praktinėmis ir procedūrinėmis problemomis, susijusiomis su mediatorių kvalifikacijos stoka, kurie trukdo tinkamai taikyti šį sprendimo būdą, pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

Siekiant Lietuvoje taikyti privalomą mediaciją šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju, siūloma:

Istatymų leidėjui:

1. Pakeisti Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymą:

1.1. Papildyti 4 straipsnį 9 dalimi:

4 straipsnis. Mediacijos paslaugų teikimo reikalavimai

9. Mediatorius, kuris teikia privalomosios mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose, privalo išklaudyti ne mažiau nei 20 valandų mokymus, skirtus smurto šeimoje rizikos nustatymui, valdymui ir įvertinimui.

1.2. Pakeisti 20 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

20 straipsnis. Privalomosios mediacijos atvejai

1. Privalomoji mediacija taikoma sprendžiant šiuos civilinius ginčus:

1) šeimos ginčus, nagrinėjamus ginčo teiseną Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.

2) kitais įstatymų nustatytais atvejais.

2. Mediatorius, teikiantis privalomosios mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju, turi teisę gauti informacinę pažymą iš specializuotos kompleksinės pagalbos centro apie galimai turimą informaciją dėl esamos smurto artimoje aplinkoje atvejo ir centro įvertinimą dėl galimybės taikyti mediacijos procesą.

1.3. Pakeisti 22 straipsnio 3 dalį ir ją išdėstyti taip:

22 straipsnis. Privalomosios mediacijos paslaugų apmokėjimas

3. Privalomosios mediacijos paslaugos, už kurias apmokama iš valstybės biudžeto lėšų, gali būti teikiamos iki keturių valandų. Motyvuotu mediatoriaus prašymu iš valstybės biudžeto gali būti apmokama iki keturių papildomų valandų. Jeigu pasibaigus šiam laikui galutinis susitarimas dėl taikaus ginčo sprendimo dar nepasiektas, ginčo šalys gali toliau savanoriškai tęsti mediaciją ginčo šalių lėšomis. Iš valstybės biudžeto lėšų taip pat apmokama už mediatoriaus pasirengimą mediacijai, kuris gali trukti iki vienos valandos, ir mediacijos rezultatų įforminimą, kuris gali trukti iki vienos valandos.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai:

2. Organizuoti mediatoriams kvalifikacijos mokymus, paskaitas, seminarus, kurie yra susiję su smurtu artimoje aplinkoje, t. y., su smurtinio elgesio apraiškomis, požymiais, dinamika bei mediacijos vykdymo šeimoms, tarp kurios narių galimai buvę smurto, ginčo ypatumus.

3. Svarstyti klausimą dėl didesnio finansavimo iš valstybės biudžeto lėšų, kad per Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą ginčo šalims būtų nemokamai suteikta daugiau nei iki 4 valandų mediacijos paslaugų šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai:

4. Informacijos tikslinimas dėl mediatorių sąrašo, kuriame būtų konkrečiai nurodyta tam tikra skiltis dėl mediatorių specializacijos šeimos ginčiuose esant smurto apraiškų.

Lietuvos mediatorių rūmams:

5. Siekti bendradarbiavimo su institucijomis, kurios teikia prevencinę pagalbą asmenims, patyrusiems smurtą artimoje aplinkoje.

6. Įkurti profesionalių mediatorių institutą, kuris teiktų konsultacinio pobūdžio patarimus pradedantiesiems mediatoriams dėl sudėtingų turimų situacijų šeimos ginčiuose smurto atvejais.

Specializuotos kompleksinės pagalbos centrui:

7. Suteikti informaciją dėl esamo smurto atvejo ir tam tikrą konsultaciją mediatoriui, kuris vykdo mediacijos procesą šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju, kurios turi specifinį sudėtingumą.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. sausio 3 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>.
2. „Dėl Rekomendacijų mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo ir veiksmų, įtariant galimą smurtą artimoje aplinkoje patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. vasario 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9d0d0d91840611eaa51db668f0092944?jfwid=-brx0ubjh8>.
3. „Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo“. Mano teisės. Žiūrėta 2023 m. sausio 4 d. https://manoteises.lt/wp-content/uploads/2017/05/STAMBULO-KONVENCIJA_OFICIALUS.pdf.
4. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. kovo 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
5. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334/asr>.
6. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. sausio 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.
7. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. sausio 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>.
8. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas Nr. 118-5564 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.407449>.
9. „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. sausio 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f56454d08c8e11eb998483d0ae31615c>.
10. „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2023 m. sausio 15 d. [82](https://e-</div><div data-bbox=)

[seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2de9d334a37211ebb458f88c56e2040c?jfwid=-icnj7abbr](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2de9d334a37211ebb458f88c56e2040c?jfwid=-icnj7abbr).

11. „Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2023 m. sausio 25 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5beff92bd32ec99a1?jfwid=q8i88lyv>.

Specialioji literatūra.

12. Babachinaitė, Genovaitė, Jūratė Galinaitytė, Gitana Jurgelaitienė, Alfredas Kiškis, Aistė Kuolaitė, Brigita Palavinskienė, Arūnas Paukštė, Artūras Petkus, Aida Raudonienė, Tomas Rudzkiš, ir Rokas Uscila. *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16708/9789955192107.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
13. Bartlet, Michael. „Mandatory Mediation and the Rule of Law“. *Amicus Curiae* 2, 1 (2019): 50-83. <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/amcrae2019&i=50>.
14. Beck, Connie, Michele Walsh, Mindy Mechanic, ir Caitilin Taylor. „Mediator assessment, documentation, and disposition of child custody cases involving intimate partner abuse: A naturalistic evaluation of one county’s practices“. *Law and Human Behavior* 34, 3 (2010): 227–240. <https://doi.org/10.1007/s10979-009-9181-0>.
15. Behounek, Elaina, ir Michelle Hughes Miller. „Negotiating Violence in Family Law Mediation“. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 14, 1 (2022): 73–95. <https://doi.org/10.1108/JACPR-02-2021-0582>.
16. Börü, Levent. „Kadına Karşı Şiddette Arbuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler“. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (2017): 173-198. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-2017-1720>.
17. Chomentauskas, Gintaras, Edita Dereškevičiūtė, ir Dovilė Murauskienė. *Smurtas artimoje aplinkoje. Atpažinimas, pagalba, prevencija*. Vilnius: UAB „Žmogaus studijų centras“, 2017. <https://bukstipri.lt/doclib/i8hljxjfbnagelmgk1lfryfnsxwmmzx6t>.
18. Crampton, Alexandra. „Troubling Solutions Through Anthropological Fieldwork: Mediation Research in Ghana, Australia, and the United States“. *Qualitative Social Work* 20, 6 (2021): 1441-1460. <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1177/14733250211039515>.

19. Edna Walker, Lenore. *The battered women syndrome*. New York: Springer publishing Company, 2009.
[https://yunus.hacettepe.edu.tr/~cin/Criticism%20of%20the%20Western%20Society%20&%20Civilization%20-%20Collection%205/Domestic%20Violence/Walker%20-%20The%20Battered%20Woman%20Syndrome%20\(2009\).pdf](https://yunus.hacettepe.edu.tr/~cin/Criticism%20of%20the%20Western%20Society%20&%20Civilization%20-%20Collection%205/Domestic%20Violence/Walker%20-%20The%20Battered%20Woman%20Syndrome%20(2009).pdf).
20. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). *European Handbook for Mediation Lawmaking*. 32-ajame CEPEJ plenariniame posėdyje, Strasbūre, 2019 m. birželio 13-14 d. <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>.
21. Feresin, Mariachiara, Federica Anastasia, ir Patrizia Romito. „La mediazione familiare nei casi di affido dei figli/e e violenza domestica: contesto legale, pratiche dei servizi ed esperienze delle donne in Italia“. *Rivista di Criminologia, Vittimologia e Sicurezza* 11, 2 (2017): 13-28. <https://dx.doi.org/10.14664/rcvs/725>.
22. Field, Rachael. „A Call for a Safe Model of Family Mediation“. *Bond Law Review* 28, 1 (2016): 83-88. <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/bondlr28&i=87>.
23. Foster, Erin, Johanna Becho, Sandra K Burge, Melissa A Talamantes, Robert L Ferrer, Robert C Wood, ir David A Katerndahl. „Coping with Intimate Partner Violence: Qualitative Findings from the Study of Dynamics of Husband to Wife Abuse“. *Families, Systems, & Health* 33, 3 (2015): 285–294. <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/fsh0000130>.
24. Goodmark, Leight. *Domestic Violence and the Legal System: A Troubled Marriage*. New York: New York University Press, 2012. <https://search-ebsohost-com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=411978&site=ehost-live>.
25. Hanks, Melissa. „Perspectives on Mandatory Mediation“. *University of New South Wales Law Journal* 3, 35 (2012): 929–952. <http://www.austlii.edu.au/au/journals/UNSWLawJl/2012/39.pdf>.
26. Holmes, Kayla. „Transforming Family Law Through the Use of Mandated Mediation“. *Resolved: Journal of Alternative Dispute Resolution* 7, 1 (2018): 29-51. <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/resolvjo7&i=30>.
27. Holtzworth-Monroe, Amy, Amy G. Applegate, Fernanda S. Rossi, Connie J. Beck, Jeannie M. Adams, Lily J. Jiang, Claire S. Tomlinson, ir Darrell F. Hale. „Intimate Partner Violence (IPV) and Family Dispute Resolution: A Randomized Controlled Trial Comparing Shuttle Mediation, Videoconferencing Mediation, and Litigation“. *Psychology, Public Policy, and*

- Law* 27, 1 (2021): 45-64. <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/psypbcw27&i=46>.
28. Isaac, Kendall. „Pre-Litigation Compulsory Mediation: A Concept Worth Negotiating“. *University of La Verne Law Review* 32, 2 (2011): 165-184. https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/jjuv132&div=12&start_page=165&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults.
29. Işık, Serpil. “Mediation as an Alternative Dispute Resolution Method and Mediation Process in Turkish Law System: an Overview”. *Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul* 48, 65 (2016): 55-87. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/853192>.
30. Jakštienė, Ramunė. „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2019. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15758/Disertacija_R_%20Jakstiene.pdf?sequence=2&isAllowed=y.
31. Kaminskienė, Natalija. „Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai“. *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 683-706. <https://doi.org/10.13165/JUR-13-20-2-17>.
32. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir tyrimai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.
33. Krieger, Sarah. „The dangers of mediation in domestic violence cases note“. *Cardozo Women’s Law Journal* 8, 2 (2002): 235-260. <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/P?h=hein.journals/cardw8&i=241>.
34. Lietuvos notarų rūmai. *Notariatas*. Klaipėda: UAB „Druka“, 2021. <https://www.notarurumai.lt/data/public/uploads/2021/07/notariatas-31.pdf>.
35. Lux, Glenda, ir Sandy Gill. „Identifying Coercive Control in Canadian Family Law: A Required Analysis in Determining the Best Interests of the Child“. *Family Court Review* 59, 4 (2021): 810–827. <https://doi.org/10.1111/fcre.12540>.
36. Maxwell, Jennifer. „Mandatory mediation of custody in the face of domestic violence: Suggestions for courts and mediators“. *Family and Conciliation Courts Review* 37, 3 (1999): 335-355. <https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/fmlcr37&type=Text&id=333>.
37. Menkel-Meadow, Carrie. „Regulation of Dispute Resolution in the United States of America: From the Formal to the Informal to the „Semi-Formal““. Iš *Regulating Dispute Resolution. ADR and Access to Justice at the Crossroads*, Felix Steffek, Hannes Unberath,

- Hazel Genn, Reinhard Greger ir Carrie Menkel-Meadow, 419-454. Oksfordas, U.K. Hart, 2013. <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2300&context=facpub>.
38. Michailovič, Ilona. „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“. *Teisė* 82 (2012): 26-40. <https://doi.org/10.15388/Teise.2012.0.115>.
 39. Michailovič, Ilona. „Smurtinio elgesio kaitos svarba užkertant kelią smurtui artimoje aplinkoje“. *Teisė* 114 (2020): 8-25. <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.114.1>.
 40. Murphy, Jane C., ir Robert Rubinson. „Domestic Violence and Mediation: Responding to the Challenges of Crafting Effective Screens“. *Family Law Quarterly* 39, 1 (2005): 53-85. <https://www.jstor.org/stable/25758277>.
 41. Noakes, Adam. „Mandatory Early Mediation, A Vision For Civil Lawsuits Worldwide“. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 36, 3 (2020): 409-434. https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/101673/1/OSJDR_V36N3_409.pdf.
 42. Nolan - Haley, Jacqueline M. „Is Europe Headed down the Primrose Path with Mandatory Mediation“. *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation* 37, 4 (2012): 981–1012. <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1967&context=ncilj>.
 43. Pelikan, Christa. „On the Efficacy of Victim – Offender – Mediation in Cases of Partnership Violence in Austria, or: Men Don’t Get Better, But women Get Stronger: Is it Still True?“. *European Journal on Crime Policy and Research* 16, 1 (2010): 49-67. http://www.antoniocasella.eu/restorative/Pelikan_2010.pdf.
 44. „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaita“. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Žiūrėta 2023 m. sausio 10 d. <https://tm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas>.
 45. „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimo ataskaitos 1 priedas“. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Žiūrėta 2023 m. sausio 20 d., <https://tm.lrv.lt/lt/teisine-informacija/galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas>.
 46. Quek Anderson, Dorcas, Eunice Chua, ir Yilin Ning. „To Negotiate, Mediate or Litigate? Examining the Durability of Divorce Outcomes in the Singapore Family Courts“. *Family Court Review* 60, 3 (2022): 434–457. <https://doi.org/10.1111/fcre.12661>.

47. Retter Emma, Catrin Wallace, ir Judith Masson. *The impact of child protection mediation in public law proceedings on outcomes for children and families*. London: Nuffield Family Justice Observatory, 2020.
https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/136207/1/child%20protection%20mediation_evidence%20review.pdf.
48. Rhoades, Helen. „Mandatory mediation of family disputes: reflections from Australia“. *Journal of Social Welfare and Family Law* 32, 2 (2010): 183-194.
<https://doi.org/10.1080/09649069.2010.506313>.
49. Sander, Frank E. A. „Another view of mandatory mediation“. *Dispute Resolution Magazine* 13, 2 (2007): 16.
<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/disput13&div=23&id=&page=>.
50. Schindeler, Emily. „Unanswered Questions -Family Dispute Resolution in the Shadow of the Law“. *Journal of Social Welfare and Family Law* 44, 1 (2022): 84–102.
<https://doi.org/10.1080/09649069.2022.2028411>.
51. Sondaitė, Jolanta. „Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis“. *Socialinis darbas* 5, 2 (2006): 24-28.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13249/2085-8561-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
52. Šideikaitė, Irma, ir Virgilijus Januška. „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“. Iš *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos*, Mykolas Dromantas, Renata Veršinskienė, Kristina Matuzevičiūtė, Saulius Vaivada, Liudvikas Kaklauskas, Dalius Vaičiulis, Eglė Šimkevičienė, Kristina Vaitkuviene ir Audronė Rimkevičienė, 4-18. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos kolegija, 2015.
https://www.slk.lt/sites/default/files/leidinys_mokslo_taikomieji_tyrimai_2015.pdf.
53. Tvaronavičienė, Agnė, ir Natalija Kaminskienė. „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose“. Iš *Lietuvos teisė 2019 Esminiai pokyčiai*, Vytautas Sinkevičius ir Lyra Jakulevičienė, 52-58. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019.
https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16251/2019%20Teise_2.2._Tvaronavic%cc%8sciene%cc%87%2c%20Kaminskiene%cc%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
54. Tvaronavičienė, Agnė, ir Odeta Intė, „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose Lietuvoje: modelis ir pirmųjų taikymo metų patirtis“. Iš *ADR – lokalne rozwiązania w kontekście globalnym*, Magdalena Tabernacka, Leonard Górnicki, Julian Jezioro, Gałyga-Michowska,

- Bożena Górna ir Tadeusz Juchniewicz, 37-52. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2021.
http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/133538/PDF/04_Rozdzial_3_a.pdf.
55. Urbonas, Darius. „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5 (2011): 220-239.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14840/Urbonas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
56. Uscila, Rokas, Nijolė Diršienė, Valerija Reikertienė, ir Ūla Uscilaitė. *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004.
57. Valentová, Lucia. „Mandatory Mediation in Family Law Issues with Domestic Violence – Limits and Experience from USA“. *International and Comparative Law Review* 15, 2 (2015): 103-122. <https://doi.org/10.1515/iclr-2016-0038>.
58. Van Rhee, Remco. „Mandatory Mediation before Litigation in Civil and Commercial Matters: A European Perspective“. *Access to Justice in Eastern Europe* 4, 12 (2021): 7–24.
<https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.4-a000082>.
59. Vasiliauskienė, Lilija Henrika, Evelina Dirmotaitė, ir Zuzana Vasiliauskaitė. *Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams*. Vilnius: Spaudos praktika, 2017.
<https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Metodin%C4%97s%20rekomendacijos%202018.pdf>.
60. Vettori, Stella. „Mandatory mediation: An obstacle to access to justice?“. *African Human Rights Law Journal* 15, 2 (2015): 355–377.
<http://www.scielo.org.za/pdf/ahrlj/v15n2/07.pdf>.
61. Wayne, Vicki. „Mandatory mediation in Australia's civil justice system“. *Common Law World Review* 45, 2/3 (2016): 214-235. <https://journals-sagepub-com.skaitykla.mruni.eu/doi/epub/10.1177/1473779516645455>.
62. Žukauskaitė - Tatorė, Miglė. „Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos“. Daktaro disertacija, Vilniau universitetas, 2021.
https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2021/04/Disertacija_Migle%cc%87_Z%cc%8cukauskaite%cc%87-Tatore%cc%87_leidybai.doc.pdf.

Teismų praktika.

63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–327/2013“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 15 d. <https://eteismai.lt/byla/246444331639634/2K-327/2013>.
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–347/2014“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. vasario 10 d. <https://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>.
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-916/2023“.
66. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje Marckx prieš Belgiją, Nr. 6833/74“. ECHR. Žiūrėta 2023 m. balandžio 13 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%5B%22001-57534%22%5D%5D%7D>.
67. „Kauno apygardos teismo 2018 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byla Nr. 1A-432-478/2018“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 30 d. <https://eteismai.lt/byla/147590006808112/1A-432-478/2018>.
68. „Panevėžio apygardos teismo 2011 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-679-212/2011“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d. <https://eteismai.lt/byla/63356319710471/2A-679-212/2011>.
69. „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. kovo 9 d. nutartis civilinė byla Nr. e2S-239-372/2020“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. sausio 4 d. <https://eteismai.lt/byla/194309285363882/e2S-239-372/2020>.
70. „Šiaulių apylinkės teismo Pakruojo rūmų 2018 m. rugpjūčio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1109-284/2018“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d. <https://eteismai.lt/byla/128304628237768/1-1109-284/2018?word=kambariuose%20tr%C5%ABko%20te>.
71. „Vilniaus miesto apylinkės teisme 2020 m. liepos 2 d. išnagrinėta baudžiamoji byla Nr. 1-1162-1034/2020“. Eteismai. Žiūrėta 2023 m. vasario 10 d. <https://eteismai.lt/byla/68679595513135/1-1162-1034/2020>.

Kiti šaltiniai.

72. „Besiskiriančiųjų laukia pokyčiai: našta ar dovana?“. Infolex. Žiūrėta 2023 m. kovo 25 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=49&str=65381>.

73. „Court clinic mediation“. State of New Mexico second judicial district court family court clinic. Žiūrėta 2023 m. vasario 4 d. <https://seconddistrictcourt.nmcourts.gov/wp-content/uploads/sites/17/2022/03/Court-Clinic-Mediation-Questionnaire-English.pdf>.
74. „Décret n° 2010-1711 du 30 décembre 2010 portant code de déontologie du service public pénitentiaire“. Legifrance. Le service public de la diffusion du droit. Žiūrėta 2023 m. sausio 25 d. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000023333257/>.
75. „Ekonominis smurtas šeimoje: kaip atpažinti ir su tuo kovoti?“. Lrytas. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://www.lrytas.lt/gyvenimo-budas/psichologija/2016/11/18/news/ekonominis-smurtas-seimoje-kaip-atpazinti-ir-su-tuo-kovoti--776206>.
76. „Family Court Clinic“. New Mexico Court. Žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d. <https://seconddistrictcourt.nmcourts.gov/home/courts/family-court/court-clinic/>.
77. „Guide to Divorce Mediation in Ohio“. DivorceNet. Žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d. <https://www.divorcenet.com/resources/guide-to-divorce-mediation-in-ohio.html#five>.
78. „İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculuk Şartları“. Avukat Baran Doğan. Žiūrėta 2023 m. vasario 10 d. <https://barandogan.av.tr/blog/arabuluculuk/arabuluculuk-kanunu-nedir.html>.
79. Intė, Odeta. „Privalomos mediacijos situacija mediatoriaus akimis“. Mokslinėje - praktinėje konferencijoje Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimas mediacijos plėtrai, 2022 m. vasario 4 d. <https://www.youtube.com/watch?v=TijuEizXvXA>.
80. „Is Mandatory Mediation The Future?“. Phoenix Dispute Solutions. Žiūrėta 2023 m. kovo 25 d. <https://phoenixdisputesolutions.com/gb/news/mandatory-mediation-future>.
81. „Įstatyminio dekreto schema – Įstatymo Nr. 69/2009 60 straipsnio įgyvendinimas, civilinių bei komercinių ginčų mediacija – ataskaita“. Italijos Respublikos teisingumo ministerija. Žiūrėta 2023 m. kovo 5 d. https://www.giustizia.it/giustizia/it/mg_1_2_1.page?facetNode_1=0_9&facetNode_2=0_9_6&facetNode_3=0_10&contentId=SAN92862&previousPage=mg_1_2.
82. „Išmoktas bejėgiškumas ir jo priežastys“. Vilniaus Moterų namai. Žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d. <https://www.vmotnam.lt/metodine-informacija/ismoktas-bejegiskumas-ir-jo-priezastys/>.
83. „Ką reikia žinoti apie seksualinį smurtą?“. Mano teisės. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://manoteises.lt/straipsnis/ka-reikia-zinoti-apie-seksualini-smurta/>.

84. Keltošova, Olga, ir Mike Hanckok. „Domestic violence against women“. Priimtas pranešimas Parlamentinės Asamblėjos diskusijoje 2002 m. rugsėjo 27 d. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17055&lang=en#>.
85. „Klaipėdietė motiną mirties patale paliko be priežiūros“. *Diena.lt*. Žiūrėta 2023 m. vasario 27 d. <http://www.diena.lt/naujienos/miesto-pulsas/klaipediete-motina-mirties-patale-paliko-be-prieziuros-foto-205124>.
86. Kupetytė, Rūta. „Kritikuoja privalomąją mediaciją: sugniuždyta smurto auka turi inicijuoti ginčo sprendimą?“. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija. Žiūrėta 2023 m. kovo 7 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1140591/kritikuoja-privalomaja-mediacija-sugniuzydyta-smurto-auka-turi-inicijuoti-ginco-sprendima>.
87. Leinartė, Dalia. „Smurtas artimoje aplinkoje: vietoje Stambulo konvencijos Lietuvos šeimos gaus mediaciją“. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija. Žiūrėta 2023 m. vasario 11 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1110227/dalia-leinarte-smurtas-artimoje-aplinkoje-vietoje-stambulo-konvencijos-lietuvos-seimos-gaus-mediacija>.
88. „LOI n° 2016-1547 du 18 novembre 2016 de modernisation de la justice du XXIe siècle (1)“. Légifrance - Le service public de la diffusion du droit. Žiūrėta 2023 m. vasario 25 d. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000033418805&categorieLien=id>.
89. McCutcheon, Richard. „Addressing Domestic Violence in Mediation: The Need for More Uniformity and Research“. Harvard Negotiation Law Review. Žiūrėta 2023 m. kovo 7 d. <https://www.hnlr.org/2021/05/addressing-domestic-violence-in-mediation-the-need-for-more-uniformity-and-research/>.
90. „Mediatoriai“. Teisis. Teisinė pagalba ir mediacija. Žiūrėta 2023 m. vasario 1 d. <https://teisis.lt/external/mediator/list?filter=%7B%22page%22:1,%22pageSize%22:10,%22searchSpecialisationChildren%22:true,%22orderBy%22:%22surname%22,%22sortingOrder%22:%22asc%22,%22resourceStatusEnumList%22:%5B%22ACTIVE%22,%22BLOCKED%22%5D,%22mediatorTypeList%22:null%7D>.
91. Murauskienė, Dovilė. „Mediacija – kokybiškas, bet ne visada tinkamas ginčų sprendimas: nuo ko tai priklauso?“. *Teismai.lt* 2, 42 (2019): 16-19. https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/08/d1_zurnalas_nr26_-_210x2975mm_web.pdf.

92. „Ne visos smurto artimoje aplinkoje formos atpažįstamos“. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Žiūrėta 2023 m. sausio 2 d. <https://hrmi.lt/ne-visos-smurto-artimoje-aplinkoje-formos-atpazistamos/>.
93. „PART 3 - NON-COURT DISPUTE RESOLUTION“. Justice. Žiūrėta 2023 m. vasario 19 d. https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/parts/part_03.
94. „Patiri artimo žmogaus smurtą?“. Specializuotos kompleksinės pagalbos centras. Žiūrėta 2023 m. vasario 1 d. <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/kontaktai/>.
95. Pavliukovičienė, Miglė. „Teismams patikėti šeimų likimai ir tėvų keršto įrankiais tapę vaikai: kodėl ir kaip to išvengti?“. *TEISMAI.LT* 4, 24 (2016): 16-19. https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2020/12/teismai_lt_nr4_gruodis.pdf.
96. Pelikan, Christa. „Victim-Offender Mediation in Domestic Violence – A Research Report“. Pranešimas Jungtinių Tautų nusikalstamumo kongreso susitikime Atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas tarptautiniame kontekste, Austrija, 2010 m. balandžio 10-17 d. <https://www.un.org/en/contact-us/index.html>.
97. „Policy on Intimate Partner Violence and Power Imbalances“. Ontario Association for Family Mediation. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://www.oafm.on.ca/about/standards/policy-on-intimate-partner-violence-and-power-imbbalances/>.
98. „PRACTICE DIRECTION 3A – FAMILY MEDIATION INFORMATION AND ASSESSMENT MEETINGS (MIAMS)“. Justice. Žiūrėta 2023 m. vasario 19 d. https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_03a.
99. „Privaloma mediacija!“. Lietuvos mediatorių rūmai. Žiūrėta 2023 m. kovo 17 d. <https://www.lmr.lt/mediacijos-mokymai-2-2-2/>.
100. „Privalomoji mediacija – kaip pasirinkimo laisvė“. Lrytas. Žiūrėta 2023 m. kovo 17 d. <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2020/03/18/news/privalomoji-mediacija-kaip-pasirinkimo-laisve-14083248>.
101. „Privalomoji mediacija - unikali galimybė ar eilinė kliūtis skiriantis?“. Tinklaidėje Mediatoriau, kavo?, 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=utU0S8qTXoY>.
102. „Privalomoji mediacija“. Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją. Žiūrėta 2023 m. vasario 11 d. <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/mediacija/privalomoji-mediacija>.
103. Puidokienė, Dalia. „Seksualinė prievarta: moterų patirtys ir pagalbos prieinamumas“. Pranešimas renginyje Seksualinė prievarta: moterų patirtys ir pagalbos prieinamumas,

- Vilnius, 2022 m. lapkričio 10 d.
https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=1337369360410460.
104. Purvaneckienė, Giedrė, Vita Venslovaitė, Irena Stonkuvienė ir Rūta Žiliukaitė. „Kokybinio tyrimo ataskaita „Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas (2019)“. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Žiūrėta 2023 m. vasario 12 d.
[https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Ataskaita_Smurtas_artimoje_aplinkoje%20-%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita_docx%20\(5\).pdf](https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Ataskaita_Smurtas_artimoje_aplinkoje%20-%20kokybinio%20tyrimo%20ataskaita_docx%20(5).pdf).
105. „Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member States on family mediation (Adopted by the Committee of Ministers on 21 January 1998 at the 616th meeting of the Ministers' Deputies)“. The Committee of Ministers. Žiūrėta: 2023 m. sausio 3 d.
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804ecb6e.
106. „Rule 3 Actions Subject to ADR“. South Caroline Judicial Branch. Žiūrėta 2023 m. vasario 4 d.
<https://www.sccourts.org/courtReg/displayRule.cfm?ruleID=3.0&subRuleID=&ruleType=ADR>.
107. Scoppa, Christian. „New Investigation. The (non) Recognition of Domestic Violence in Civil and Juvenile Courts“. D.i.Re- – Donne in Rete contro la violenza. Žiūrėta 2023 m. kovo 5 d. <https://www.direcontrolaviolenza.it/en/nuova-ricerca-il-non-riconoscimento-della-violenza-domestica-nei-tribunali-civili-e-per-i-minorenni/>
108. „Seksualinis smurtas“. Europos lyčių lygybės institutas. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d.
<https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1384>.
109. „Smurtas artimoje aplinkoje“. Oficialiosios statistikos portalas. Žiūrėta 2023 m. sausio 31 d.
<https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10572074>.
110. „Smurto artimoje aplinkoje atveju nebus taikoma privalomoji mediacija“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35403&p_k=1&p_t=275917.
111. „Smurto artimoje aplinkoje prevencija“. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Žiūrėta 2023 m. vasario 2 d. <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/smurto-artimoje-aplinkoje-prevencija?lang=lt>.
112. „Smurto prevencija“. Valstybinis psichikos sveikatos centras. Žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.
https://vpssc.lrv.lt/uploads/vpsc/documents/files/Informacija%20psichikos%20sveikatos%20oklausimais/Leidinys_smurto_prevencija.pdf.

113. „Smurto ratas“. Specializuotos kompleksinės pagalbos centras. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/smurto-ratas/>.
114. „Smurto rūšys“. Specializuotos kompleksinės pagalbos centras. Žiūrėta 2023 m. vasario 15 d. <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/smurto-rusys/>.
115. Sondaitė, Jolanta. „Ar mediacija gali būti efektyvi ir smurto artimoje aplinkoje atvejais?“. Mykolo Romerio universitetas. Žiūrėta 2023 m. vasario 20 d. <https://www.mruni.eu/news/jolanta-sondaite-ar-mediacija-gali-buti-efektyvi-ir-smurto-artimoje-aplinkoje-atvejais/>.
116. Sondaitė, Jolanta. „Mediacijos galimybės smurto artimoje atvejais“. Mokslinėje - praktinėje konferencijoje Privaloma mediacija – iššūkiai ir galimybės, Vilnius, 2020 m. vasario 6 d. https://www.youtube.com/watch?v=igzpP_5DLM8.
117. „Šeimos tarpininkavimas“. European justice. Žiūrėta 2023 m. vasario 29 d. https://e-justice.europa.eu/372/EN/family_mediation?FRANCE&member=1.
118. „Tarpininkavimas ES šalyse“. European justice. Žiūrėta 2023 m. vasario 29 d. <https://e-justice.europa.eu/contentPresentation.do?idTaxonomy=64&idCountry=el&plang=et&clan g=lt&mtContentRequested=1>.
119. Vaigė, Laima. „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose – inovacija ar žingsnis atgal?“. Mano teisės. Žiūrėta 2023 m. kovo 15 d. <https://manoteises.lt/straipsnis/privalomoji-mediacija-seimos-gincuose-inovacija-ar-zingsnis-atgal/>.
120. Vaigė, Laima. „Stambulo Konvencija nieko nepakeis ir ji pakeis viską?!“. Mykolo Romerio Universitetas. Žiūrėta 2023 m. kovo 15 d. <https://www.mruni.eu/news/laima-vaige-stambulo-konvencija-nieko-nepakeis-ir-ji-pakeis-viska/>.
121. „Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos 2021 m. veiklos ataskaita“. LRV. Žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d. <https://vgtpt.lrv.lt/lt/veikla/planavimo-dokumentai-1/veiklos-ataskaitos>.
122. „What Is Domestic Abuse?“. United Nations. Žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d. <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>.
123. Quattrocolo, Alberto. „La mediazione familiare e la violenza“. Me.Dia.Re. Mediazione, Dialogo, Relazione. Žiūrėta 2023 m. kovo 5 d. <https://www.me-dia-re.it/la-mediazione-familiare-la-violenza/>.
124. Then, Joseph. „Domestic Violence“. Ezine articles. Žiūrėta 2023 m. kovo 15 d. <https://ezinearticles.com/?Domestic-Violence&id=1128602>.

125. Χατζηζηση, Κυβελη. „Διαμεσολάβηση: τα Ειρηνικά Διαζύγια που Κάνουν Καλό στην Υγεία“. αθηNEA. Žiūrēta 2023 m. vasario 10 d. <https://a8inea.com/diamesolavisi-ta-irinika-diazugia-pou-kanoun-kalo-stin-ygia/>.
126. „2009 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl smurto prieš moteris panaikinimo“. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* C285, (2010). <https://publications.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/dbdcbbae-9bec-4aea-8943-a789c5b48840/language-en>.
127. „2021 m. spalio 6 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl artimo partnerio smurto ir globos teisių poveikio moterims ir vaikams“. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* C 132, 2022 m. kovo 24 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2022:132:FULL&from=LT>.
128. „2022 Delaware Code : Title 13 - Domestic Relations“. Justia US Law. Žiūrēta 2023 m. vasario 4 d. <https://law.justia.com/codes/delaware/2022/title-13/>.

Kamilė Blaževičiūtė (2023). *Smurtas artimoje aplinkoje kaip kontraindikacija privalomai mediacijai šeimos ginčiuose* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamajame darbe analizuojama privalomosios mediacijos taikymo galimybė šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju. Nustatyta, kad privalomosios mediacijos taikymas įmanomas tik tuo atveju, kuomet mediatorius turi tinkamą kompetenciją vykdyti mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju. Kokybinio tyrimo metu paaiškėjo, kad tokio pobūdžio mediacija šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju yra galima, tačiau turi būti keliamos sąlygos tokio instituto vykdymui. Atsižvelgiant į tai, pateikiami pasiūlymai dėl privalomosios mediacijos plėtros vykdymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju.

Raktiniai žodžiai: *privaloma mediacija, šeimos ginčai, smurtas artimoje aplinkoje, mediacija.*

Kamilė Blaževičiūtė (2023). *Domestic violence as a contraindication to compulsory mediation in family disputes* (Master's Thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University.

ANNOTATION

The master's thesis analyzes the possibilities of applying compulsory mediation in cases of family disputes involving domestic violence. It has been determined that compulsory mediation can only be applied if the mediator has the appropriate competence to provide mediation services in cases of family disputes involving domestic violence. During the qualitative research, it is revealed that such mediation in cases of family disputes involving domestic violence is possible, but certain conditions are required for the implementation of this institution. In view of this, proposals are presented for the development of compulsory mediation in cases of family disputes involving domestic violence.

Keywords: *mandatory mediation, family disputes, domestic violence, mediation.*

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema „Smurtas artimoje aplinkoje kaip kontraindikacija privalomai mediacijai šeimos ginčiuose“.

Tyrimo tikslas – ištirti privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose galimybes ir probleminius aspektus, esant smurto artimoje aplinkoje požymiams. Šiam tikslui pasiekti rašto darbe išsikelti keturi uždaviniai: atskleisti smurto artimoje aplinkoje sampratą ir poveikį šalių tarpusavio santykiams; palyginti užsienio šalyse privalomosios mediacijos proceso įgyvendinimo ypatumus šeimos ginčiuose, kurie yra spręstini ginčo teisenai, esant smurtinio pobūdžio elementui; nustatyti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose taikymo privalumus ir trūkumus smurto artimoje aplinkoje kontekste; empirinio tyrimo pagrindu atlikti privalomosios mediacijos taikymo galimybių šeimos ginčiuose, esant tarp ginčo šalių buvus smurtui, vertinimą.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturi skyriai. Pirmojoje dalyje atskleidžiama smurto artimoje aplinkoje samprata, rūšys ir tokio smurto poveikis šalių tarpusavio santykiams. Antroje dalyje tyrinėjama privalomosios mediacijos taikymo modeliai ir jų vystymasis užsienio šalių praktikoje, taikant privalomą mediaciją šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje. Trečioje dalyje išryškunami privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje galimi privalumai ir trūkumai. Ketvirtoje dalyje atliekamas kokybinis tyrimas, siekiant atskleisti ekspertų požiūrį į privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje atveju, galimybes, privalumus ir trūkumus bei problematiką.

Pabaigoje pateikiamos išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija su vertimu į anglų kalbą, santrauka su vertimu į anglų kalbą bei priedai.

Magistro baigiamo darbo pradžioje iškeltas ginamasis teiginys, kad Lietuvoje privalomoji mediacija šeimos ginčiuose, kuomet šalys yra smurto artimoje aplinkoje subjektai, susiduria su praktinėmis ir procedūrinėmis problemomis, susijusiomis su mediatorių kvalifikacijos ir finansavimo išteklių trūkumais, kurie trukdo tinkamai taikyti šį metodą, pasitvirtino.

SUMMARY

The topic of the master's thesis is „Domestic violence as a contraindication to mandatory mediation in family disputes.“

The aim of the research is to explore the possibilities and problematic aspects of applying mandatory mediation in family disputes, given the signs of domestic violence. To achieve this goal, four objectives were set out: to reveal the concept of domestic violence and its impact on the relationship between parties, to compare the implementation of mandatory mediation models in foreign countries in family disputes that involve violent elements, to identify the advantages and disadvantages of mandatory mediation in family disputes in the context of domestic violence in close proximity, and to evaluate the possibilities of applying mandatory mediation in family disputes, taking into account the occurrence of violence between the parties, based on empirical research.

The master's thesis consists of an introduction and four chapters. The first chapter reveals the concept of domestic violence and its impact on the relationship between parties. The second chapter explores the models of mandatory mediation and their development in foreign practice when applied in family disputes that involve domestic violence. The third chapter highlights the possible advantages and disadvantages of applying mandatory mediation in family disputes involving domestic violence. The fourth chapter presents a qualitative research study aimed at revealing the expert opinion on the possibilities, advantages, and disadvantages, as well as the problematic aspects of applying mandatory mediation in family disputes involving domestic violence.

In conclusion, the thesis provides conclusions, recommendations, a list of references, an annotation with an English translation, a summary with an English translation, and appendices. The thesis begins with the claim that mandatory mediation in family disputes in Lithuania, where parties are subjects of domestic violence, faces practical and procedural problems related to the lack of mediator qualifications and financial resources, which hinder the proper application of this method, and this claim is supported by the research.

PRIEDAI

INTERVIU KLAUSIMAI

Priedas Nr. 1.

Suformuoti klausimai privalomosios mediacijos paslaugas teikiantiems mediatoriams

Laba diena,

Esu Mykolo Romerio universiteto paskutinio kurso mediacijos magistro studijų programos studentė Kamilė Blaževičiūtė. Šiuo metu rašau magistrinį darbą, kurio tema – „Smurtas artimoje aplinkoje kaip kontraindikacija privalomai mediacijai šeimos ginčiuose“. Siekdama kokybiškai įgyvendinti šio rašto darbo iškeltą tikslą, atlieku baigiamojo darbo empirinį tyrimą, kurio tikslas - ištirti mediacijos paslaugas teikiančių mediatorių ir specializuotos kompleksinės pagalbos centro atstovų požiūrį į privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste galimybes, privalumus ir trūkumus bei problematiką.

Atlieku kokybinį tyrimo metodą – pusiau struktūrizuotas interviu. Ar būtų įmanoma šį interviu atlikti su mediatoriumi, kuris teikia kompleksines paslaugas šeimai, atsakant į keletą klausimų, kurie susiję su mediatoriaus praktika teikiant mediacijos paslaugas šeimos ginčiuose, smurto artimoje aplinkoje kontekste. Būčiau itin dėkinga už Jūsų atsakymą.

Pagarbiai

Mykolo Romerio universiteto MEvmis21-1 grupės studentė

Kamilė Blaževičiūtė

Kokybinis tyrimas. Interviu klausimai respondentams.

1. Koks yra jūsų išsilavinimas, specialybė?
2. Kiek laiko teikiate mediacijos paslaugas?
3. Kokius kvalifikacijos tobulinimo mokymus, susijusius su smurtinio elgesio apraiškomis, požymiais, dinamika bei mediacijos vykdymo šeimos, tarp kurios narių galimai buvę smurto, ginčiuose ypatumais esate baigęs?
4. Ar teikiant privalomosios mediacijos paslaugas tenka susidurti su galimo smurto artimoje aplinkoje atvejais? Kaip dažnai tenka su tokiais atvejais susidurti?
5. Su kokiomis galimo smurto rūšimis šeimos ginčų mediacijos metu susiduriate dažniausiai? Fizinio, ar ir kitų formų, pvz., psichologinio, ekonominio ar seksualinio smurto?
6. Nuo 2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto pataisa, kuria buvo nustatyta išimtis, numatanti galimybę netaikyti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose, jeigu kreiptis į teismą dėl ginčo

sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas. Kaip vertinate šį pokytį?

7. Ar Jūsų praktikoje pasitaiko situacijų, kuomet smurto faktas paaiškėja mediacijos metu? Kaip dažniausiai tai nutinka? Ar smurtą atpažįstate Jūs, ar apie tai informuoja ginčo šalis / šalys?
8. Ar pasitaiko tokių atvejų, kuomet smurtą patyrusi auka, mediacijos metu sužinojusi, kad privalomoji mediacija nėra būtina smurto artimoje aplinkoje kontekste, vis tiek sutinka savanoriškai tęsti dalyvavimą mediacijos procese? Kaip manote, kas lemia tokius sprendimus?
9. Kokių saugumo priemonių mediacijos procese imatės, atpažinęs / gavęs informacijos apie galimai naudotą / naudojamą smurtą?
10. Moksliniai tyrimai rodo, kad smurtą šeimoje ne visada atpažįsta patys mediatoriai, o jei ir jį atpažįsta, ne visada imasi atitinkamų veiksmų, kuriais siekiama sukurti ar išsaugoti aukos saugumą. Kaip vertinate, kas lemia tokią pasyvią mediatorių reakciją?
11. Ar Jums yra tekę nutraukti šeimos mediacijos procesą, kuris turėjo smurto apraiškų? Kokios priežastys lėmė Jūsų apsisprendimą nebetęsti mediacijos proceso?
12. Kaip manote, kokia yra tikimybė šeimos ginčiuose mediacijos proceso metu atsirasti antrinės viktimizacijos rizikai? Kaip galima to išvengti?
13. Kaip manote, ar verta Lietuvoje įvesti mediatoriaus šeimos ginčiuose, kuriuose galimai yra smurto elementų, specializaciją? Ar mediatorius, teikiantis privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose paslaugas, turi būti išklauseš specialius mokymus susijusius su smurto atpažinimu ir darbo su juo tematika?
14. Su kokiais sunkumais ir iššūkiais Jums kaip mediatoriui, dažniausiai tenka susidurti vykdant mediaciją, kai tarp ginčo šalių galimai yra / yra buvę smurto?
15. Ar matote galimybę taikyti mediaciją privalomai šeimos ginčiuose, kuriuose yra / yra buvę smurto artimoje aplinkoje? Kokius matytumėt privalumus ir trūkumus?

Suformuoti klausimai specializuotos kompleksinės pagalbos centro atstovams

Laba diena,

Esu Mykolo Romerio universiteto paskutinio kurso mediacijos magistro studijų programos studentė Kamilė Blaževičiūtė. Šiuo metu rašau magistrinį darbą, kurio tema – „Smurtas artimoje aplinkoje kaip kontraindikacija privalomai mediacijai šeimos ginčiuose“. Siekdama kokybiškai įgyvendinti šio rašto darbo iškeltą tikslą, atlieku baigiamojo darbo empirinį tyrimą, kurio tikslas - nustatyti specializuotos kompleksinės pagalbos centro atstovų požiūrį į privalomosios mediacijos taikymo šeimos ginčiuose smurto artimoje aplinkoje kontekste, galimybes, privalumus ir trūkumus bei problematiką.

Atlieku kokybinį tyrimo metodą – pusiau struktūrizuotas interviu. Ar būtų įmanoma šį interviu atlikti su specializuotos kompleksinės pagalbos centro specialistais, kurie atsakytų į keletą klausimų, kurie susiję su smurtu artimoje aplinkoje, aukų išgyvenimais, mediacijos taikymo galimybės šeimos ginčiuose ir kitais panašaus pobūdžio klausimais? Būčiau itin dėkinga už Jūsų atsakymą.

Pagarbiai

Mykolo Romerio universiteto MEvmis21-1 grupės studentė

Kamilė Blaževičiūtė

Kokybinis tyrimas. Interviu klausimai respondentams.

1. Koks yra Jūsų išsilavinimas?
2. Kiek metų dirbate Specializuotos kompleksinės pagalbos centre?
3. Kokiame mieste dirbate?
4. Koks yra jūsų atstovaujamos institucijos vaidmuo, atsakomybė, veiksmai teikiant pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims?
5. Kokius išgyvenimus patiria asmuo, kuris nukentėjo nuo smurto artimoje aplinkoje? Ar tie išgyvenimai gali turėti įtakos priimant savarankiškus sprendimus ateityje?
6. Dėl kokių smurto rūšių paprastai gaunate pranešimus? Ar pasitaiko pranešimų apie kitokį nei fizinį smurtą?
7. Kokie požymiai parodo, kad artimoje aplinkoje galimai yra smurto apraiškų? Gal galite pasidalinti pavyzdžiais?
8. Nuo 2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 20 straipsnio 1 dalies 1 punkto pataisa, kuria buvo nustatyta išimtis, numatanti galimybę netaikyti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose, jeigu kreiptis į teismą dėl ginčo

sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas. Kaip vertinate šį pokytį?

9. Kaip manote, kokia yra tikimybė šeimos ginčo mediacijos proceso metu atsirasti antrinės viktimizacijos rizikai? Kaip galima to išvengti?
10. Ar matote bent menkiausia galimybę vystytis privalomai mediacijai šeimos ginčiuose esant smurto artimoje aplinkoje atvejui? Jei taip, kokius privalumus to pastebėtute? Jei ne, kokie trūkumai šio instituto funkcionavimas sukeltų?

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2023-04-06

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto Mediacijos programos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentė

Kamilė Blaževičiūtė

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Smurtas artimoje aplinkoje kaip kontraindikacija privalomai mediacijai šeimos ginčiuose“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Kamilė Blaževičiūtė
(vardas, pavardė)